CRISTINA VARGA

TERMENI VECHI ROMÂNEȘTI ȘI APLICAȚII TERMINOLOGICE ACTUALE

Studiu terminologic bazat pe corpus al *Letopisețului Țării Moldovei*, scris de Grigore Ureche

Presa Universitară Clujeană

CRISTINA VARGA

•

TERMENI VECHI ROMÂNEȘTI ȘI APLICAȚII TERMINOLOGICE ACTUALE

Studiu terminologic bazat pe corpus al *Letopisețului Țărîi Moldovei,* scris de Grigore Ureche

Publicarea acestui volum a fost finanțată
prin Fondul de Dezvoltare al Universității Babeș-Bolyai 2024/

The publication of this volume has been supported
by the 2024 Fund for the Development of the Babeș-Bolyai

CRISTINA VARGA

TERMENI VECHI ROMÂNEȘTI ȘI APLICAȚII TERMINOLOGICE ACTUALE

Studiu terminologic bazat pe corpus al *Letopisețului Țărîi Moldovei*, scris de Grigore Ureche

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2024

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. habil. Liana Pop

Conf. univ. dr. Letiția Ilea

ISBN 978-606-37-2387-2

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro

CONTENTS

1. INTRODUCERE

Prezentul volum abordează studiul textelor vechi românești dintr-o perspectivă nouă, menită să aducă cercetarea cronicilor moldovenești, din care în volumul de față se va analiza doar una, în atenția terminologilor și a specialiștilor în lingvistica de corpus. Astfel, începând cu prima cronică istorică importantă scrisă în limba română, *Letopisețul Țărîi Moldovei, de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viiața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă pănă la Aron vodă (1359-1594),* de Grigore Ureche, publicat în ediția P.P. Panaitescu, București, 1958, volumul de față propune o cercetare cantitativă și calitativă a terminologiei acestuia, folosind instrumentele lingvisticii de corpus și aplicațiile terminologice.

Motivația unui astfel de demers vine în contextul în care, așa cum se arată în capitolul *De ce o cercetare a textelor vechi cu aplicații terminologice?*, există în diferite țări europene precum Franța, Spania, Italia, Portugalia etc., numeroase proiecte care documentează și explorează cu ajutorul instrumentelor informatice corpusuri de texte antice sau medievale, în diferite limbi. De asemenea, se poate observa că aceste studii contribuie foarte mult cu date empirice precise la o mai bună cunoaștere a lexicului, a evoluției și utilizării limbii respective în diacronie.

Prin acest volum de analiză a terminologiei românești medievale din domeniul istoriei, dorim, în primul rând să inițiem cercetarea terminologică a textelor vechi românești cu ajutorul instrumentelor informatice și să contribuim cu datele noi furnizate de acestea la aprofundarea cunoașterii lexicului românesc medieval și a utilizării acestuia în limba română.

Pentru atingerea acestor obiective de cercetare terminologică, am stabilit un cadru teoretic bazat pe Teoria comunicativă a terminologiei (TCT) elaborată de Maria Teresa Cabré (1993), teorie care a furnizat definițiile conceptelor de bază precum: *corpus, corpus specializat, termen, limbaj specializat* și *text specializat*. Acestea sunt detaliate în capitolul *Limbaj și text specializat,* în care se mai dezbate și problema tipologiei textelor specializate, a clasificării lor tematice și a nivelelor de specializare pe care le pot avea acestea.

Tot în ceea ce privește cadrul teoretic al prezentului volum, având în vedere că orice cercetare terminologică trebuie să analizeze termenii într-un context autentic, am stabilit, pentru început, un corpus care să

constituie sursa terminologiei medievale în limba română. Chiar dacă, inițial, am încercat realizarea cercetării terminologice pornind de la textul celor 3 letopisețe moldovenești consacrate, încă din etapa testelor preliminare am observat că inventarul terminologic era mult prea mare pentru a putea fi studiat în detaliu. Prin urmare, cercetarea terminologică a fost limitată la studiul terminologic, asistat de instrumente informatice și ale lingvisticii de corpus, al cronicii *Letopisețul Țărîi Moldovei, de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viiața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă până la Aron vodă (1359-1594),* scris de Grigore Ureche. Acest prim corpus a fost descris conform principiilor impuse de teoria lingvisticii de corpus (Sinclair 2005). De asemenea, pe durata cercetării, am constatat că, pentru a atinge unele dintre obiectivele enunțate în capitolul *De ce o cercetare a textelor vechi cu aplicații terminologice?* era necesară constituirea unui al doilea corpus de texte medievale românești, format din textele a 3 letopisețe moldovenești. Astfel, analiza contrastivă a acestora, a permis identificarea terminologiei specifice letopisețului lui Grigore Ureche.

În capitolul *Corpusuri specializate și aplicații terminologice,* tot în legătură cu aspectele teoretice ale cercetării, se menționează categoriile de aplicații specifice lingvisticii de corpus și terminologiei care se află la dispoziția cercetătorului pentru a fi utilizate în analiza terminologică.

Descrierea corpusului, a structurii acestuia și a metodologiei de lucru se face în capitolul *Metodologie și corpus*. Aici corpusul creat este situat în tipologia generală a corpusurilor, se precizează componența sa și edițiile textelor medievale românești utilizate. De asemenea, explicăm aici modul în care datele textuale au fost stocate și formatele fișierelor. În acest capitol, am precizat cele 7 categorii de instrumente informatice utilizate pentru analiza terminologică a letopisețului lui Grigore Ureche.

Tot în capitolul *Metodologie și corpus* descriem etapele de analiză cantitativă și calitativă, precum și elementele care au fost urmărite în special pe durata analizei. Astfel, analiza cantitativă a furnizat date precum: *inventarul total de termeni, densitatea terminologică, inventarul terminologic specific, inventarul categoriilor gramaticale* și unele *nume proprii din* text. În timp ce analiza calitativă s-a orientat înspre detectarea, extragerea și clasificarea termenilor letopisețului. Tot ca etapă a metodologiei de cercetare a fost considerată și analiza internă, cu scopul de a cunoaște ponderea precisă a interpolărilor copiștilor în textul lui Grigore Ureche, precum și inventarul termenilor și al lexicului specific acestora din text.

Secțiunea *Letopisețul lui Grigore Ureche. Studiu terminologic constituie* partea principală a cercetării noastre terminologice. Primul capitol este dedicat argumentării faptului că letopisețul lui Grigore Ureche este un text specializat care, din punct de vedere tematic, aparține unui domeniu

specializat și prezintă un anumit nivel de specializare. După această discuție, urmează prima etapă a analizei terminologice propriu-zise, realizarea sistemului conceptual la textului.

Capitolul *Letopisețul lui Grigore Ureche. Sistem conceptual* este dedicat unei etape esențiale a cercetării terminologice, este vorba despre crearea sistemului conceptual al textului analizat, sistem care ne va permite să extragem, să delimităm și să validăm termenii utilizați de cronicar în text. Sistemul conceptual se formează pornind de la un hiperonim, care este definitoriu pentru domeniul specializat al unui text. În cazul letopisețului analizat, hiperonimul este conceptul *istorie,* prezent cu 3 ocurențe în text. Având în vedere faptul că în letopiseț au fost identificate 2.202 concepte, prezentarea sistemului conceptual a fost restrânsă la principalele categorii de concepte și la subcategoriile acestora. Totuși, demonstrativ, în cadrul acestui capitol am ilustrat cu exemple *relațiile ierarhice* și cele *asociative* pe care le formează diferitele concepte ale domeniului istoriei în text.

În ceea ce privește analiza terminologică, prima etapă de analiză a letopisețului constă din *analiza cantitativă*, care are în vedere, în primul rând, componenta terminologică a textului. Din cauza interesului pe care îl prezintă datele cantitative obținute, am decis să dedicăm un capitol al analizei cantitative antroponimelor domnitorilor Moldovei menționați în text. De asemenea, am considerat interesantă și prezența antroponimelor feminine în text, motiv pentru care și acestea au fost analizate în același capitol.

După evaluarea cantitativă a datelor terminologice, am trecut la evaluarea calitativă a acestora. Această analiză a presupus, înainte de toate, o clasificare tematică a termenilor. Astfel, am observat în text că unul dintre conceptele de bază în jurul căruia se dezvoltă întreaga relatare istorică sunt *oamenii. Istoria* așa cum este consemnată de Grigore Ureche vorbește despre oameni și despre diferite aspecte ale vieții acestora. Clasificarea termenilor istorici din letopiseț reflectă acest lucru, numeroase categorii și sub-categorii terminologice fiind legate de oameni și de viața lor. Dintre aceste categorii menționăm: *popoare, populații, comunități (111), ranguri nobiliare (151), oameni de rând (18), grade de rudenie (79), bunuri și posesiuni (27)* și *părți ale corpului (33)*. Alte categorii de termeni ilustrează aspecte ale vieții publice consemnate în letopiseț: *ucidere, execuție, moarte (40), termeni militari (232), termeni administrativi (25), așezări și construcții civile (39), pricini și judecăți (28).* Aspectele culturale ale vieții sunt și ele consemnate de către cronicar și sunt ilustrate prin următoarele categorii: *cultură și obiceiuri (16), scrieri și documente (63), limbi străine (11), termeni religioși (160), alimente (22).*

Un loc special în terminologia letopisețului o ocupă *termenii timpului și* ai *spațiului*. În textul lui Grigore Ureche, istoria are loc în spațiu și

se desfășoară în timp, motiv pentru care inventarul terminologic a fost împărțit în două categorii: *geografie și teritorii (343)* și *timp și durată în relatarea istorică (292)*. Categoria *timp și durată* a fost, la rândul ei, împărțită în două categorii: *terminologia datării istorice (69)* și *mărci discursive ale relatării istorice (223)*. Din prima categorie fac parte termeni specifici datării istorice, dintre care unii se utilizează chiar și în prezent în textele științifice aparținând domeniului istoriei, în timp ce, din a doua categorie fac parte mărci discursive, care dau un anumit ritm și permit situarea în timp a evenimentelor consemnate.

Din ultima categorie – *alți termeni (12)* – fac parte acei termeni izolați care nu au putut fi încadrați în categoriile identificate în text dar care prezintă totuși interes lingvistic. Astfel, termeni precum: *mătase (1), podagrie (1), smoală (1)* și *sanie (1)* nu sunt doar interesanți din punct de vedere istoric ci reprezintă și prime atestări ale acestora în limba română, unii dintre aceștia dovedindu-se a fi extrem de stabili, dat fiind că se utilizează și în prezent în aceeași formă.

Cercetarea terminologică nu se încheie odată cu inventarierea termenilor și a formelor acestora. Un aspect interesant, specific letopisețului lui Grigore Ureche îl reprezintă structura acestuia în care, în textul de bază al relatării istorice au intervenit unii dintre copiștii letopisețului. Această problemă specifică textului este investigată terminologic și lexicologic în a treia secțiune a prezentului volum, intitulată *Letopisețul lui Grigore Ureche vs interpolări*. Pornind de la textul de bază al letopisețului, respectiv de la ediția P.P.Panaitescu (1958), care prezintă avantajul că identifică în text acele fragmente care, pe baza analizei comparative a manuscriselor existente, au fost atribuite celor trei copiști, am putut stabili terminologia și lexicul specific fiecăruia dintre aceștia.

De asemenea, în această a treia parte am realizat lista cu termenii specifici letopisețului lui Grigore Ureche prin analiza contrastivă a unităților terminologice inventariate deja în text și a unui corpus extern, format din următoarele letopisețe moldovenești:

Costin, Miron, Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace, P.P. Panaitescu (ed.), București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1944.

Costin, Nicolae, Opere, vol 1, Iași, Ed. Junimea, 1976.

Neculce, Ion, Opere. Letopisețul țării Moldovei și O samă de cuvinte, Ștrempel, Gabriel (ed.), București, Ed. Minerva, 1982.

Astfel, capitolul *Categorii, termeni și frecvențe în terminologia specifică a letopisețului lui Grigore Ureche* prezintă o listă în care termeni și forme terminologice specifice doar letopisețului lui Grigore Ureche sunt ordonate în funcție de frecvența lor în text. De asemenea, acești termeni sunt clasificați pe categorii tematice, ceea ce poate permite studierea lor

sistematică. Unii dintre aceștia nu mai apar în letopisețele ulterioare, fie din cauză că realitățile pe care le desemnau au dispărut, fie din cauză că într-o perioadă istorică diferită, se folosește un alt termen pentru a desemna respectivul concept.

Ultimul capitol, *Structuri lexicale și terminologice în interpolările letopisețului lui Grigore Ureche* este dedicat lexicului și terminologiei specifice utilizate de copiștii letopisețului analizat. Obținut prin analiză internă, acesta pune în evidență existența unor unități lexicale care nu sunt folosite decât în fragmentele desemnate ca fiind interpolări. Existența unor astfel de indicii la nivel lexical ne face să intuim faptul că analiza interpolărilor letopisețului se poate aborda și din punct de vedere discursiv, pentru a putea identifica eventuale secvențe care să individualizeze discursul specific al unuia dintre copiști și pentru a putea completa profilul lingvistic al acestora; momentan, acestea se bazează doar pe metoda comparării manuscriselor.

Studiul textelor vechi românești cu ajutorul instrumentelor informatice și de explorare de corpus nu se încheie aici, considerăm că acest prim volum poate fi continuat cu studierea terminologiei istorice a altor letopisețe moldovene și muntene. Acest lucru ar putea aduce date noi despre atestarea utilizării unor termeni pentru prima dată în limba română, precum și despre formele atestate ale acestora în diacronie.

Cercetarea se poate extinde și la nivel discursiv prin studierea diferitelor secvențe discursive care intervin într-un text specializat, precum cronicile istorice. De asemenea, studiul marcatorilor discursivi în textele vechi românești poate fi foarte interesant din punctul de vedere al analizei discursului și poate aduce mai multe informații despre utilizarea lor diacronică, așa cum am ilustrat în secțiunea *Mărci discursive ale relatării istorice al prezentului volum*.

2. FOREWORD

This volume approaches the study of ancient Romanian texts from a novel perspective, focusing specifically on the research of early Moldavian chronicles, with a particular emphasis on drawing the attention of terminologists and corpus linguistics specialists to this area. The volume centers on the first significant historical chronicle written in Romanian, *Letopisețul Țărîi Moldovei, de cînd s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viiața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă pănă la Aron vodă (1359-1594)*, authored by Grigore Ureche and published under the editorial supervision of P.P. Panaitescu (Bucharest, 1958). Through this work, the volume offers both a quantitative and qualitative analysis of the terminology employed in the chronicle, utilizing tools from corpus linguistics and terminological methodologies.

The motivation for this approach is articulated in the chapter entitled *De ce o cercetare a textelor vechi cu aplicații terminologice?* („Why a Study of Ancient Texts with Terminological Applications?"), which highlights the numerous projects that have been undertaken in various European countries—including France, Spain, Italy, and Portugal—where ancient or medieval text corpora have been systematically documented and explored using computational tools. These studies have made significant contributions to the comprehensive understanding of historical lexicons and the diachronic evolution of language through the provision of precise empirical data.

In this volume, we aim to initiate a systematic terminological analysis of early Romanian texts through the application of computational tools. Our objective is to contribute new data that will enhance the understanding of medieval Romanian lexicon, specifically its terminology in historical contexts, and provide insights into the linguistic evolution and usage of Romanian during the medieval period.

To achieve the research objectives in terminology, a theoretical framework was established based on the Communicative Theory of Terminology (TCT), as proposed by Cabré (1993). This theory provided foundational definitions of key concepts, including corpus, specialized corpus, term, specialized language, and specialized text. These concepts are further elaborated in the chapter entitled *Limbaj și text specializat*

(„Language and Specialized Text"), which also examines the typology of specialized texts, their thematic classifications, and the varying levels of specialization.

Moreover, given the need for terminological research to analyze terms within authentic contexts, the theoretical framework of the present volume necessitated the construction of a corpus to serve as a source for medieval Romanian terminology. Initially, an attempt was made to conduct a terminological analysis of all three Moldavian chronicles; however, preliminary testing revealed that the terminological inventory was excessively extensive for a detailed study. As a result, the research focus was narrowed to an in-depth terminological analysis of *Letopisețul Țărîi Moldovei, de cînd s-au descălecate țara și de cursul anilor și de viiața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă pănă la Aron vodă (1359-1594)*, authored by Grigore Ureche. The corpus was compiled and described following principles set forth by corpus linguistics (Sinclair, 2005). Additionally, throughout the course of the research, it became evident that achieving some of the objectives outlined in the chapter *De ce o cercetare a textelor vechi cu aplicații terminologice?* („Why Research Ancient Texts with Terminological Applications?") required the development of a more comprehensive corpus of medieval Romanian texts. This expanded corpus included texts from all three Moldavian chronicles. Through contrastive analysis of the two corpora, this broader corpus facilitated the identification of specific terminological features unique to Grigore Ureche's chronicle.

The chapter *Corpusuri specializate și aplicații terminologice* („Specialized Corpora and Terminological Applications") addresses the theoretical aspects of the research, detailing the categories of specialized applications available in the domains of corpus linguistics and terminology for terminological analysis. These applications are discussed in the context of their utility for enhancing the research process and facilitating an accurate examination of terminological data.

A comprehensive description of the corpus, its structure, and the employed methodology is presented in the chapter *Metodologie și corpus* („Methodology and Corpus"). This chapter situates the constructed corpus within the broader typology of corpora, specifying its composition and detailing the editions of medieval Romanian texts used. Additionally, it outlines the procedures for storing textual data, including the file formats utilized. The chapter also enumerates seven categories of computational tools employed for the terminological analysis of Grigore Ureche's chronicle.

The chapter further delineates the stages of both quantitative and qualitative analysis, as well as the specific elements that were closely

examined during the analysis. The quantitative analysis provided insights such as the overall term inventory, terminology density, the inventory of specific terminology, the distribution of grammatical categories, and an inventory of proper names appearing in the text. The qualitative analysis focused on the detection, extraction, and classification of terms used in the chronicle. Moreover, an internal analysis was conducted to determine the extent of interpolations by copyists in Ureche's text, alongside the inventory of terms and their specialized lexicon within the text.

The section *Letopisețul lui Grigore Ureche. Studiu terminologic* („Grigore Ureche's Letopisețul. A Terminological Study") represents the core component of the terminological research. The initial discussion within this section justifies the classification of Grigore Ureche's chronicle as a specialized text, thematically belonging to a particular domain and demonstrating a defined level of specialization. Following this argumentation, the first stage of the terminological analysis is initiated, which involves constructing the conceptual framework of the text.

The chapter *Letopisețul lui Grigore Ureche. Sistem conceptual* („Grigore Ureche's Letopisețul: Conceptual System") addresses a crucial stage of the terminological research: the development of the conceptual system of the studied text, which serves as a foundation for extracting, delimiting, and validating the terms utilized by the chronicler. The conceptual system is structured around a hypernym, which serves as a defining term for the specialized field represented in the text. In the case of the analyzed chronicle, the hypernym is the concept of history, which appears three times in the text. Given the identification of 2.202 concepts within the chronicle, the presentation of the conceptual system has been limited to its principal categories of concepts and their corresponding subcategories. For illustrative purposes, the hierarchical and associative relationships formed by different historical concepts in the text are exemplified within this chapter, highlighting the intricate connections within the conceptual framework of the field of history.

The quantitative analysis constitutes the initial stage of the study of Grigore Ureche's chronicle, primarily focusing on the terminological components of the text. However, given the significance of the quantitative data obtained, a dedicated section was allocated to the anthroponymic analysis of the Moldavian rulers mentioned in the text. Additionally, the presence of feminine anthroponyms warranted specific attention, leading to their inclusion in the same section of analysis.

Following the quantitative assessment of the terminological data, a qualitative evaluation was conducted. This phase involved, first and foremost, a thematic classification of the identified terms. Notably, one of the

fundamental concepts underpinning the historical narrative is the notion of *people*. The historical account presented by Grigore Ureche revolves around individuals and various aspects of human life, which is reflected in the classification of historical terms found throughout the chronicle. Numerous terminological categories and subcategories are related to people and their lives, emphasizing the anthropocentric nature of the chronicle's content. Among these categories are: *peoples, populations, and communities (111 terms), noble ranks (151), commoners (18), family members (79), goods and possessions (27), and parts of the body (33)*.

Further categories pertain to aspects of *public life* documented in the chronicle, including: *killing, execution, and death (40), military terms (232), administrative terms (25), civil settlements and buildings (39),* and *lawsuits and judgments (28)*. The *cultural* dimensions of medieval life are also addressed by the chronicler, under categories such as: *culture and customs (16), writings and documents (63), foreign languages (11), religious terms (160),* and *food (22)*. These classifications demonstrate the diversity of life captured in the historical narrative and provide an understanding of the terminological richness employed by the author.

Within the terminological framework of the chronicle, terms related *to time and space* hold particular significance. In Grigore Ureche's text, history unfolds spatially and evolves chronologically, necessitating the division of the terminological inventory into two primary categories: *geography and territories (343 terms)* and *time and duration in the historical narrative (292 terms)*. The *time and duration* category is further subdivided into two specific classifications: *terminology of historical datation (69)* and *discursive markers of historical narrative (223)*. The former category encompasses terms pertinent to historical dating, some of which remain in use within contemporary historical scholarship. The latter category includes discursive markers that impart specific pacing to the events narrated and provide temporal context, thereby facilitating the chronological situating of historical occurrences.

The final category, *Alți termeni* („Other Terms" – 12 terms), comprises a set of isolated terms that do not readily align with the previously established categories, yet are of significant linguistic interest. Notably, terms such as *mătase („silk"* – 1), *podagrie („gout"* – 1), *smoală („tar"* – 1), and *sanie („sled" – 1*) hold historical significance and contribute to our understanding of the lexicon's evolution. Furthermore, some of these terms exhibit remarkable diachronic stability, as evidenced by their continued usage in modern Romanian with little to no alteration in form, thereby illustrating their resilience within the language over time.

Particularly noteworthy is the structure of Gritore Ureche's chronicle, in which some of the copyists of the chronicle intervened in the

original text of the historical narration. This text specific issue is investigated terminologically and lexicologically in the third section of the present book, which is entitled *Letopisețul lui Grigore Ureche vs interpolări* ("Grigore Ureche's Chronicle vs Interpolations"). Taking as a starting point the source text of the chronicle, namely the P.P.Panaitescu edition (1958), which has the advantage of pointing out which fragments in the text have been attributed to the three copyists on the basis of a comparative analysis of the existing manuscripts; it was possible to establish the terminology and lexicon specific to each of them.

Moreover, in this third part, the list of terms specific to Grigore Ureche's chronicle has been compiled through contrastive analysis of the terminological units already inventoried in the text and an external corpus, consisting of the following Moldavian manuscripts:

1. Costin, Miron, Letopisețul Țării Moldovei dela Aron Vodă încoace, P.P. Panaitescu (ed.), București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1944.

2. Costin, Nicolae, Opere, vol 1, Iași, Ed. Junimea, 1976.

3. Neculce, Ion, Opere. Letopisețul țării Moldovei și O samă de cuvinte, Ștrempel, Gabriel (ed.), București, Ed. Minerva, 1982.

Thus, the chapter *Categorii, termeni și frecvențe în terminologia specifică a letopisețului lui Grigore Ureche* ("Categories, Terms, and Frequencies in the Specific Terminology of Grigore Ureche's Chronicle") provides a list in which terms and terminological forms specific only to Grigore Ureche's chronicle are sorted according to their frequency. These terms are also classified by thematic categories, which may allow their systematic study. A number of these terms do not occur in the later Romanian chronicles, either due to the disappearance of the realities they designated, or due to the use of a different term to designate the concept in a later historical time period.

The final chapter, *Structuri lexicale și terminologice în interpolările letopisețului lui Grigore Ureche* ("Lexical and Terminological Structures in the Interpolations of Grigore Ureche's Chronicle"), focuses on the specific lexicon and terminology in use by the copyists of the analyzed chronicle. Based on an internal analysis, it highlights the existence of lexical units that are used only in the fragments referred to as interpolations. The existence of such lexical clues allows us to intuitively conclude that the analysis of the interpolations of the chronicle can also be approached from a discursive point of view in order to identify possible discursive sequences that individualize the specific discourse of a specific copyist and to complete the linguistic profile of them, which is currently based only on the manuscript comparison method.

Studying ancient Romanian texts using computerized tools and tools of corpora exploration will not end here, we estimate that this first volume can be further continued with the study of the historical terminology of other Moldavian and Wallachian chronicles. This might provide new insights into the attestation of the use of certain terms for the first time in Romanian, as well as into their forms attested in diachrony.

The research can also be extended at the discursive level by studying the different discursive sequences intervening in a specialized text, such as historical chronicles. Also, the study of discursive markers in old Romanian texts can be very interesting from a discursive point of view and can provide more information about their diachronic use, as illustrated in the section *Mărci discursive ale relatării istorice* (”Discursive Markers of Historical Narration of the Present Volume”).

3. DE CE O CERCETARE A TEXTELOR VECHI CU APLICAȚII TERMINOLOGICE?

Cercetarea textelor literare, funcționale și specializate cu ajutorul instrumentelor informatice actuale a devenit o metodă de lucru obișnuită pentru cercetători, în prezent, în cercetarea românească, utilizându-se diferite corpusuri online și instrumente informatice pentru a aprofunda cunoașterea limbii române din diferite perspective teoretice. Astfel, instrumentele informatice se utilizează în domenii precum: *lexicografia* (Vintilă-Rădulescu 2021), *terminologia* (Ciobanu&Kilyeni 2007), *analiza discursului* (Varga 2011), *limba română ca limbă străină* (Platon 2020), *lingvistică* (Kabatek 2023) etc. Rezultatele acestor cercetări sunt prezentate online, pe platforme care pot fi consultate de către specialiști și de către publicul larg: *Doom3 (https://doom.lingv.ro/), Realiter (https://www.realiter.net/ ro/lessici-realiter), Video eLearning (https://video.elearning.ubbcluj.ro/), Coseriu online (https://coseriu.ch/ro/coseriu-online-ro/)* etc. Aceste orientări moderne permit încadrarea cercetării lingvistice românești în tendințele actuale ale cercetării europene.

Există însă și domenii în lingvistica românească, în care aceste metode inovatoare de cercetare cu ajutorul instrumentelor informatice sau ale lingvisticii de corpus încă nu au fost aplicate, deși la nivel internațional există astfel de studii. Un asemenea domeniu este cercetarea lingvistică a textelor vechi românești, în special a cronicilor istorice, cu ajutorul programelor informatice de explorare de corpus. Acest domeniu a fost abordat deja în cercetarea internațională, rezultatele unora dintre acestea fiind accesibile online, precum: *Proyecto Biblia Medieval* (https://corpus.bibliamedieval.es/), un corpus cu acces liber care permite consultarea în paralel a tuturor versiunilor cunoscute ale Bibliei în limba spaniolă și a facsimilelor acestora. Proiectul *Biblioteca Digital de Textos del Español Antiguo* (https://www.hispanicseminary.org/textconc-es.htm) analizează începând din anii '70 texte medievale în limba spaniolă și creează concordanțe ale acestora, disponibile, începând cu 2005, online. Un alt corpus de texte vechi este *Corpus Hispánico y Americano en la Red: Textos Antiguos.* (http://www.corpuscharta.es), acesta digitalizează și analizează documente oficiale, administrative, de cancelarie, în limba spaniolă, aparținând Inchiziției, provenind din Europa, America și Asia, scrise între sec. al XII-lea și sec. al XIX-lea.

În limba franceză, studierea textelor vechi cu ajutorul lingvisticii de corpus are ca rezultat un *Corpus de la littérature médiévale* (https://classiques-garnier.com/corpus-de-la-litterature-medievale.html), accesibil doar pe bază de abonament și *Historical Corpora* (https://www.clarin.eu/resource-families/historical-corpora), o colecție de corpusuri de texte antice în diferite limbi precum: greaca veche, limba akkadiană, engleza veche, finlandeză, franceza veche etc. Studiile bazate pe corpusuri de texte medievale în Portugalia sunt reprezentate de proiectul *Corpus Informatizado do Português Medieval - CIPM* (https://cipm.fcsh.unl.pt/), un proiect început în 1993 și care cuprinde texte scrise între secolele IX-XVI.

În Italia, menționăm două proiecte de studiere a textelor medievale cu ajutorul instrumentelor informatice aparținând lingvisticii de corpus. Este vorba despre un corpus de texte literare aparținând perioadei cuprinse între sec. al XII-lea și sec. al XVI-lea: *Archivio digitale veneto: biblioteca online dei testi veneti dalle origini al XVIII sec.* (https://www.ilpavano.it/public/). Al doilea proiect de studiere al textelor medievale italiene în care textele au fost lematizate selectându-se ocurențele semnificative ale termenilor relevanți din domenii tematice precum viața economică și juridică, este proiectul *Archivio Datini* (http://aspweb.ovi.cnr.it). Aceste proiecte de cercetare a textelor medievale sunt doar câteva exemple ilustra-tive care susțin afirmația că, la nivel european, există o tendință gene-ralizată de cercetare în acest domeniu utilizând lingvistica de corpus și aplicațiile terminologice.

În aceeași linie de studiu, dorim și noi să încercăm o explorare a textelor cronicarilor moldoveni cu ajutorul unei serii de instrumente informatice. Considerăm că acest lucru va oferi o perspectivă nouă asupra unor texte care, deși au fost studiate detaliat de numeroși cercetători de-a lungul timpului, au fost mereu analizate cu metode analogice, nu cu metode digitale.

Pornind de la ideea că textele cronicarilor moldoveni Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin și Ion Neculce pot constitui un corpus reprezentativ pentru limba română medievală, dorim să studiem în acest prim volum *Letopisețul țărîi Moldovei, de cînd s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viiața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă pănă la Aron vodă (1359-1594)* scris de Grigore Ureche, din perspectiva unui text istoric, scris de către autor pe baza unui proces de documentare, cu intenția de a transmite cunoaștere într-un domeniu determinat și adresându-se cărturarilor vremii. Păstrând perspectiva diacronică și fără a încerca să atribuim textului aspecte științifice și cognitive care nu existau în epocă, considerăm că acesta constituie o primă lucrare în

limba română în care se aplică principii metodologice apropiate de cele ale unei lucrări științifice, lucru pe care vom încerca să îl demonstrăm într-unul dintre capitolele următoare, în care vom descrie și caracteristicile textelor specializate. Astfel, spre deosebire de studiile anterioare realizate din perspectiva istoriei limbii, a literaturii române, a istoriei sau a istoriografiei, perspectiva teoretică pe care o propunem pentru a explora letopisețul lui Grigore Ureche este cea terminologică, descrisă de *Teoria comunicativă a terminologiei (TCT)*. Această abordare teoretică va permite aplicarea unei metodologii care este deja folosită în studiile lingvistice actuale și care va permite observarea unor detalii lingvistice pe care metodele de cercetare tradiționale, analogice, nu le pot analiza sau evidenția.

Acest lucru va aduce cercetarea limbii române vechi într-o paradigmă de cercetare actuală și credem că va pune în evidență fenomene lingvistice neobservate până în prezent precum distribuția lingvistică a unor unități lexicale și a unor termeni, marcatori lingvistici și frazeologie specifică domeniului istoriei, terminologie specifică aparținând atât autorului cât și copiștilor care au intervenit în text.

Prin urmare, pornind de la ipoteza că încă mai există fenomene lingvistice care nu au fost puse în evidență de bogata bibliografie a textelor medievale românești, în prezentul volum, ne propunem următoarele obiective de cercetare:

a) Demonstrarea faptului că letopisețul lui Grigore Ureche este un text specializat, scris de un cronicar care își asumă misiunea de istoric, cercetând izvoarele scrise și care transmite conținuturi de cunoaștere adresate generațiilor următoare de cărturari, vorbind despre originea moldovenilor și despre evenimente istorice petrecute cu două secole înainte de nașterea sa.
b) Bazându-ne pe aceste conținuturi de cunoaștere și pe faptul că pentru a le transmite trebuie utilizate concepte care nu aparțineau comunicării generale în epoca cronicarului, considerăm că, în letopisețul lui Grigore Ureche se utilizează o serie de termeni pentru a desemna realități din Moldova, anterioare cronicarului și realități sociale, istorice, geografice și culturale din alte țări (Țara Leșească, Țara Ungurească, Țara tătărască și Țara turcească). Toate aceste informații sunt adunate, sistematizate și descrise de către cronicar.
c) Având în vedere faptul că orice transmitere de conținuturi de cunoaștere care se realizează utilizând terminologie implică existența unei rețele conceptuale care structurează domeniul cunoașterii și este reflectat de textul specializat, unul dintre obiectivele prezentei cercetări este acela de a realiza reprezentarea structurii conceptuale

a letopisețului cu ajutorul unei aplicații online ce permite realizarea de hărți conceptuale.

d) Bazându-ne pe sistemul conceptual, într-o primă etapă de lucru, se poate realiza un inventar terminologic al unităților lexicale specializate consemnate în letopisețul lui Grigore Ureche.
e) Acest inventar va pune în evidență, pe baza relațiilor care se stabilesc între concepte, diferite clase de termeni care vor permite realizarea unei clasificări tematice riguroase a terminologiei textului studiat.
f) În cadrul acestei terminologii intenționăm să obținem o listă de termeni specifici letopisețului lui Grigore Ureche, care nu se mai regăsesc în textele cronicarilor moldoveni ulteriori.
g) De asemenea, cu ajutorul unei analize semi-automate interne a textului, vom obține inventarul terminologic și inventarul lexical specific copiștilor letopisețului lui Grigore Ureche, respectiv: Simon Dascălul, Misail Călugărul și Axinte Uricariul.

Pentru a atinge aceste obiective de cercetare se va aplica o analiză cantitativă și calitativă a distribuției termenilor românești vechi în textul letopisețului, ceea ce ne va permite să afirmăm care sunt cele mai recurente cuvinte în limba lui Grigore Ureche, care sunt termenii cei mai recurenți în textul acestuia și căror categorii tematice aparțin aceștia.

De asemenea, vom putea afirma cu precizie care este ponderea interpolărilor copiștilor în text și care este aportul terminologic și lexical specific acestora în textul letopisețului. Pentru aceasta, pe parcursul întregii cercetări, după o analiză critică a diferitelor ediții ale letopisețului lui Grigore Ureche am ales ediția P.P. Panaitescu (1968), deoarece, în ciuda criticilor pe care le aduce C. Giurescu (1960, 76-87) acestei ediții, este o ediție bazată pe o metodă comparativ-istorică a mai multor manuscrise, clar descrisă de către autor în studiul introductiv al volumului și prezintă avantajul că interpolările copiștilor sunt evidențiate în text.

În completarea obiectivelor menționate, în capitolele următoare, se va prezenta cadrul teoretic bazat pe terminologie și pe lingvistica de corpus al acestei lucrări și se va descrie metodologia de cercetare și de analiză a *Letopisețului Țărîi Moldovei, de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viiața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă pănă la Aron vodă,* de Grigore Ureche.

4. CORPUS SPECIALIZAT ȘI APLICAȚII TERMINOLOGICE

4.1. Corpus specializat vs termen

Toate cercetările care au în vedere analiza terminologică se raportează, într-un fel sau altul, la un corpus, acesta constituind mediul autentic în care funcționează termenii și în care se studiază fenomenele lingvistice care determină comunicarea specializată. O analiză terminologică pertinentă are obligația să se raporteze la două concepte fundamentale: *corpus* și *termen*, care trebuie clar definite în funcție de orientarea teoretică abordată. Acest lucru îi permite cercetătorului să așeze cercetarea terminologică într-un cadru teoretic determinat și să se raporteze la cercetări anterioare din același domeniu. De asemenea, o perspectivă teoretică clară asupra structurii și a componenței corpusului presupune posibilitatea de a identifica și de a extrage cu mai multă precizie termenii conținuți de acesta, în vederea analizei și a documentării. Bazându-ne pe aceste principii, perspectiva teoretică din care abordăm terminologia și exploatarea corpusurilor specializate este cea stabilită de *Teoria comunicativă a terminologiei* (TCT) descrisă în Cabré (1993).

Conform acesteia, *termenul* se poate defini ca unitate lexicală specifică a unui text/corpus specializat, un element esențial în construirea structurii conceptuale a acestuia. *Unitățile terminologice* contribuie la crearea textelor specializate și la comunicarea cunoașterii, deoarece acestea desemnează concepte care, prin relațiile pe care le stabilesc între ele formează structuri conceptuale complexe și permit sistematizarea cunoașterii în cadrul unui domeniu specializat. *Textele specializate* și *corpusurile specializate* sunt materializări discursive ale unor structuri conceptuale complexe care, prin ideile pe care le transmit, ilustrează diferitele relații pe care specialiștii unui domeniu le stabilesc între concepte pentru a comunica, a transmite și a crea cunoaștere. *Termenii* aparțin tematic unui domeniu specializat și, prin diferitele relații pe care specialistul le stabilește între aceștia, atunci când formulează idei, exemple și argumente în textele specializate pe care acesta le elaborează, se produce comunicarea specializată.

Pentru a cerceta comunicarea specializată, în cercetarea terminologică, *se* utilizează *corpusuri specializate care* prezintă trăsături specifice precum: *densitate lingvistică, distribuție lingvistică, frecvență* și *variație terminologică*. Astfel, *densitatea terminologică* a unui text / corpus este argumentul de bază care susține, cu date cantitative, că este vorba despre un text / corpus specializat. *Densitatea terminologică* este determinantă și în analiza *nivelului de specializare* al unui text. Analiza terminologică bazată pe corpus furnizează și date despre *frecvența* și despre *distribuția lingvistică* a unităților lexicale specializate ale acestuia. Pe baza *frecvenței termenilor* se poate explica, în cadrul unei discipline, care este nucleul terminologic central al acesteia, pornind de la un *hiperonim* și de la câmpul tematic al acestuia și mergând până la termenii principali. Tot pe baza *frecvenței se* poate distinge, în cazul *variațiilor terminologice*, preferința vorbitorilor pentru un anumit termen într-un limbaj specializat și probabilitatea ca acesta, și nu termenii concurenți lui, să se fixeze în limbă.

Frecvența formelor morfologice și / sau *ortografice* ale unui termen dintr-un corpus permite observarea formelor celor mai utilizate ale acestuia precum și a acelora a căror utilizare este puțin obișnuită sau chiar evitată de către vorbitori.

Distribuția lingvistică a unităților lexicale specializate poate contribui la crearea unui corpus de texte echilibrat sub aspectul *densității terminologice* a acestuia. Ea permite identificarea cu ușurință a textelor cu densitate terminologică eterogenă, astfel textele unui corpus care prezintă o distribuție terminologică necorespunzătoare pot fi înlocuite cu altele mai potrivite. *Distribuția terminologică* permite analizarea contextelor în care un termen este folosit frecvent și semnalează ariile tematice în care utilizarea acestuia este evitată sau în care se preferă utilizarea altui termen.

Analiza unui corpus specializat din perspectiva TCT prezintă avantajul că termenii sunt studiați ca structuri discursive, ca parte a unui complex conceptual (Cabré&Cuhna 2022, 192), nu ca unități izolate, așa cum erau considerați conform *Teoriei generale a terminologiei* (TGT) elaborate de E. Wüster. Astfel, termenul devine o unitate lexicală care primește valențe specializate și este inclus în tipare discursive determinate într-un text, o unitate polifațetică, constituită din elemente: *cognitive, comunicative* și *lingvistice* (Cabré&Cuhna 2022, 192).

Din *perspectivă cognitivă*, termenii sunt elemente fundamentale ale construirii cunoașterii într-un domeniu specializat care desemnează concepte. Varietatea conceptelor prezintă o tipologie bazată pe următoarele criterii de clasificare: *structura conceptuală, gradul de autonomie* și *trăsăturile distinctive*. Din punct de vedere *comunicativ*, termenii sunt unități lexicale care identifică grupuri socio-profesionale. Astfel, un expert

într-un domeniu specializat cunoaște în profunzime inventarul lexical al respectivului domeniu și stăpânește tiparele discursive și de limbaj specifice ale acestuia. Atunci când se produce un discurs specializat, termenii sunt utilizați în raport cu anumite câmpuri tematice în cadrul cărora se activează valențele semantice ale acestora.

Din punct de vedere *lingvistic*, termenii sunt unități formale și semantice, care prezintă caracteristici fonologice, morfologice și sintactice, la fel ca orice unitate lexicală a unei limbi. Așa cum subliniază Cabré (1993, 130-132), Pavel&Nolet (2001) și Cabré&Cuhna (2022, 192), unitățile lexicale și termenii nu prezintă trăsături distinctive la nivel lingvistic, acestea fiind definite ca: *„...unidades del léxico, que activan un valor especializado preciso usadas en una circunstancias discursivas determinadas.”* Cabré&Cuhna (2022, 192), sau ca:

> *A term or terminology unit in a specialized language is distinguished from a word in general language by its single-meaning relationship with the specialized concept that it designates (called monosemy) and by the stability of the relationship between form and content in texts dealing with this concept (called lexicalization).* (Pavel&Nolet 2001, 19)

Prin urmare, o *unitate lexicală* este sau nu *termen,* în funcție de tipul de discurs în care se utilizează. Astfel, dacă este utilizată într-un discurs specializat, valoarea semantică pe o activează este una concretă, specializată, diferită de cea a unui cuvânt aparținând vocabularului general. Astfel, corpusul este cel care permite operarea distincției *cuvânt-termen* și care validează statutul de termen al unei unități lexicale (Cabré&Cuhna 2022, 192).

Rolul corpusului în cercetarea terminologică este unul multiplu, în afară de faptul că acesta permite caracterizarea semantică a termenilor în funcție de criteriul tematic, corpusul mai poate furniza *contexte definitorii* sau *definiții* ale unui concept. De asemenea, tot într-un corpus specializat se vor utiliza descrieri, analize critice sau contrastive, care chiar dacă nu definesc termenul, evidențiază trăsături specifice ale acestuia. Tot corpusul este o sursă de informații importantă pentru contextul de uz al termenilor, totalitatea ocurențelor acestuia în text fiind ilustrativă pentru modul în care o unitate terminologică este utilizată într-un text specializat. Toate aceste aspecte permit detectarea, delimitarea și extragerea terminologiei dintr-un text, unele date furnizate de corpus fiind utilizate și în etape ulterioare ale documentării terminologice.

În ceea ce privește cercetarea textelor istorice românești, ca, de exemplu, letopisețele moldovenești, utilizarea unuia dintre acestea drept corpus în vederea unei analize terminologice aduce în discuție nu doar încadrarea tipologică a textului în categoria textelor specializate, ci

deschide și o dezbatere asupra nivelului de specializare al letopisețului studiat și stabilește parametrii necesari pentru ca, prin analiză internă, să se pună în evidență aspecte structurale și discursive ale acestuia care nu au mai fost abordate în cercetare până în prezent. Astfel, asumăm faptul că, utilizarea letopisețului lui Grigore Ureche drept corpus specializat ne va permite detectarea termenilor, a formelor acestora și a categoriilor tematice în care aceștia se încadrează. Conform Cabré&Cuhna (2022, 192) și Cabré (1993, 130-132), această perspectivă teoretică oferă și alte posibilități de investigare a textului istoric românesc. Cele care vor fi abordate în această lucrare se referă la: a) stabilirea structurii conceptuale a textului, b) stabilirea ponderii interpolărilor copiștilor în letopiseț conform (P.P.Panaitescu 1958), c) stabilirea inventarului terminologic specific al letopisețului, prin analiză contrastivă, comparând terminologia letopisețului lui Grigore Ureche cu celelalte letopisețe moldovenești, d) realizarea, prin analiză contrastivă internă, a raportului dintre intervențiile celor trei copiști în text și e) stabilirea inventarului terminologic și lexical al fiecărui copist în parte.

Studierea textelor vechi românești cu ajutorul aplicațiilor informatice și considerarea acestora ca texte specializate vechi, propune o perspectivă nouă de analiză ce va contribui la aprofundarea cunoașterii acestora. În ceea ce privește problema interpolărilor din textul lui Grigore Ureche, chiar dacă tema a mai fost cercetată deja, analiza acestora cu ajutorul aplicațiilor terminologice prezintă mai multă acuratețe. Gradul de precizie cu care se vor putea face afirmații asupra acestui aspect este situează la nivelul cuvântului și al frazei. Ne așteptăm ca această analiză să evidențieze chiar și aspecte tematice specifice fiecărui copist în interpolările letopisețului.

Posibilitatea de a explora textele vechi românești nu se încheie cu analiza terminologică a acestora. În cazul textelor precum letopisețele moldovenești, aceasta poate continua prin trecerea de la nivelul lexical la nivelul discursiv, prin folosirea metodelor de cercetare specifice analizei discursului. Această perspectivă va permite aprofundarea cunoașterii limbii secolului al XVII-lea și a structurilor discursive care conformează comunicarea cunoașterii în domeniul istoric în limba română.

4.2 Rolul aplicațiilor terminologice în cercetare

Sintagma *aplicații terminologice* desemnează o serie de instrumente informatice utilizate de către cercetător cu scopul de a automatiza și de a sistematiza documentarea terminologică. Aceste instrumente sunt

utilizate de terminologi pentru realizarea unor sarcini pe parcursul diferitelor etape ale cercetării. Dintre acestea nu toate au fost utilizate în prezenta cercetare, deoarece scopul nostru nu este acela de a crea un glosar terminologic cu definiții și echivalente, ci acela de a explora și sistematiza terminologia unui text istoric românesc. Din acest motiv, au fost utilizate acele instrumente informatice care sunt adaptate obiectivelor cercetării pe care o întreprindem, acestea fiind:

1. programe informatice pentru extragerea terminologiei *(TermExtract - http:// termextract.fivefilters.org/, OneClickTerms - https:// terms.sketchengine.eu/)*;
2. concordanțiere *(AntConc - https://www.laurenceanthony.net/ software/antconc, SCP - https://www.textworld.com/scp/*);
3. programe de creare a listelor de frecvență (TextFixer - https://www. textfixer.com/tools/online-word-counter.php#new Text2), Word Frequency Analyser - https://wordfrequency.org/, CompareTwoLists - https:// vovsoft.com/software/compare-two-lists/, Multiple List Comparator - https://molbiotools. com/listcompare.php);
4. programe de comparare a listelor de cuvinte *(Word Frequency Analyser - https://wordfrequency.org/, CompareTwoLists - https:// vovsoft. com/software/compare-two-lists/, Multiple List Comparator - https://molbiotools. com/listcompare.php)*;
5. editoare pentru reprezentarea grafică a sistemelor conceptuale *(MindMeister - www.mindmeister.com, MindMup - https://www. mindmup.com/)*;
6. sisteme integrate de gestionare terminologică *(SketchEngine - https:// www.sketchengine.eu/)*.

Alte instrumente informatice terminologice precum: *programele de creare de corpusuri, sistemele de clasificare tematică a textelor, bazele de date terminologice, tezaurele* și *editoarele de terminografie*, nu au fost utilizate în acest volum deoarece acestea aparțin unui tip diferit de cercetare terminologică.

Pentru cercetarea curentă, *extractoarele de terminologie* se pot considera ca fiind cea mai importantă categorie instrumente informatice, urmate fiind de *concordanțiere*. Aceste programe informatice permit extragerea automată terminologiei dintr-un text / corpus de texte și ușurează foarte mult munca terminologului. Trebuie precizat că, așa cum subliniază și Cabré&Cuhna (2022, 195), extragerea automată a termenilor va avea întotdeauna ca rezultat liste de *„termeni candidați”*. Aceste liste intermediare care, doar în urma procesului de revizuire manuală de către terminolog, ajung să conțină o *„listă finală de termeni” constituie o* etapă intermediară în cercetarea terminologică. Și în prezenta cercetare, lista de termeni

candidați obținută automat a fost revizuită manual, fiecare termen fiind verificat în context.

Concordanțierele au fost utilizate cu scopul de a completa listele de termeni plurilexicali candidați, folosindu-se în special funcțiile *Cluster, N-gram* și *Collocate,* mai ales cu scopul de a detecta unitățile lexicale specializate complexe. Cu o finalitate apropiată am folosit și sistemul integrat de gestionare terminologică *SketchEngine - https://www. sketchengine.eu/.* Acesta dispune nu numai de funcțiile complete ale unui concordanțier ci și de un extractor de terminologie integrat, *OneClickTerms*.

Editoarele grafice de sisteme conceptuale au fost utilizate pentru reprezentarea grafică, conform corpusului studiat, a sistemului conceptual al domeniului istoriei din epoca și din perspectiva lui Grigore Ureche. Acestea sunt instrumente informatice care permit reprezentarea grafică a conceptelor, a relațiilor și a ierarhiei acestora. Având în vedere dimensiunea structurii conceptuale a letopisețului lui Grigore Ureche, în prezentul volum, structura conceptuală a domeniului se va limita la prezentarea *hiperonimului și* a *principalelor categorii tematice* identificate în text. Acolo unde a fost cazul, aceste categorii tematice au fost divizate în *subcategorii de termeni*, criteriul de clasificare fiind, de asemenea, tematic. Din cauza datelor cantitative care însoțesc arborele conceptual, în loc de forma grafică, arborescentă, pentru publicarea acestuia în volum a fost aleasă o formă tabelară, mai simplă, în care datele complementare sunt mai ușor de integrat.

Programele informatice care generează *liste de frecvențe* sunt instrumente simple, care furnizează date precise, într-un timp foarte scurt. Acestea se pot utiliza ca mijloc de control a frecvenței termenilor dintr-un corpus furnizate de către concordanțiere. *Listele de frecvență,* ca instrument de analiză terminologică, sunt utilizate pentru a identifica termenii pe baza recurenței acestora într-un corpus. De asemenea, pe baza listelor de frecvență se poate stabili care sunt termenii cei mai importanți dintr-un text, un corpus sau dintr-un domeniu specializat. Tot lista de frecvență poate furniza pentru un termen, ordinea ierarhică a tuturor formelor acestuia într-un text, ceea ce permite realizarea unei analize și mai detaliate prin care se poate demonstra care dintre formele respectivului termen sunt preferate de către specialiști în texte specializate dintr-un domeniu concret.

Programele de comparare a listelor de cuvinte joacă un rol important, în special, în detectarea terminologiei neologice specializate. Un asemenea program, pornind de la, cel puțin, două liste de termeni (A și B) poate genera următoarele liste: 1) inventarul complet al celor două liste, 2) termenii care apar doar în lista A dar nu și în lista B și c) termenii care apar în

lista B dar nu apar în lista A. În cercetarea noastră, aceste instrumente informatice sunt importante deoarece, prin compararea listelor terminologice, se poate afirma care sunt termenii / formele terminologice specifice letopisețului lui Grigore Ureche și care nu sunt consemnate în celelalte letopisețe moldovenești. Același principiu stă și la baza analizei lexicului și a terminologiei copiștilor letopisețului. Aceste comparații lingvistice pot contura profilul lingvistic al fiecărui copist care a intervenit în text.

Aceste instrumente informatice aduc în prezenta cercetare elementul inovator necesar în ceea ce privește analiza textelor istorice românești. Se face astfel un pas înspre explorarea informatizată a textelor vechi scrise în limba română și se aplică o perspectivă teoretică și o metodologie de cercetare moderne care vor aprofunda cunoașterea acestor texte și a limbii române din secolul al XVII-lea. Abordarea informatizată a letopisețului lui Grigore Ureche deschide drumul unui evantai de posibile explorări a acestor texte dintre care menționăm: etichetarea textelor istorice românești, analiza discursului istoric, istoria traducerii în limba română etc.

5. LIMBAJ ȘI TEXT SPECIALIZAT

Cercetarea și documentarea terminologică a textelor se bazează pe dihotomia *limbaj specializat – limbaj general*, care formează, la alt nivel lingvistic, opoziția *comunicare specializată – comunicare cu caracter general* și care, la nivelul discursului scris, se materializează în opoziția *text specializat – text cu caracter general*. Fundamentale pentru studiul terminologiei, aceste distincții au cunoscut în ultima jumătate de secol numeroase definiții și descrieri, aparținând unor concepții teoretice diferite. De remarcat faptul că, până în prezent, nu există o definiție standardizată a *limbajelor specializate* în terminologie, *ISO704: Terminology work* (2000, 2009, 2022) desemnează conceptul ca *special language* fără însă a furniza o definiție a acestuia. Pentru a înțelege dificultatea definirii limbajelor de specialitate, vom trece în revistă câteva dintre definițiile care ilustrează percepția acestora în diacronie.

Introdus în lingvistica germană, în anii 70, fiind inspirat de lingvistica textului și de teoria traducerii, conceptul de *limbaj specializat (Fachsprache)* este definit de Hoffmann (1979, 16) ca: *A complete set of linguistic phenomena occurring within a definite sphere of communication and limited by specific subjects, intentions and conditions.* Această primă definiție definește *limbajul specializat* ca tip de limbaj care se utilizează într-o situație de comunicare specifică, determinată tematic și care este caracterizat de fenomene lingvistice precise.

Alți autori, definesc *limbajele specializate* cu mai puțină precizie ca subcategorie pragmatică sau extralingvistică a limbajului, ei subliniind dificultatea explicării acestui concept în termeni lingvistici: *Special languages are readily recognized as pragmatic or extra-linguistic subdivisions of a language*. (Sager&Dungworth&McDonald 1980, 17).

Având aceeași perspectivă teoretică, doar că definind conceptul într-o manieră mult mai complexă, Kocourek (1982) afirmă:

> *Pour nous la langue de specialité sera une sous-langue de la langue dite naturelle, enrichie d'éléments brachygraphiques, à savoir, abreviatifs et idéographiques, qui s'intègrent à elle en se conformant à ses servitudes grammaticales.* (Kocourek 1982, 72-73)

Astfel, *limbajul specializat* este considerat ca fiind subordonat *limbajului natural*, în cadrul căruia se constituie ca sub-set lingvistic, trăsăturile sale distinctive fiind prezența simbolurilor grafice și a abrevierilor.

Tot în parametrii unui subset al limbajului general este descris limbajul specializat în Rey (1982). Autorul afirmă, dând ca exemplu limbajul juridic, că acesta există doar în interiorul unei limbi istorice și că este caracterizat doar de trăsături distinctive la nivel lexical și frastic: *Au sens propre il n'existe pas de langue du droit en soi mais seulement a l'interieur de la langue française, un vocabulaire du droit et sans doute quelques tours syntaxiques specifiques.* (Rey 1982, 15).

În Rondeau (1983, 24), se oferă o definiție reducționistă a limbajului specializat: *I1 faut noter que les expressions «langue de specialité» (langage spécialisé) et «langue commune» ne recouvrent qu'un sous-ensemble de la langue, celui des lexemes.* Conform acestei concepții, limbajele specializate nu se pot distinge de limbajul general, acestea fiind diferite doar prin lexicul pe care îl utilizează. Considerăm că această definiție care limitează studiul terminologiei la studiul lexicului, este depășită, ea prezentând doar un interes istoric.

Vorbind despre *limbi pentru obiective specifice (LSP)* pe care le încadrează într-o situație de comunicare precisă și pe care le consideră ca fiind *limbaje specializate*, Picht&Draskau (1985) realizează o descriere detaliată a acestora. Din perspectiva autorilor, este vorba despre un limbaj informativ, care prezintă diferite nivele de specializare, care se realizează cu o anumită finalitate comunicativă și care se adresează, în funcție de nivelul de specializare, unui anumit tip de receptor:

> *LSP is a formalizad and codified variety of language, use for special purposes and in a legitimate context —that is to say, with the function of communicating information of a specialized nature at any level at the highest level of complexity, between initiate experts, and, at lower levels of complexity, with the aim of informing or initiating other interested parties in the most economic, precise and unambiguous terms possible.* (Picht&Draskau 1985, 3)

În prezent, datorită faptului că LSP s-a specializat ca termen în didactica limbilor străine, este important să se facă distincția între *limbaj specializat* și LSP, datorită faptului că cei doi termeni aparțin terminologiei unor discipline diferite.

O altă definiție a limbajelor specializate este dată de Lerat (1995) care, pentru început, face legătura între aceste limbaje și cunoașterea specializată: «La notion de la langue spécialisée est [plus]pragmatique : c'est une langue naturelle considérée en tant que vecteur de connaissances spécialisées» (Lerat 1995, 20). Acesta continuă precizând că limbajele specializate nu se reduc la o simplă prezență la nivelul lexical al limbii, nu sunt doar termeni ci utilizează toate resursele unei limbi cu scopul de a comunica cunoașterea specializată:

> *«Une langue spécialisée ne se réduit pas à une terminologie : elle utilise des dénominations spécialisées (les termes), y compris des symboles*

non-linguistiques, dans des énoncés mobilisant les ressources ordinaires d'une langue naturelle pour rendre compte techniquement de connaissances spécialisées» (Lerat 1995, 21)

O definiție a *limbajului specializat* mai recentă, în contextul cercetării terminologice este propusă de Pavel&Nolet (2001). Folosind limbajul standardelor internaționale ISO, autoarele folosesc termenul *specialiazed language* și definesc conceptul prin raport cu limbajul general și cu comunicarea cunoașterii.

General language is that used in daily life, while a specialized language is used to facilitate unambiguous communication in a particular area of knowledge, based on a vocabulary and language usage specific to that area. (Pavel&Nolet 2001, xvii)

De asemenea, în lucrarea menționată, definirea *limbajului specializat* ia în considerare situația de comunicare specifică acestuia, conținutul său comunicativ și tematica pe care acesta o abordează.

O trecere în revistă critică a caracteristicilor limbajului specializat este realizată de Bach&Llobet (2007, 179-194), care dezbat accepțiunile termenului *discurs specializat* dintr-o perspectivă actualizată și pun în evidență caracteristicile și funcțiile acestuia.

Din multitudinea de perspective și de definiții teoretice a limbajului specializat, reținem, pentru cercetarea noastră, o accepție mai complexă și mai nuanțată, conform căreia, limbajele specializate sunt: *„subconjuntos del lenguaje general caracterizados pragmaticamente por tres variables: la tematica, los usuarios y las situaciones de comunicacion."* Cabré (1993, 139-140). În această lucrare ne vom raporta la conceptul de *limbaj specializat* în acești termeni, luând în considerare aspectele tematice, utilizatorii și situațiile de comunicare ale acestuia.

5.1 Caracteristici ale textelor specializate

Dacă *limbajul specializat* este un subset al limbajului general și este determinat de *tematică, utilizatori* și *situație de comunicare* (Cabré 1993, 139), acesta se materializează în *discursuri* și *texte specializate* despre care Cabré (1993, 151) afirmă că se caracterizează din punct de vedere *lingvistic, pragmatic* și *funcțional*. Sub aspect lingvistic, autoarea subliniază faptul că un text specializat prezintă caracteristici *lexicale, morfologice* și *sintactice* specifice. Sub aspect pragmatic *emițătorul, destinatarul* și *situația de comunicare* în care se produce textul specializat constituie elemente distinctive, iar sub aspect funcțional Cabré (1993, 151) menționează că funcțiile textuale descrise de Jakobson (1963) nu sunt frecvente în textele specializate,

funcția de bază a acestora fiind aceea de a *informa* și de a permite *schimbul de informații obiective* în cadrul domeniilor științifice (Cabré 1993, 151).

Astfel, un text specializat se caracterizează din punct de vedere *lingvistic* prin:

a) Selectarea și utilizarea unităților lingvistice;
b) Semantica generală a textului;
c) Selecția lexicală (orientată înspre un domeniu specializat);
d) Diferența de frecvență între anumite unități și structuri lexicale (recurența);
e) Utilizarea unor coduri alternative (date numerice, calendaristice etc.) (Cabré 1993, 151)

Dintre aceste elemente: *selecția lexicală,* (cuvinte care se înțeleg mai greu de către publicul general), *frecvența utilizării unor structuri* (morfologice sau sintagmatice, a unor sigle sau simboluri specializate, nominalizarea pornind de la verb) și *utilizarea frazelor scurte cu subordonare slabă* sunt elemente primordiale aparținând textelor specializate. Aceste elemente sunt completate de utilizarea codurilor semiotice alternative, în cazul domeniului istoriei, în care se încadrează textul pe care îl vom analiza, periodizarea și reperele temporale pot constitui un cod semiotic alternativ (date calendaristice).

Din punct de vedere *pragmatic*, un text specializat trebuie să trateze despre teme cu caracter științific, tehnic sau *profesional* (Cabré 1993, 154) și să se încadreze într-o situație de comunicare proprie comunicării științifice. Iar sub aspect *funcțional*, textele specializate sunt texte informative, care transmit cunoașterea în cadrul unei discipline sau a unui domeniu specializat. Cu acest scop, textele specializate utilizează: *descrieri, definiții, clasificări, enumerări, calcule, raționamente, argumentare, citate, referințe* etc. (Cabré 1993, 155). De asemenea, textul științific este impersonal și obiectiv la nivelul expresiei, aceste aspecte realizându-se textual prin:

a) utilizarea persoanei I plural;
b) utilizarea verbelor la timpul prezent;
c) utilizarea unor fraze simple;
d) evitarea frazelor exclamative;
e) evitarea redundanței;
f) utilizarea unor expresii impersonale;
g) se acordă o mare atenție sintagmelor nominale;
h) utilizarea altor sisteme de reprezentare. (Cabré 1993, 156)

În afară de descrierea structurii și a trăsăturilor specifice textelor specializate, Cabré (1993, 158) abordează și variația acestora, făcând distincția între *variația diacronică* și *variația geografică a* acestor texte. Conform autoarei, chiar dacă se dovedesc a fi foarte stabile în timp, acestea pot

suferi modificări atât la nivelul structurii textuale cât și la nivelul selecției lexicale realizate de vorbitori. În contextul în care prezenta cercetare are ca obiect de studiu termenii utilizați în texte specializate scrise în limba română medievală, existența unor posibile variații *diacronice ale* terminologiei poate veni în sprijinul demersului nostru de argumentare a existenței unor texte specializate românești vechi. La aceasta se adaugă și faptul că unele unități lexicale prezente în textele vechi românești se utilizează și în prezent ca termeni în textele științifice.

5.2. Nivele de specializare

Tipologia textelor specializate a fost abordată de mai mulți autori precum Gläser (1981), Cabré (1993, 2002) și (Hoffmann 1998) care subliniază dificultatea acestui demers. Astfel dacă Gläser (1981) vorbește despre caracteristicile textelor specializate în general, o primă clasificare a acestora este oferită de Hoffmann (1998, 64), clasificare pe care se bazează și propunerea de clasificare elaborată de Cabré (2002, 15-36), care propune ca criterii de clasificare *tematica* și *nivelul de specializare* al textelor.

O primă clasificare completă a textelor specializate a fost propusă de Hoffmann într-un articol publicat în 1987 în limba germană, care a fost tradus ulterior în limba catalană, în 1998. Această clasificare, pe care se bazează și tipologia textelor specializate în *TCT*, presupune existența a 5 nivele de specializare (*foarte slab, slab, grad înalt, grad foarte înalt, cel mai înalt grad*), cărora le corespund 4 trăsături caracteristice *(nivel de abstractizare, aspect lingvistic, contextul de uz și participanții la situația de comunicare)*. Astfel, pentru Hoffmann (1998, 64), textul specializat care prezintă cel mai înalt grad de abstractizare cuprinde, la nivel lingvistic, simboluri, aparține ca domeniu de uz științelor fundamental teoretice și permite comunicarea între oamenii de știință. La polul opus, textul cu cel mai slab nivel de abstractizare, se realizează prin intermediul limbajului natural, prezintă o sintaxă liberă și conține câțiva termeni, domeniul de uz este cel destinat consumului, iar participanții la situația de comunicare sunt reprezentanții comerciali și clienții acestora.

Teoria comunicativă a terminologiei (TCT) propune o clasificare a textelor specializate bazându-se pe două criterii: *tematica textului* și *nivelul de specializare*. Tematica textului indică *variația pe orizontală*, a acestuia și se referă la o clasificare pe domenii, sub-domenii, discipline și arii științifice (Cabré 2002, 31). Acest criteriu nu este însă suficient pentru a clasifica cu precizie textele specializate.

Criteriul fundamental pentru clasificarea textelor specializate, aparține *variației verticale,* și se referă la *nivelul de specializare* al textelor. În funcție de aceste criterii, Cabré (2002, 32) distinge trei nivele de specializare a textelor:

a) texte cu înalt nivel de specializare;
b) texte cu nivel mediu de specializare;
d) texte cu nivel slab de specializare.

Fiecare nivel este pus în corelație cu un anumit tip de comunicare specializată, în funcție de participanții la situația de comunicare. Astfel, textele care permit comunicarea de cunoaștere între experții unui domeniu specializat sunt *textele cu cel mai înalt grad de specializare*. *Nivelul mediu de specializare* este format, în special, din texte specializate cu caracter didactic, ce corespund unei comunicări de cunoaștere *de la specialist la specialistul în formare (elev / student / ucenic)*. *Textele cu nivel slab de specializare* sunt cele care fac parte din categoria de texte de *popularizare științifică*. Este vorba despre o comunicare a cunoașterii de la *specialist* către *publicul larg*. În această situație, publicul larg reprezintă acele persoane care sunt interesate de cunoașterea unui anumit domeniu dar care nu au o formare prealabilă și nu au competențe specifice în respectivul domeniu.

Aceste clasificări, precum și menționarea variației diacronice și geografice a terminologiei în textele specializate (Cabré 1993, 158) oferă o deschidere în ceea ce privește studierea textelor medievale din perspectivă terminologică. Astfel, pornind de la caracteristicile textelor specializate, vom putea găsi, în capitolele următoare, argumente în favoarea considerării cronicilor istorice ale Moldovei, în special a letopisețului lui Grigore Ureche, ca texte specializate care pot fi analizate din perspectivă terminologică. Doar pornind de la considerentul că letopisețele sunt texte specializate putem justifica demersul nostru științific, analiza cantitativă și calitativă a terminologiei vechi românești și categorizarea terminologiei extrase din text.

În ceea ce privește nivelul de specializare al cronicilor istorice românești, spre deosebire de clasificările actuale care reflectă situația din prezent, în care este nevoie de mai multe nivele de specializare din cauză că există mai multe tipuri de comunicare specializată, considerăm că, în Evul Mediu românesc, exista un singur nivel de specializare al textelor scrise și mai multe categorii tematice ale acestora. Având în vedere faptul că, în epocă, a citi și a scrie era deja o meserie care se practica în mai multe domenii tematice (administrativ, comercial, religios etc.) și că majoritatea populației era analfabetă, ca nivel de specializare, textele scrise se adresau deja unei categorii profesionale, *cărturarii*. Deținători ai cunoașterii, în acele timpuri, și având acces la surse de documentare în diferite domenii

tematice, unii dintre aceștia sunt precursori ai oamenilor de știință din zilele noastre. Prin urmare, comunicarea informațiilor conținute de textele istorice românești prezintă un înalt nivel de specializare pentru epoca respectivă, ceea ce corespunde comunicării *de la specialist la specialist* (Cabré 2002, 32).

6. METODOLOGIE ȘI CORPUS

Cercetarea terminologică a letopisețului lui Grigore Ureche se înscrie în cadrul teoretic al *Teoriei Comunicative a Terminologiei* (Cabré 1993), completată de metodele de lucru specifice *lingvisticii de corpus* (McEnery&Hardie 2001, Sinclair 2004, Biber et al. 2010, McEnery&Hardie 2012), mai ales în ceea ce privește acele aspecte ale analizei textului care au legătură cu nivelul de specializare, frecvența și densitatea termenilor. Acest cadru este completat din punct de vedere informatic de aplicațiile destinate explorării corpusurilor și extracției terminologice. Metodologia de lucru aplicată și protocolul de analiză al prezentei cercetări constituie un proces format din mai multe etape, pe care le vom descrie în cele ce urmează.

Prima etapă de lucru, premergătoare analizei textuale constă în stabilirea *corpusului*, etapă necesară pentru a obține sursa / sursele din care, în etape ulterioare, se va extrage terminologia. Corpusul se stabilește în acord cu obiectivele cercetării, astfel, corpusul de bază este constituit din volumul *Grigore Ureche, Letopisețul Țărîi Moldovei, P.P Panaitescu (ed.), Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1958. Acesta* constituie sursa principală a inventarului de termeni care constituie obiectul analizei noastre terminologice. Parametrii corpusului sunt următorii: 53.168 cuvinte, 1.894 fraze, 304.123 caractere, 152 pagini standard (2.000 caractere pe pagină inclusiv spații).

În afară de acest prim corpus, având în vedere obiectivele de cercetare enunțate *(vezi cap. 3)*, s-a constituit un al doilea *corpus comparabil* (Levshina 2021) din punct de vedere tematic, care să permită realizarea unei analize contrastive și detectarea automată a termenilor și a lexicului specific letopisețului lui Grigore Ureche. Acest al doilea corpus este format dintr-un număr de 3 texte, ale căror autori sunt cronicarii moldoveni: Miron Costin, Nicolae Costin și Ion Neculce. Ca tipologie, corpusul este unul specializat, cu înalt nivel de specializare pentru epoca sa și cu tematică istorică, iar la nivel lingvistic, este vorba despre discurs scris în limba română medievală.

În realizarea corpusului s-a ținut cont de principiile de bază ale creării unui corpus enunțate de Sinclair (2004): *a) reprezentativitate, b) echilibru, c) orientare înspre domeniu, d) dimensiune, e) nivel de specializare,*

f) omogeneitate, totul păstrând proporțiile cercetării care o realizăm și raportându-ne la textele care compun corpusul. Astfel, s-a realizat un corpus *reprezentativ* pentru perioada secolului al XVII-lea și pentru eșantionul lingvistic studiat deoarece corpusul cuprinde letopisețele cele mai importante scrise în Moldova medievală, texte care oferă reperele lingvistice necesare pentru identificarea terminologiei specifice textului lui Grigore Ureche. Corpusul este unul *echilibrat,* deoarece, pentru fiecare dintre cei trei autori, a fost selectat același gen textual, *letopisețul*, iar textele au dimensiuni comparabile. Fiecare autor este prezent în corpus cu un singur text, care pentru epoca medievală, se poate considera ca text de mari dimensiuni. Toate textele pe care se bazează analiza noastră aparțin unor ediții critice consacrate, scrise în alfabet latin.

Comparat cu un corpus de texte modern, corpusul cercetării noastre este unul de *dimensiuni mici*, dar considerăm că, în acest caz, lucrurile trebuie privite și analizate în perspectivă diacronică, având în vedere faptul că este vorba despre textele laice din limba română din sec. al XVII-lea cu cele mai mari dimensiuni. De asemenea, încadrarea letopisețelor în categoria textelor specializate este o clasificare modernă, dar coerentă cu trăsăturile discursive, aspectele lingvistice, cognitive și pragmatice (Cabré 1993, 130-156) ale acestor texte. Și din acest punct de vedere, situația trebuie privită în perspectivă diacronică deoarece un *corpus specializat* actual poate prezenta mai multe trăsături specifice și mai multe nivele de specializare decât un text vechi. Astfel, dacă în prezent un text aparținând domeniului istoric poate prezenta diferite nivele de specializare pornind de la *popularizarea științifică* până la *nivelul experților*, în Evul Mediu, această distincție nu era posibilă. Prin urmare vom considera că un letopiseț reprezenta, în epocă, un text cu un înalt grad de specializare deoarece, cea mai mare parte a populației fiind analfabetă, doar persoanele cu o înaltă pregătire și educație ar fi putut să scrie sau să înțeleagă un asemenea text. Marea diversitate a categoriilor terminologice analizate în capitolele următoare vin în sprijinul acestei idei.

Pentru constituirea corpusului, au fost luate în considerare mai multe ediții ale letopisețelor moldovenești publicate până în prezent. Edițiile care au fost selectate pentru analiza terminologică a prezentei cercetări sunt următoarele:

1. Ureche, Grigore, Letopisețul Țărîi Moldovei, P.P Panaitescu (ed.), Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1958.

2. Costin, Miron, Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace, P.P. Panaitescu (ed.), București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1944.

3. Costin, Nicolae, Opere, vol 1, Iași, Ed. Junimea, 1976.

4. Neculce, Ion, Opere. Letopisețul țării Moldovei și O samă de cuvinte, Ștrempel, Gabriel (ed.), București, Ed. Minerva, 1982.

Sunt ediții publicate între anii 1944-1982, iar faptul că acestea sunt apropiate în timp ne permite să asumăm faptul că nu există diferențe majore în ceea ce privește metodele de editare ale acestor texte. Acolo unde acest lucru a fost posibil, s-a folosit ediția realizată de același specialist. Toate edițiile utilizate sunt ediții cunoscute și citate în domeniul istoriografiei, a limbii și literaturii române vechi, realizate de către experți consacrați ai acestor discipline. Cărțile au fost publicate la edituri românești de prestigiu, iar textele sunt însoțite de studii lingvistice, de aparat critic, de indici de nume și de glosare.

Etapa a treia a metodologiei de lucru a fost dedicată *pregătirii textului în* vederea *explorării* și *a analizei* acestuia din punct de vedere cantitativ, cu ajutorul aplicațiilor informatice. Acest lucru a presupus o reducere strictă a textelor editate în volum. Astfel, în această etapă au fost eliminate toate informațiile din volumele editate care nu constituiau textul propriu-zis: studii lingvistice și istoriografice, notele asupra ediției, aparatul critic, indicii, glosarele și notele explicative. Fiecare dintre texte a fost redus la o structură simplificată: titlu principal, titluri de capitole și corpul textului. În letopisețul lui Grigore Ureche, în ediția P.P.Panaitescu (1958), interpolările copiștilor în textul letopisețului au fost marcate de către editor. Aceste indicații au fost păstrate, în vederea unei analize contrastive interne a textului care să ne permită punerea în evidență a lexicului și a terminologiei specifice fiecărui copist.

Pentru a putea explora textele cu ajutorul instrumentelor informatice, specifice lingvisticii de corpus și a aplicațiilor terminologice, textele au fost salvate în format *pdf* și în format *docx*. Acolo unde a fost nevoie, deoarece unele instrumente informatice nu erau compatibile cu formatele de text menționate, s-a apelat punctual la conversia textelor în formatul *txt* cu codificarea UTF-8, pentru păstrarea diacriticelor. Textele au fost păstrate în fișiere individuale. În vederea analizei contrastive a limbajului și a terminologiei specifice letopisețului lui Grigore Ureche, corpusul utilizat pentru comparație a fost salvat într-un fișier unic.

S*tabilirea inventarului de aplicații informatice* necesare pentru realizarea *analizei cantitative* și a *analizei calitative terminologice* constituie a patra etapă a metodologiei de cercetare. Aplicațiile au fost selectate în concordanță cu protocolul de analiză avut în vedere. Astfel, au fost selectate următoarele categorii de aplicații: *a) programe de explorare de corpus, b) aplicații pentru crearea listelor de frecvențe, c) pachetul de programe de birou MsOffice, d) programe de comparare a șirurilor de caractere, e) editoare de hărți conceptuale și f) extractoare de termeni*.

Programele selectate în vederea cercetării au fost următoarele:

a) programe de explorare de corpus: *AntConc (https://www.laurenceanthony.net/software/antconc/); SketchEngine (https://www. sketchengine.eu/), SCP (https://www.textworld.com/scp/).*
b) aplicații liste de frecvențe: *TextFixer (https://www.textfixer.com/tools/online-word-counter.php#newText2), Word Frequency Analyser (https://wordfrequency.org/)*
c) programe de birou: *MsOffice 2021 (Word și Excel)*;
d) comparare a șirurilor: *CompareTwoLists (https:// vovsoft.com/software/compare-two-lists/), Multiple List Comparator (https://molbiotools. com/listcompare.php)*;
e) editoare de hărți conceptuale: *MindMeister (www.mindmeister.com), MindMup (https://www. mindmup.com/);*
f) extractoare de termeni: *TermExtraction (http:// termextract.fivefilters.org/), OneClickTerms (https:// terms.sketchengine.eu/).*
g) macro-comenzi Ms Word – au fost utilizate diferite macro-comenzi pentru organizarea automată a informației lingvistice și într-o anumită formă ca de exemplu: 1) trierea și formatarea termenilor în funcție de diferiți parametri; 2) extragerea termenilor dintr-un tabel și ordonarea acestora într-o listă ordonată în funcție de un criteriu specific; 3) calcularea automată a ocurențelor termenilor unici.

Odată stabilit inventarul de instrumente informatice, s-a trecut la următoarea etapă de cercetare, elaborarea *Protocolului de analiză terminologică a letopisețului lui Grigore Ureche*. În concordanță cu ipotezele inițiale și cu obiectivele cercetării, protocolul de analiză terminologică este format din două mari secțiuni: *a) analiza cantitativă și b) analiza calitativă*.

Astfel, analiza unităților lexicale specializate întâlnite în text sunt analizate cantitativ și calitativ, etape de analiză care, fiind complementare, se vor sprijini reciproc aportând argumente pertinente pentru descrierea și analiza terminologiei letopisețului.

Analiza cantitativă este cea care ne furnizează date și valori numerice precise pe care se sprijină *analiza calitativă* a termenilor românești vechi din letopisețul lui Grigore Ureche. Prin urmare, este analiza care trebuie realizată într-o primă fază, după care se poate trece la *analiza calitativă* a fiecărei categorii de termeni identificați în etapa anterioară. Aspectele care au fost luate în considerare în această etapă de lucru sunt: *inventarul total de termeni, densitatea terminologică, inventarul terminologic specific, inventarul categoriilor gramaticale* și prezența unor *nume proprii* în text.

Pentru fiecare categorie de termeni se menționează: *a) numărul total de termeni și de forme ale acestora, b) numărul de ocurențe* și *c) numărul de termeni unici*. Prin termen unic înțelegem toate ocurențele unui termen și ale formelor acestuia fără nicio distincție. Apoi se realizează categorizarea tematică a acestora, pentru fiecare categorie se analizează termenii care au cea mai mare frecvență și distribuție în text.

Pentru analiza terminologică a letopisețului lui Grigore Ureche, s-a aplicat următorul *protocol de analiză*:

a) Analiza cantitativă:

1. Inventar lexical al textului complet;
2. Inventar lexical al interpolărilor din text;
3. Inventar terminologic;
4. Inventar terminologic specific letopisețului;
5. Densitatea terminologică a textului;
6. Distribuția morfologică a termenilor în letopiseț:
    i. Distribuția lingvistică a substantivelor;
    ii. Distribuția lingvistică a adjectivelor;
    iii. Distribuția lingvistică a verbelor;
    iv. Distribuția lingvistică a adverbelor.
7. Lista de frecvență a termenilor din text;
8. Sistemul conceptual al letopisețului (clase, subclase și distribuția acestora).

Analiza calitativă presupune observarea categoriilor de termeni identificați prin analiză cantitativă și analizarea cazurilor celor mai recurente în text, deoarece frecvența unui termen este un indiciu al importanței sale pentru textul analizat. De asemenea, în cadrul analizei calitative s-a făcut distincția termenilor în *sub-categorii,* acolo unde acest lucru a fost posibil. Tot în cadrul analizei calitative, s-au menționat *variațiile terminologice, termenii concurenți, variantele ortografice* și *termenii* mai puțin obișnuiți pentru genul textual analizat. În cadrul analizei calitative, pentru unele categorii de termeni au fost menționați termenii specifici letopisețului lui Grigore Ureche, fără însă a se insista prea mult, deoarece acest aspect a fost aprofundat în capitolele acestei lucrări (vezi cap. 12 și 13)

b) Analiză calitativă (terminologică):

1. Hiperonim (*istoria* / *istorie* / *istorii* / *istorici*);
2. Clasificarea termenilor din domeniul istoriei;
3. Termeni specifici lui Grigore Ureche;
4. Clasificarea termenilor specifici;
5. Termeni specifici interpolărilor lui Simion Dascălul;
6. Lexic specific interpolărilor lui Simion Dascălul;

7. Termeni specifici interpolărilor lui Misail Călugărul;
8. Lexic specific interpolărilor lui Misail Călugărul;
9. Termeni specifici interpolărilor lui Axinte Uricariul;
10. Lexic specific interpolărilor lui Axinte Uricariul.

Acest *protocol de analiză* ne permite să evaluăm sistematic și să aportăm date noi despre folosirea limbii române în letopisețul lui Grigore Ureche. Chiar dacă în lucrare se analizează doar acest letopiseț, analiza terminologică se va putea extinde în viitor și la celelalte cronici medievale scrise în limba română sau la cercetarea utilizării limbii române în alte texte istorice românești. Având în vedere faptul că lingvistica de corpus nu este o metodă foarte des utilizată în studiul lingvistico-textual în țara noastră, dorim să subliniem că, chiar dacă analiza cantitativă a acestor date este, cel puțin în aparență, doar o înșiruire de valori numerice obținute automat, acestea își găsesc locul în cadrul analizei terminologice și pot argumenta existența unui anumit fenomen lingvistic prin aspecte precum: *nivelul de specializare. frecvența, distribuția lingvistică, recurența* sau *densitatea terminologică*. În prezentul volum, analiza cantitativă este complementară analizei calitative a terminologiei letopisețului și vine în sprijinul acesteia.

I. LETOPISEȚUL LUI GRIGORE URECHE. STUDIU TERMINOLOGIC

7. UN TEXT SPECIALIZAT VECHI

Textele specializate, chiar dacă unele sunt foarte vechi, pot fi clasificate după criteriul tematic, așa cum s-a menționat deja (vezi 5.2.), ele încadrându-se în diferite domenii precum cel administrativ, politic, comercial, religios etc. Înainte de începerea studiului terminologic al letopisețului lui Grigore Ureche, considerăm că este important să argumentăm faptul că acesta se încadrează în categoria textelor specializate și că, din punct de vedere tematic aparține domeniului istoriei, fără a avea pretenția că este vorba despre un text științific. Astfel, în prezentul capitol, ținând cont de specificul epocii în care a fost scris letopisețul, se vor pune în evidență acele trăsături distinctive (vezi cap. 5) care confirmă că este vorba despre un text specializat.

Letopisețul Țărîi Moldovei, de cînd s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viiața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă pănă la Aron vodă este un text care se încadrează, atât din punct de vedere tematic cât și din punctul de vedere al tipologiei textuale în *domeniul istoriei*, fără a fi un text științific, ci un text specializat. Ca gen textual, acesta este o *cronică istorică*, prima păstrată în limba română și care, așa cum reiese încă din titlu, trece în revistă evenimentele de la *descălecatul Țării Moldovei* până la domnia lui Aron vodă, folosind un sub-set al vocabularului limbii române și adresându-se unei anumite categorii de receptori, în cadrul unei situații de comunicare determinate (vezi cap. 5).

Astfel, textul este orientat tematic asupra unui domeniu clar determinat, lexicul folosit fiind specific acestuia. De asemenea, subliniem că ne aflăm în prezența unui text documentat în care se organizează cronologic date cu caracter istoric privind Țara Moldovei:

> *[...] adecă și răposatul Gligorie Uréche ce au fost vornic mare, cu multă nevoință, cetind cărțile și izvoadele și ale noastre și céle striine, au aflat cap și începătura moșilor, de unde au izvorît în țară și s-au înmulțit și s-au lățit [...] apucatu-s-au și dumnealui de au scris începătura și adaosul, mai apoi și scăderea care să véde că au venit în zilele noastre, după cum au fost întîiu țărîi și pămîntului nostru Moldovei.* (Ureche 1958, 57)

Este vorba despre un text elaborat pe baza unei documentații preexistente, românești și străine (*„cu multă nevoință cetind cărțile și izvoadele și ale noastre și céle striine" - Ureche* 1958, 57), textul având un scop informativ, acela de a prezenta istoria Moldovei în manieră sistematizată,

cu o periodizare precisă, care pornește de la primul descălecat și ajunge până la domnia lui Aron vodă.

Destinatarii textului sunt menționați în primele rânduri ale letopisețului: *„Mulți scriitori s-au nevoit de au scris rîndul și povéstea țărilor, de au lăsat izvod pre urmă, și bune și rele, să rămîie feciorilor și nepoților”* (Ureche 1958, 57), textul dovedindu-se a fi, din punct de vedere comunicativ, o transmitere de cunoaștere, despre *„rîndul și povéstea țărilor”*, între generații (*feciorilor și nepoților*). Motivația aflată la baza acestei comunicări de conținut specializat este păstrarea și transmiterea unei cunoașteri cu caracter istoric: *„...ca să nu să înéce a toate țările anii trecuți și să nu să știe ce s-au lucrat,...”* (Ureche 1958, 57).

Scopul comunicării este unul formator și educativ: *„să le fie de învățătură, despre céle rele să ferească și să să socotească, iar de pre céle bune să urméze și să învéțe și să să îndireptéze.”* (Ureche 1958, 57), cunoașterea istoriei fiind percepută de către autor ca având un rol educativ.

Comunicarea este una obiectivă, rezultat al unei munci sistematice de consultare și de analiză critică a unei bibliografii specializate ce se raportează, la fel ca și scrierile științifice din prezent, la valoarea de adevăr: *„...ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dreptate...”* (Ureche 1958, 58). Prin aceste trăsături, letopisețul se apropie de scrierile științifice moderne, scrierea sa fiind motivată de necesitatea de aprofundare, precizare și sistematizare a cunoașterii existente în epocă. Astfel, letopisețul scris de Grigore Ureche continuă o activitate de consemnare și de documentare a evenimentelor istorice din Moldova realizată de cronicari anteriori, aportul acestuia fiind o documentare mai amplă a conținuturilor, utilizarea unor date verificate și coroborate prin consultarea scrierilor unor istorici străini și completarea lacunelor din cronicile anterioare. De asemenea, textul continuă consemnarea sistematică a evenimentelor istorice acolo unde cronicile anterioare se opresc, plasându-se astfel într-o tradiție de consemnare istorică deja existentă:

> *„...că létopisețul nostru cel moldovenescu așa de pre scurt scrie, că nici de viața domnilor, carii au fost toată cîrma, nu alége necum lucrurile den lăuntru să aleagă și pre scurt scriind și însemnînd de la început pănă la domniia lui Petru vodă Șchiopul și s-au stinsu, că de aciia înainte n-au mai scris nimenea pănă la Aron vodă.”* (Ureche 1958, 58)

Se poate vedea că cronicarul se dovedește a fi un cunoscător al domeniului și al documentației existente în epocă, având, în același timp, o perspectivă critică asupra acesteia. Aceeași perspectivă critică o observăm în analiza contrastivă a surselor de documentare pe care o face cronicarul, care menționează, pentru început, lipsa surselor de documentare

locale de care s-au lovit cronicarii anteriori lui, și că, în lipsa elementelor scrise, aceștia s-au folosit de tradiția orală:

> *„Nici iaste a să mira, că scriitorii noștri n-au avut de unde strînge cărți, că scriitorii dentăiu n-au aflat scrisori, ca de niște oameni neașăzați și nemérnici, mai mult proști decît să știe carte. Ce și ei ce au scris, mai mult den basne și den povești ce au auzit unul de la altul."* (Ureche 1958, 58)

În opoziție cu această stare de fapt, nu foarte diferit de ceea ce s-ar întâmpla într-o cercetare științifică actuală, cronicarul menționează că surse istorice de documentare mai complete, există în țările vecine și că ele nu consemnează doar istoria locală, afirmând că acestea ar putea fi utilizate ca surse de documentare pentru istoria Moldovei: *„Iar scrisorile striinilor mai pe largu și de agiunsu scriu, carii au fost fierbinți și rîvnitori, nu numai a sale să scrie ce și céle striine să însemnéze.* Şi de acolo multe luînd şi lipindu de ale noastre..." (Ureche 1958, 58).

Ca text specializat, letopisețul nu este doar rezultatul unei munci de documentare și de analiză, autorul este conștient de faptul că scrie despre evenimente care s-au petrecut înaintea sa, despre *„...lucruri vechi și de demult, de s-au răsuflat atîta vréme de ani..."* (Ureche 1958, 58), și că nu poate decât să transmită mai departe ceea ce cunoaște pe baza surselor documentare. Această metodă de lucru, la fel ca și în cercetarea actuală, poate avea limitările sale. Cronicarul își asumă posibilitatea existenței unor greșeli în letopiseț: *„...de am scris acest létopiseț, carile de pre în multe locuri de nu să va fi nemerit, gîndescu că cela ce va fi înțeleptu nu va vinui..."* (Ureche 1958, 58). De asemenea, Griore Ureche afirmă că, în scrierea letopisețului, a urmat întocmai izvoarele cercetate: *„Ci eu, pe cum am aflat, așa am arătat."* (Ureche 1958, 58).

Considerăm că, din punctul de vedere al tematicii, al tipologiei textuale, al macrostructurii textuale, a metodologiei de elaborare și a faptului că se înscrie într-o tradiție cronicărească de consemnare istorică, letopisețul scris de Grigore Ureche poate fi considerat un text specializat.

Din punct de vedere terminologic, argumentele care pledează în favoarea considerării letopisețului ca text specializat sunt, în primul rând, date de *parametri lingvistici* (vezi 5.1.). Astfel, pentru a fi un text specializat letopisețul scris de Grigore Ureche ar trebui să prezinte următoarele caracteristici:

a) selecția lexicală - inventar lexical orientat înspre un domeniu tematic clar determinat precum și cuvinte care se înțeleg mai greu de către publicul general;

b) frecvența utilizării unor structuri (*lexic și structuri morfologice sau sintagmatice recurente;*

c) utilizarea frazelor scurte cu subordonare slabă;

d) utilizarea codurilor semiotice alternative, în cazul letopisețului este vorba despre periodizări și date calendaristice.

Letopisețul scris de Grigore Ureche cuprinde un inventar lexical foarte bogat aparținând domeniului istoriei, unele unități lexicale din text aparțin, în prezent, terminologiei consacrate a acestui domeniu. Perspectiva și metodologia de lucru a cronicarului se aseamănă cu cea a unui istoric din zilele noastre care documentează evenimente din trecut.

Astfel, în letopiseț se poate observa o selecție lexicală orientată tematic înspre domeniul istoriei, din care se pot identifica diferite categorii: *a) clase sociale, b) instituții, c) termeni religioși, d) termeni militari* etc. De exemplu, din categoria *clase sociale* fac parte *nobilii și oamenii de rând*. Între oamenii de rând distingem *categorii profesionale* și *slujbași*. În categoria *slujbași*, unitățile lexicale identificate în letopiseț sunt următoarele: *argat, dăbilar, olac, olăcar, slugă*.

Din categoria cuvintelor care se înțeleg mai greu de către publicul general, raportându-ne atât la prezent cât și epoca cronicarului, credem că următoarele exemple sunt ilustrative: *capigiu, caștalan, chesariu, ciutac, cronic, discălicat, hronograf, joimir, lefecii, letopiseț, nacazanie, porușnic, pristăvit, sarai, sol* și *sțit*. Aceste elemente lexicale fac parte, în prezent, din inventarul terminologic al unor domenii precum istoria, istoriografia și istoria literaturii, iar în epoca lui Grigore Ureche făceau parte din vocabularul boierilor cărturari, sensul lor nefiind ușor de înțeles pentru cea mai mare parte a locuitorilor Moldovei din acea epocă.

Frecvența utilizării *lexicului specializat* și a unor *structuri morfologice sau sintagmatice* este un alt argument în favoarea considerării letopisețului ca text specializat. Astfel, dintre unitățile lexicale specializate cu recurență ridicată în text menționăm: *boier, cetate, domnie, hatman, letopiseț, oaste, război, scaun, turc, vodă*. Acești termeni conturează un câmp semantic determinant pentru istoria medievală românească.

Dintre *structurile morfologice prezente* în text menționăm câteva formate prin nominalizare pornind de la o formă verbală: *a birui – biruință, a discălica – discălicarea, a giurui – giuruință, a izvodi – izvodire, a mazili – maziliie, a nemiși – nemiș/nemeș, a scrie – scriitoriu, a slobozi - slobozie / slobozenie*. În aceeași categorie intră și unități lexicale specializate formate prin derivare cu sufixe: *călărași, călărime, curténi, ostașii, oșténii, pedestrași, pedestrime, pușcașii*.

Dintre *structurile sintagmatice care* desemnează concepte specifice domeniului istoriei au fost întâlnite următoarele: (N.+Adj.) *oaste căzăcească, oaste de țară, oaste leșască, oaste mare, oaste muntenească, oaste pre bani, oaste streină, oaste tătărască, oaste tocmită, oaste turcească,* (N.+Prep.+N.) *oaste de oaste,* (N. + Art.adj. + Adj.) *oastea cea călărășască, oastea cea leșască, oastea cea*

streină. Așa cum se poate observa, este vorba despre o tipologie a conceptului *oaste*, variațiile acestuia formându-se sintagmatic.

O altă caracteristică a textelor specializate (vezi 5.1.) este dată de *utilizarea frazelor scurte cu subordonare slabă. Având* în vedere faptul că letopisețul este foarte îndepărtat în timp, iar sintaxa limbii române a evoluat și s-a diversificat foarte mult de-a lungul secolelor, considerăm că această caracteristică trebuie analizată în context. Astfel, din punct de vedere cantitativ, dintre cele 1894 de unități frazeologice care constituie textul, cea mai scurtă este formată din 3 cuvinte (*De un cutremur* – Ureche 1958, 89), iar cea mai lungă cuprinde 173 de cuvinte, media fiind de 28,77 cuvinte pe frază. Subordonarea în frază este foarte variată și, mai ales în frazele lungi, este bogată.

Prezența *codurilor semiotice alternative* este un alt argument în favoarea considerării letopisețului ca text specializat. Spre deosebire de textele din domeniul fizicii, matematicii, chimiei, muzicii, care au notații și formule specifice, în domeniul istoriei codul semiotic alternativ este dat de periodizări și de date calendaristice. Astfel, letopisețul este format dintr-o serie de *„domnii"* prezentate în succesiune cronologică. Fiecare domnie reprezintă o unitate temporală în letopiseț, iar fiecare început și sfârșit de domnie, precum și evenimentele importante petrecute pe durata acesteia sunt marcate cu o dată calendaristică mai mult sau mai puțin complexă. Uneori sunt menționați doar anii, de la facerea lumii, conform cronologiei bizantine *(ex. 6978)*, alteori se menționează o formulă completă *(ex. în anii 6943 avgust 4 zile)*. Datele calendaristice sunt introduse în letopiseț cu ajutorul expresiilor: *cînd (18), cîndu (69), în anii* (27), *la anii (4), la leatul (5), leat (4), leatul (4), vă leat (4), vă leato (34), vă leatul (22)*, cele mai recurente expresii fiind *cîndu (69), vă leato (34), în anii (27)* și *vă leatul* (22).

Argumentele de natură *pragmatică* (vezi 5.1) ce permit considerarea letopisețului ca text specializat țin de: *tematică, destinatari* și *situație de comunicare*. Astfel, din punct de vedere tematic letopisețul este o cronică istorică, *destinatarii* acestuia, *„...feciorilor și nepoților..."* (Ureche 1958, 57), nu constituie publicul larg, ci acele persoane care, în epocă, aveau cunoștință de carte și care aveau un nivel de cunoaștere suficient pentru a putea înțelege textul. Letopisețul nu se adresează altor istorici sau cronicari, ci cărturarilor, în general. *Situația de comunicare* în care se înscrie textul este una de transmitere de informații de la un emițător specializat (cronicarul) către niște destinatari care trebuie să fie suficient de competenți pentru a putea înțelege informația transmisă.

Sub aspect *funcțional*, în textele specializate se întâlnesc secvențe discursive precum: *descrierea, definiția, clasificarea, enumerarea, calculul, raționamentul, argumentarea, citatul și referințele bibliografice* (vezi 5.1.). Prin

intermediul acestora, textele specializate își îndeplinesc funcția informativă. Letopisețul, fiind un gen textual care se încadrează tematic în domeniul științelor umaniste, prezintă *doar* o parte din lista de secvențe textuale menționate. Sunt excluse din text *calculul* și *raționamentul*, deoarece acestea aparțin științelor exacte. Celelalte secvențe discursive sunt prezente în text, așa cum vom ilustra în continuare.

Descrierea, este o modalitate recurentă în letopiseț, fie că este vorba despre persoane (ex. portretul lui Amurat, Ureche 1958, 119), fie că este vorba despre locuri sau țări (ex. descrierea Ardealului, Ureche 1958, 123-124). Rolul descrierii într-un text specializat este acela de a detalia și de a pune în evidență trăsăturile distinctive ale locului, obiectului, ființei sau ale conceptului descris. Trecerea în revistă a acestor detalii îi permite cititorului să conceptualizeze și să cunoască elementul descris. Descrierea ocupă fragmente extinse în letopisețul lui Grigore Ureche.

Definiția constituie un element esențial în textele specializate, în terminologie și în comunicarea științifică. Mai precisă și mai concisă decât descrierea, având o mare varietate de forme, este utilizată pentru a înțelege repede și eficient un concept. Astfel, se poate observa că, în letopiseț, cronicarul consideră necesar să definească pentru cititor termenul din limba turcă *vezir-azem*, utilizat în text la plural, cu o variantă ortografică adaptată la limba română, *veziri azemi*:

> *Are împăratul între alți sfétnici mai aleși trei sau patru, ce le zicu veziri azemi, carii toate trebile împărăției poartă și de pace și de oaste și de pășii și de domnii a le schimba și a le da, la mâna lor.* (Ureche 1958, 123)

În textele specializate, *clasificarea* are rolul de a sistematiza cunoașterea, de a crea tipologii și de a distinge între obiectele aceleiași clase. Un exemplu ilustrativ în acest sens, este clasificarea pe care o face Grigore Ureche atunci când menționează varietatea credințelor locuitorilor Țării Ungurești. Se poate observa o clasă generală (*lége*) care prezintă o tipologie variată: *calvini, lotori, calandoș, vereș ianoș, sombotași* și *papistași*. Cronicarul menționează trăsăturile distinctive ale acestor varietăți:

> *Ungurii nu țin tot o lége, ce în patru sau în cinci legi sîntu împărechiați, că unora le zic calvini, altora lotori, altora calandoș, ce să chiiamă pre limba lor lége direaptă, alții-i chiiamă vereș ianoș, carii credu în Ioan Botezătoriul, iară de Hristos nimica nu să atingu, alții-i chiiamă sombotași, carii credu légea jidovască, alții-i chiiamă papistași, carii cred până în jumătate légea grecească, de aceștiia se află la Ardeal, iară la Unguriia cea Mare foarte prea puțini.* (Ureche 1958, 124)

Mai simplă decât clasificarea, *enumerarea are* ca scop inventarierea, exemplificarea, ilustrarea varietății unor elemente. În cadrul enumerării, primordial este inventarul elementelor, care nu trebuie să fie exhaustiv, acestea putând fi prezentate într-o anumită ordine sau aleatoriu.

De exemplu, în letopiseț, enumerarea unora dintre zonele limitrofe Ardealului, „țările mai mici", se face circular, începând din Nord, în sens orar:

> *Iară pre la marginea ei sîntu alte țări mai mici, carile toate de dînsa să țin și suptu ascultarea ei sîntu: întăi cumu-i Maramoreșul, dispre Țara Leșască și Țara Săcuiască dispre Moldova și Țara Oltului dispre Țara Muntenească și Țara Bîrsei, Țara Hațagului, Țara Aoașului şi sîntu şi alte horde multe...* (Ureche 1958, 124)

În letopiseț, prezența enumerărilor este mai mare decât cea a clasificărilor.

Textele specializate conțin afirmații și ipoteze de lucru pe care autorul trebuie să le argumenteze. Astfel, secvențele discursive *argumentative* reprezintă o modalitate de a demonstra validitatea celor afirmate și de a susține o idee. În letopiseț se pot observa secvențe argumentative, ca de exemplu, fragmentul în care cronicarul afirmă că letopisețul leșesc este mai precis decât cronicile moldovene, argumentând existența unei tradiții istorice mai îndelungate precum și faptul că cronicarii polonezi se dedicau exclusiv consemnării detaliate a faptelor istorice.

> *Iar létopisețul leșesc putem cunoaște că poate fi mai adevăratu, că fiindu oameni așezați mai de demultu și cronicarii lor neavîndu alte trebi, ce numai vă leatul păziia și niște lucruri mari ca acéstea păziia și socotiia, să nu rămîe ceva neînsemnat, pentru ca să nu le zică vecinii lor di prin prejur că au fostu adormiți sau neînvățați și nestrăbătuți cu istoriia.* (Ureche 1958, 67)

În acest fragment, Grigore Ureche atribuie o specializare în domeniul istoriei cronicarilor polonezi, a căror singură misiune era să consemneze faptele istorice.

În letopiseț, *citarea* îmbracă două forme: a) *redarea vorbirii directe* a unui personaj istoric și b) *citarea surselor bibliografice*. Ambele tipuri de citări permit cititorului să aibă acces direct la informații pe care le poate analiza și interpreta în funcție de competențele sale. În cazul letopisețului lui Grigore Ureche, citarea unui personaj istoric se face prin preluarea unei tradiții orale, ca în exemplul:

> *...zic să le fie zis Alixandru vodă: „De nu mă vor, eu îi voiu pre ei și de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dînșii și tot voiu mérge, ori cu voie, ori fără voie".* (Ureche 1958, 124)

Citatele preluate din surse bibliografice sunt cele care conferă letopisețului trăsăturile unui text specializat. Astfel, atât Grigore Ureche cât și copiștii care au intervenit ulterior în text, introduc discursiv citatele folosind *verba scribendi*: *„...scrie Marțin Pașcovschii, cronicariul leșescu..."*, *„Scrie Bielschii cronicariul leșesc aceasta poveste:"*, *„Scrie cronicariul leșescu Marțin Pașcovschii că ..."*, *„Marțin Pașcovschie cronicariul scrie..."*, *„Însă la*

un létopiseț a lui Dubău logofătul însemnează...", „Află-se scris la un létopiseț sîrbescu de Azarie călugărul precum...". Aceste expresii semnalează cititorului că, în text, sunt menționate informații și relatări istorice cunoscute de autor prin consultarea unor surse de documentare.

Trimiterile bibliografice la alte letopisețe sunt numeroase și variate, atât Grigore Ureche, cât și interpolatorii săi, consemnând în mod constant *izvoadele* folosite pentru documentare. În letopisețul lui Grigore Ureche se menționează general și imprecis 5 lucrări istorice: *létopisețul cel latinescu, létopisețul cel leșesc, létopisețul cel ungurescu, létopisețul nostru, létopisețul nostru cel moldovenescu, létopisețul cest moldovenescu* și *létopisețul streinilor*.

Tot general și imprecis, individual sau colectiv, sunt menționați deseori și autorii respectivelor surse bibliografice: *cronicarii altora limbi, cronicariul cel leșesc, cronicariul leșescu, cronicariul cel leșescu, cronicariul cel leșesc. Pentru* referințele la cronicarii moldoveni, letopisețul folosește alte structuri: *scriitorii noștri, scriitorii cei mai de demult, scriitorii cei dinceput.* Există și cazuri în care menționarea numelui cronicarului citat se face cu precizie. Astfel, se poate vedea că sursa principală a letopisețului lui Grigore Ureche sunt doi cronicari polonezi citați de mai multe ori în text: *cronicarul Bielschi, cronicariul Bielschii, Marțin Pașcovschii, cronicariul leșescu și cronicariul Marțin Pașcovschii*. Există și o referință bibliografică în care se menționează opera și autorul său: *„...cronicul leșescu, carile este izvodit de cronicariul Bielschii*." (Ureche 1958, 164) Considerăm că menționarea surselor și a citatelor reprezintă o trăsătură esențială a unui text specializat, prin urmare bogăția și varietatea acestora în text constituie un argument în considerarea letopisețului ca text specializat al epocii sale.

Atât Grigore Ureche cât și interpolatorii letopisețului nu se mulțumesc doar cu menționarea textelor consultate și a autorilor acestora. Aceștia realizează și o analiză critică, uneori contrastivă a surselor de documentare folosite. De exemplu, într-o interpolare, Simion Dascălul observă următoarele în urma comparării a trei surse bibliografice:

> *Aicea nu să potrivesc la povéste cronicarii leșești. Cronicariul leșescu Marțin Pașcovschii scrie că [...] Bielschii cronicariul leșescu această povéste ce scrie mai sus pentru moartea acestor némți nu o scrie așa precum o scrie Marțin Pașcovschii, ce scrie într-alt chip, de să tocméște cu létopisețul cestu moldovenescu, cum vei vedea, cetindu înainte.* (Ureche 1958, 171)

Acest exemplu ilustrează o metodă de lucru comparativ-istorică, astfel, dacă dintre două surse externe cu informații diferite una susține datele menționate în letopisețul moldovenesc, atunci se va considera că evenimentele prezentate în letopisețul moldovenesc sunt corecte, deoarece sunt susținute de izvoare istorice externe. Această metodă de lucru este folosită și în prezent în cercetarea istorică.

În alte situații, analiza contrastivă a surselor precizează sursa informațiilor consemnate. Astfel, Grigore Ureche menționează letopisețul moldovenesc ca sursă documentară a unui eveniment istoric, subliniind faptul că acesta nu este consemnat în cronica poloneză.

> *De această povéste ce au bătut Tomșa pre Mircea vodă, cronicariul cel leșesc nu scrie, ce-n létopisețul acestu moldovenescu să află această povéste.* (Ureche 1958, 176)

Se poate afirma că, din punctul de vedere al citării, menționării și al analizei critice a surselor bibliografice, letopisețul lui Grigore Ureche se înscrie în aceeași practică pe care se aplică, în prezent, în cercetare.

Având în vedere faptul că numeroase trăsături ale textelor specializate se pot identifica în letopisețul studiat și păstrând perspectiva diacronică asupra acestuia, considerăm că am demonstrat cu suficiente argumente faptul că acesta este un text vechi specializat.

8. NIVELUL DE SPECIALIZARE AL LETOPISEȚULUI

Stabilirea *nivelului de specializare* a letopisețului scris de Grigore Ureche îl obligă pe cercetător să vadă situația în perspectivă istorică și să nu analizeze acest aspect ca și când ar fi vorba despre un simplu text specializat din zilele noastre.

Dacă se ține cont de corelația existentă între *nivelul de specializare, scopul, emițătorul* și *destinatarul* comunicării cunoașterii, se poate demonstra cu ușurință nivelul de specializare al letopisețului. Argumentele necesare se regăsesc chiar la începutul textului:

> *Mulți scriitorii au nevoit de au scris rîndul și povéstea țărîlor, de au lăsat izvod pă urmă, și bune și réle, să rămîie feciorilor și nepoților, să le fie de învățătură, despre céle réle să să ferească și să să socotească, iar dupre céle bune să urméze și să învéțe și să să îndireptéze.* (Ureche 1958, 57)

Se poate observa, deci, că letopisețul este un text elaborat de *„mulți scriitori"*, că este un text cu o tematică precisă, în care se vorbește despre *„rîndul și povestea țărîlor"* și că este destinat *„feciorilor și nepoților"*. Textul letopisețului se constituie ca *„izvod"* ce consemnează *„și* bune și *réle"*, scopul comunicării fiind *„...să le fie de învățătură, despre céle réle să să ferească și să să socotească, iar dupre céle bune să urméze și să să învéțe și să să îndireptéze."* Tot despre autorul letopisețului, Grigore Ureche, ni se spune că:

> *...adecă și răposatul Gligorie Uréche ce au fost vornic mare, cu multă nevoință cetind cărțile și izvoadele și ale noastre și céle striine, au aflat cap și începătura moșilor,...* (Ureche 1958, 57)

Se vede că, în situația comunicativă în care funcționează textul letopisețului, emițătorul este o autoritate, atât prin rang cât și prin cunoaștere. Este vorba despre un cărturar care întreprinde o muncă anevoioasă de cercetare pentru a găsi informații despre începuturile istorice ale țării. Cel care elaborează textul este conștient și își asumă responsabilitatea în legătură cu exactitatea conținutului consemnat, dorind *„să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dreptate"*.

O primă analiză, ancorată în prezent, ne-ar face să observăm că nivelul de specializare al letopisețului ar corespunde comunicării dintre un *expert* și *publicul general*, respectiv generațiile *„feciorilor și nepoților"*. Conform acestei prime analize, letopisețul ar fi un *text de popularizare științifică*. O asemenea evaluare însă, ar reflecta punctul de vedere al

zilelor noastre, aplicat unei perioade istorice foarte diferite de prezent. Pentru o perspectivă obiectivă asupra nivelului de specializare a textului va trebui ca situația de comunicare să fie analizată ținând cont de contextul istoric și de realitățile vremii. Prin urmare, considerăm importantă observația lui P.P. Panaitescu despre faptul că letopisețul scris de Grigore Ureche se diferențiază de cronicile de curte slavone și că formează: *„O istoriografie scrisă de boieri pentru a fi citită de boieri, şi poate şi de tîrgoveţi, nu putea fi scrisă decît în limba poporului."* (Panaitescu 1958, 21). Suntem de acord cu cercetătorul că, într-o epocă în care cea mai mare parte a populației era analfabetă, iar cărțile aveau o circulație extrem de restrânsă, un letopiseț nu se putea adresa decât oamenilor cu carte. Dat fiind faptul că scopul comunicării este transmiterea cunoașterii, *„să le fie de învățătură"*, *considerăm* că nivelul de specializare al letopisețului este unul înalt, ce ilustrează o comunicare emisă de un cărturar și care se adresează altor cărturari, capabili să înțeleagă conceptele menționate în text. Poate cel mai interesant fenomen este faptul că cronica începută de Grigore Ureche i-a inspirat pe alți cronicari precum Miron Costin și Ion Neculce să continue firul relatărilor istorice în același spirit, dezvoltând o adevărată tradiție a consemnărilor istorice.

Având în vedere trăsăturile textuale, secvențele discursive și exemplele discutate în această secțiune, considerăm că au fost aduse argumente suficient de convingătoare în sprijinul ideii că letopisețul scris de Grigore Ureche este un text specializat ce aparține domeniului istoriei, care prezintă un nivel înalt de specializare și a cărui explorare cu ajutorul aplicațiilor specifice cercetării terminologice este justificată. Prin urmare, în capitolul următor, se poate trece la prima etapă a analizei terminologice a acestuia, constând în realizarea structurii conceptuale a textului.

9. LETOPISEȚUL LUI GRIGORE URECHE. SISTEM CONCEPTUAL

Structura conceptuală a unui domeniu specializat de cunoaștere se poate obține în urma analizei terminologice a respectivului domeniu, la o scară mai mică și fără a avea pretenția de exhaustivitate, același principiu se poate aplica unui text specializat. Astfel, în cazul nostru, în loc de a se analiza terminologia domeniului istoriei, se va analiza terminologia unui singur text, Letopisețul *Țărîi Moldovei, de cînd s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viiața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă pănă la Aron vodă*, scris de Grigore Ureche, ediție realizată de P.P. Panaitescu (1958).

Trecerea de la concept la termen și obținerea unei structuri conceptuale a unui text specializat se realizează prin analiza terminologică în context a unităților lexicale specializate. Spre deosebire de cercetarea unui întreg domeniu de specialitate, pe baza unei bibliografii reprezentative, în cercetarea noastră, s-a folosit drept corpus textul letopisețului lui Grigore Ureche și, cu ajutorul concordanțierelor *SketchEngine* și *AntConc*, precum și a extractoarelor de terminologie *TermExtraction (http:// termextract.fivefilters.org/)* și *OneClickTerms (https:// terms.sketchengine.eu/)*, a fost extrasă, în funcție de recurența textuală, o listă de termeni candidați. Procesul a fost unul semi-automat, ceea ce a permis să se ia în considerare atât termenii recurenți cât și unitățile lexicale unice, toate desemnând concepte aparținând domeniului istoriei.

Lista termenilor extrași astfel cuprindea, într-o primă etapă de lucru, 4.500 de termeni candidați și nume proprii din domeniul istoriei. Bazându-ne pe principiul conform căruia, în cercetarea terminologică, conținuturile de cunoaștere transmise prin intermediul unui text specializat într-un anumit domeniu se structurează în funcție de relațiile care se stabilesc între concepte (Pavel&Nolet 2001, 15), s-a trecut la construirea structurii conceptuale a textului. Această etapă a procesului de cercetare terminologică este esențială deoarece prin stabilirea relațiilor ierarhice și asociative dintre concepte se poate stabili care termeni aparțin domeniului de specializare al textului analizat. Este vorba despre o etapă care permite excluderea din lista de termeni candidați a acelor termeni care desemnează concepte care nu intră în niciun tip de relație cu celelalte concepte ale domeniului specializat studiat.

În textul letopisețului, se stabilesc între concepte *relații ierarhice,* cel mai des utilizat tip de relație conceptuală pentru structurarea conținuturilor cognitive. Au fost identificate atât relații ierarhice de tip *general-particular* (de ex. *cal – povodnic, oșténi – călărași, oșténi – pedestrași*) cât și relații de tipul *parte-întreg* (de ex. *polata – foișor, oaste – polc, leat – meseță*).

În text, mai pot fi observate și *relații conceptuale asociative*, care se bazează pe o legătură de tip spațial, temporal sau cauzal între concepte, de tipul: *producător – produs, acțiune – rezultatul acțiunii, acțiune – instrument, recipient – conținut* și *cauză – efect* (Pavel&Nolet 2001, 18).

Identificarea relațiilor dintre conceptele desemnate de termenii extrași din text, a permis reprezentarea grafică a acestora, rezultând astfel structura conceptuală a textului lui Grigore Ureche. Având în vedere că structura conceptuală a unui domeniu este determinantă pentru terminologia acestuia, în cazul nostru, structura conceptuală a textului este cea care a determinat lista finală de termeni. Această listă finală cuprinde 2.202 *termeni, forme terminologice, antroponime (personaje istorice), toponime (geografie)* și *un zoonim*, toate aceste unități lexicale specializate însumând 13.409 ocurențe.

Deși reprezentarea structurii conceptuale a unui domeniu specializat sau, în cazul de față, a unui text, se realizează cu ajutorul unei structuri grafice cunoscută sub numele de *sistem conceptual sau hartă conceptuală,* la crearea căreia se utilizează o aplicație specifică, având în vedere dificultățile tehnice pe care le ridică reprezentarea grafică a 2.202 concepte și a relațiilor dintre acestea, ne vom rezuma la structurarea principalelor categorii de concepte și a unor subcategorii ale acestora, fără a reproduce întregul sistem conceptual cu care s-a lucrat pentru elaborarea terminologiei.

Astfel, în acest capitol prezentăm sub formă de tabel cele 17 categorii principale și cele 26 de subcategorii de termeni care desemnează concepte ce configurează conținutul cognitiv al textului, împreună cu numărul de unități terminologice înregistrate pentru fiecare categorie.

De asemenea, trebuie menționat faptul că, sistemul conceptual al textului are ca punct de plecare hiperonimul *istorie* / *istoria* și termenul *istorici*, folosit cu sensul de persoană care consemnează faptele istorice într-un text. Prezența acestui hiperonim constituie un argument terminologic care ne permite să încadrăm tematic textul în domeniu specializat al istoriei. De asemenea, faptul că cronicarul se identifică pe sine însuși ca *istoric* vine să completeze argumentarea, deoarece vorbim despre un act de asumare a acestei calități.

Nr.crt.	Categorii tematice de termeni	Nr. termeni
1.	Termeni generali	170
2.	Popoare, populații, orășeni	111
3.	Ranguri nobiliare	151
4.	Oameni de rând	18
5.	Grade de rudenie	79
6.	Termeni desemnând alimente	22
7.	Bunuri și posesiuni	27
8.	Părți ale corpului	33
9.	Ucidere, execuție, moarte	40
10.	Termeni militari	232
	corp de oaste	48
	armă	20
	acțiune militară	75
	construcție militară	16
	rang militar	17
11.	Termeni administrativi	
	instituții	14
	tribut/dare	11
12.	Așezări și construcții civile	39
13.	Pricini și judecăți	28
14.	Cultură și obiceiuri	16
	scrieri și documente	63
	limbi străine	11
	verba scribendi	4
	autor	19
15.	Termeni religioși	160
	termeni religioși generali	104
	ranguri religioase	38
	construcții religioase	18
16.	Termenii timpului și ai spațiului	
	Geografie	
	continente	3
	forme de relief	41
	râuri	42
	cetăți / orașe	148
	unități administrativ-teritoriale	28
	faună și animale domestice	43
	floră	18
	meteo	12
	puncte cardinale	7
	Timp și durată	
	terminologia datării istorice	69
	marcatori discursivi temporali	223
17.	Alți termeni	12

Din acest sistem conceptual în care au fost menționate toate conceptele care conformează structura cognitivă a textului, în cercetarea noastră nu vor fi analizați decât termenii și unii marcatori discursivi temporali, fără *antroponimele, toponimele* și *zoonimele* prezente în text. Chiar dacă este vorba despre elemente foarte interesante, din punct de vedere lingvistic, nu considerăm că fac parte din terminologia textului istoric și, prin urmare, nu le vom analiza în acest studiu. Totuși, datele cantitative pe care le avem despre antroponime vor fi menționate ocazional, atunci când, de exemplu, în capitolul dedicat analizei cantitative a lexicului specializat din text, prezența acestora poate constitui un argument în favoarea unei anumite atitudini sau concepții despre istorie ca domeniu de cunoaștere.

În sistemul conceptual au fost adăugați și marcatori discursivi temporali, dintre care doar o parte sunt termeni. Aceștia au fost adăugați hărții conceptuale a textului datorită rolului lor determinant în structurarea narațiunii istorice la nivelul expresiei și al conținutului.

10. ANALIZA CANTITATIVĂ A TERMINOLOGIEI LETOPISEȚULUI

Analiza cantitativă se bazează pe date empirice obținute cu ajutorul aplicațiilor informatice de explorare de corpus, un tip de analiză care nu a mai fost aplicat până în prezent unui letopiseț. De altfel, o parte importantă din contribuția originală a prezentei lucrări la studiul letopisețului o constituie faptul că, pe lângă demonstrarea apartenenței acestuia la categoria textelor specializate, se furnizează date cantitative despre terminologia acestuia.

Importanța analizei cantitative, în general, rezidă în faptul că aceasta oferă argumente cuantificabile în legătură cu textul. Aceste argumente sunt complementare analizei calitative și vin în sprijinul acesteia. Analiza cantitativă ilustrează conținutul specializat al textului în ediția lui P.P. Panaitescu, publicată în 1958.

O primă apropiere de *Letopisețul Țării Moldovei, de cînd s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viiața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă până la Aron vodă,* scris de Grigore Ureche are în vedere aspecte generale precum: 1) volumul total al textului letopisețului (nr. de cuvinte), 2) volumul interpolărilor copiștilor în text, 3) volumul textului fără interpolări, 4) totalitatea termenilor istorici identificați în text (cu toate ocurențele) și 5) totalitatea termenilor istorici unici identificați în text (fără ocurențe, luați o singură dată).

Prin urmare, textul complet al letopisețului lui Grigore Ureche, în ediția P.P.Panaitescu (1958), după eliminarea aparatului critic al cărții (studiu introductiv, note, indice și glosar) însumează un volum total de 53.168 de cuvinte, 768 de paragrafe, 1.136 de fraze și 3.121 de rânduri. Textul este structurat în 223 de capitole, fiecare având un titlu propriu. Dintre acestea, așa cum menționează studiile de istoriografie și limbă română veche (Panaitescu 1958, 48), nu tot textul aparține cronicarului, letopisețul prezentând interpolări provenite de la trei copiști: Simion Dascălul, Misail Călugărul și Axinte Uricariul.

Analiza cantitativă a interpolărilor semnalate în ediția P.P.Panaitescu (1958) ne permite să stabilim ponderea acestora în text. Astfel, totalitatea interpolărilor din letopisețul scris de Grigore Ureche se ridică la 36 de fragmente și însumează 7.937 de cuvinte, reprezentând

14,92% din volumul total al textului. Prin urmare, se poate afirma că 85,1% din textul letopisețului, însumând 45.231 de cuvinte, i se poate atribui lui Grigore Ureche. Acest aspect poate deveni subiect de dezbatere, așa cum semnalează Giurescu (1960, 76-87) întrebându-se dacă toate interpolările sunt semnalate în text. Considerăm că metodologia comparativă descrisă de P.P.Panaitescu în introducerea ediției este una fiabilă.

Interpolările ulterioare ale copiștilor în textul letopisețului au următoarea pondere: copistul care a intervenit cel mai mult în text este Simion Dascălul, cu un total de 12 interpolări, însumând 5.168 de cuvinte, ceea ce reprezintă 9,72% din întregul text al letopisețului și 65,11 % din totalul interpolărilor. Cele mai numeroase interpolări le-a realizat Axinte Uricariul. Ele sunt în număr de 15, sunt foarte concise și însumează doar 453 de cuvinte. Interpolările acestui copist ocupă doar 0,85% din textul letopisețului și doar 4,35 % din totalitatea interpolărilor. Misail Călugărul a contribuit și el cu un număr de 9 interpolări având un total de 2.316 de cuvinte. Acestea reprezintă 4,35% din textul letopisețului și 29,17% din totalul interpolărilor.

Pentru o situație mai clară a interpolărilor din letopiseț, propunem următorul tabel:

Nr.	**Interpolator**	**Nr. int.**	**Nr cuv.**	**% text**	**% int.**
	Simion Dascălul	12	5168	9,72%	65,11 %
	Misail Călugărul	9	2316	4,35%	29,17%
	Axinte Uricariul	15	453	0,85%	5,72 %
	Total	**36**	**7939**	**14,92%**	**100%**

Fig.1 *situația interpolărilor în letopisețul lui Grigore Ureche*

Odată cunoscută structura internă a textului și a ponderii diferitelor elemente care conformează textul, se pot face primele afirmații legate de structura specializată a acestuia, pe baza analizei cantitative a conținutului său terminologic.

10.1 Termeni vechi românești

În urma extragerii termenilor din text, s-au identificat un număr de 13.409 termeni recurenți, iar inventarul de termeni unici (fiecare termen luat o singură dată) cuprinde 2.202 de unități lexicale, ce aparțin unor categorii diferite precum: *clase sociale (245), termeni militari (232), cultură (95)* etc.

Aceste date, împreună cu datele empirice despre volumul de text al letopisețului, permit stabilirea din punct de vedere cantitativ a nivelului de specializare al textului. Având în vedere faptul că un text specializat cuprinde o cantitate substanțială de termeni, calcularea *densității terminologice* este un indicator obiectiv pe baza căruia se poate argumenta nivelul de specializare al unui text. Având ca valori inițiale numărul total de cuvinte și numărul total de termeni, cu toate formele și ocurențele acestora, se poate calcula procentual densitatea terminologică a letopisețului.

Având în vedere faptul că nu există diferențe terminologice între textul propriu-zis al letopisețului și interpolările ulterioare, aceiași termeni folosindu-se în întregul text, considerăm că nu este necesară eliminarea acestora din urmă din calculul densității terminologice a textului.

Prin urmare, dacă numărul total de *cuvinte* care formează textul este de 53.168, iar numărul total de *termeni, inclusiv recurențele,* din text este de 13.409, densitatea terminologică a textului este de 25,22%. Considerăm acest procent ca fiind un indicator al unei densități terminologice mari, specifice unui text cu un grad înalt de specializare, având în vedere faptul că un sfert din text îl constituie termenii și formele acestora.

Termenii vechi aparținând domeniului istoric identificați în letopiseț sunt numeroși și eterogeni, motiv pentru care este nevoie de o sistematizare a acestora.

Un prim criteriu de sistematizare luat în considerare a fost *categoria gramaticală*, termenii fiind clasificați în 4 clase: *substantive, adjective, verbe* și *adverbe*. Cea mai bogată clasă este cea a *substantivelor* (1.926), urmată de verbe (131), adjective (133) și adverbe (10). În cazul categoriei *substantive* inventarul lexical a fost divizat în mai multe subclase, în funcție de *gen*: *substantive masculine (592), substantive feminine (482), substantive neutre (235) și nume proprii (617)*.

Substantivele cu cea mai mare frecvență în letopiseț se înscriu într-un cadru conceptual terminologic aparținând domeniului istoriei:

1.	vodă	1.163	11.	Bogdan	102
2.	țara	362	12.	războiu	97
3.	Ștefan	341	13.	domnie	93
4.	Pătru	250	14.	domniia	93
5.	craiul	161	15.	împăratul	89
6.	oaste	158	16.	scaunul	73
7.	țară	153	17.	cetatea	67
8.	Dispot	145	18.	zile	67
9.	oastea	143	19.	ani	65
10.	Alixandru	124	20.	domnu	64

Categorizarea tematică a terminologiei istorice, așa cum reiese din textul letopisețului prezintă următoarele date cantitative:

1. Termeni generali	170
2. Popoare, populații, orășeni	111
3. Ranguri nobiliare	151
4. Oameni de rând	18
5. Grade de rudenie	79
6. Termeni desemnând alimente	22
7. Bunuri și posesiuni	27
8. Părți ale corpului	33
9. Ucidere, execuție, moarte	40
10. Termeni militari	232
a) corp de oaste	48
b) armă	20
c) acțiune militară	75
d) construcție militară	16
e) rang militar	17
11. Termeni administrativi	
a) instituții	14
b) tribut/dare	11
12. Așezări și construcții civile	39
13. Pricini și judecăți	28
14. Cultură și obiceiuri	16
a) scrieri și documente	63
b) limbi străine	11
c) verba scribendi	4
d) autor	19
15. Termeni religioși	160
a) termeni religioși generali	104
b) ranguri religioase	38
c) construcții religioase	18
16. Termenii timpului și ai spațiului	
17. Geografie	
a) continente	3
b) forme de relief	41
c) râuri	42
d) cetăți / orașe	148
e) unități administrativ-teritoriale	28
f) faună și animale domestice	43
g) flora	18
h) meteo	12
i) puncte cardinale	7

18. Timp și durată
    a) terminologia datării istorice 69
    b) marcatori discursivi temporali 223
19. Alți termeni 12

Categoriile de termeni cu gradul cel mai mare de reprezentativitate în letopiseț sunt: *clasă socială (245)*, în cadrul acestei categorii se utilizează cel mai des termenii legați de *rangurile nobiliare (151)*. Din categoria termenilor care desemnează *oameni*, categoria cea mai reprezentativă denumește *populații (111),* fiind urmată de categoria ce desemnează *grade de rudenie (79)*. O altă categorie importantă de termeni desemnează *denumirile geografice (402)*, cele mai reprezentative categorii sunt *numele de țări (89)* și *numele de orașe (118)*. Inventarul unităților lexicale specializate din domeniul militar este și el reprezentativ (232) și cuprinde categorii precum *acțiuni militare (75), corpuri de oaste (48) și arme (20)*. Alte categorii reprezentative sunt *termenii generali (170)* și *termenii religioși (160)*.

10.2. Nume vechi de domni și domnițe

Chiar dacă nu fac obiectul de studiu principal al acestui volum, dorim să punem în evidență o componentă importantă a textului istoric al letopisețului lui Grigore Ureche, este vorba despre prezența toponimelor și a antroponimelor în text, ca formă de precizare a unor temeni. Inventarul onomastic al textului este format din 934 de nume proprii unice, toponime și antroponime, care au fost clasificate în mai multe categorii: *denumiri geografice (485), nume religioase (26), nume de familii (3)* și *antroponime (402)*. În categoria *antroponime* au fost stabilite 2 categorii: *antroponime masculine (392)* și *antroponime feminine (10)*.

O analiză cantitativă specifică s-a realizat pentru o mai bună cunoaștere a nomenclaturii voievozilor menționați în letopiseț. Prin urmare, pe baza datelor empirice obținute în urma explorării corpusului putem afirma că în letopiseț sunt menționate 32 de nume proprii aparținând unor voievozi moldoveni. Lista acestora, în ordinea menționării lor în text este următoarea: *Dragoș vodă, Aron vodă, Pătru vodă, Vasilie vodă, Sas vodă, Lațco vodă, Bogdan vodă, Roman vodă, Ștefan vodă, Iuga vodă, Alixandru vodă, Mircea vodă, Alexandru vodă cel Bătrîn și Bun, Iliaș vodă, Ciubăr vodă, Ștefan vodă cel Bun, Radul vodă, Basarabă vodă, Țăpăluși vodă, Vladul vodă, Bogdan vodă cel Grozav și Orbu, Mihnea vodă, Ștefan vodă cel Tînăr, Lăcustă vodă, Joldea vodă, Ștefăniță vodă, Dispot vodă (Ion), Tomșa vodă, Ioan vodă, Vintilă vodă, Iancul vodă, Miloș vodă și Ivan vodă*.

Dintre acestea, antroponimele și formele acestora cu cea mai mare recurență în text sunt:

Nr.	Voievod	Ocurențe
1.	Ștefan vodă	305
2.	Pătru vodă	236
3.	Alixandru vodă	115
4.	Bogdan vodă	97
5.	Ion vodă	77
6.	Dispot vodă	56
7.	Radul vodă	34
8.	Aron vodă	29
9.	Alexandru vodă	29
10.	Radului vodă	15

Fig. 2. *Antroponimele cele mai recurente din letopisețul lui Grigore Ureche*

Această listă de frecvențe este ilustrativă pentru a evidenția în text perioadele din istoria Moldovei cărora cronicarul le-a atribuit o mai mare importanță în text, consemnând mai multe date și evenimente despre acestea. De asemenea, lista de frecvențe ne poate indica și care dintre domnitori sunt considerați mai importanți din punctul de vedere al cronicarului precum și despre care dintre acești voievozi a dispus de izvoare pentru a documenta faptele istorice relatate.

În letopiseț, se menționează 10 nume proprii feminine, dintre care toate, cu excepția unuia, sunt antroponime: *Roxanda (13), Elena (4), Elisafta (3), Voichița (3), Mariia (2), Despina (1), Maria (1), Mariia din Mangop (1), Zofia (1)*. În text se menționează un singur zoonim feminin: *Molda (4). Astfel*, inventarul numelor proprii feminine este foarte redus, iar recurența și distribuția acestora în text este foarte scăzută, unele dintre acestea fiind menționate o singură dată în text. Toate antroponimele reprezintă nume de surori, de fiice și de soții ale voievozilor, iar numele acestora este menționat în contextul unor evenimente care îi au în prim-plan pe aceștia. Singura excepție o reprezintă Roxanda, soția lui Alexandru Lăpușneanul care, după moartea acestuia a condus țara, domnind împreună cu fiul ei, Bogdan vodă, timp de 2 ani și 9 luni.

Studierea numelor proprii din letopiseț prezintă un mare interes, deoarece acesta menționează numeroase antroponime străine. Acestea, împreună cu denumirile geografice sugerează o diversitate culturală surprinzătoare pentru un letopiseț. Astfel, din cele 420 de antroponime aparținând unor personaje istorice, se poate observa o mare varietate de naționalități. Așa cum este și normal, cele mai numeroase antroponime sunt cele *românești (239)*, cele mai recurente fiind: Ștefan (341), Alixandru

(123), *Pătru (250), Bogdan (102), Ion/Ioan (88), Aron (40), Tomșa (38), Iliiașu / Iliașu / Iliaș (37), Crețul (27), Grigore Uréche (13).*

Cele mai numeroase nume străine evocate în text sunt numele *poloneze (81)*, urmate de cele *turcești (25), tătare (22), maghiare (18)* și *grecești (16)*. Pe ultimele locuri se situează numele *cehești (6), rusești (5), latinești (4)* și *italiene (2)*.

De asemenea, denumirile geografice sunt abundente în text. Acestea aparțin unor categorii diferite: țări *(Moldova 47, Moldovei 59)*, regiuni *(Pocutiia 19, Ardeal 16)*, orașe *(Suceava 57, Iași 26, Roman 21, Sucévii 18, Țarigrad* 17*)*, fluvii *(Nistru 24)*. Utilizarea recurentă a acestora în letopiseț ne permite schițarea unei geografii a locurilor celor mai importante din punct de vedere istoric din text.

II. ANALIZA CALITATIVĂ A TERMINOLOGIEI LETOPISEȚULUI

11. CATEGORII DE TERMENI

În această secțiune, pe baza analizei cantitative se vor studia termenii cuprinși în letopisețul lui Grigore Ureche și se vor clasifica în funcție de tematica, de importanța și de semnificația lor în text.

În general, cronicile istorice, datorită faptului că aparțin aceluiași gen textual și că au aceeași tematică, istoria unei țări, dacă sunt scrise în aceeași limbă, prezintă un inventar terminologic comun. În același timp există și elemente care diferențiază terminologic aceste texte unele de altele. În cazul unui letopiseț, chiar dacă selecția lexicală pentru consemnarea faptelor istorice este asemănătoare, există numeroase trăsături specifice unui text: realitățile descrise, selecția lexicală, marcatorii discursivi, construcția frazei etc. Considerăm, prin urmare că există o mare probabilitate ca, o parte din bagajul terminologic inventariat din punct de vedere cantitativ să fie specific letopisețului lui Grigore Ureche și să nu se mai regăsească în alte cronici moldovene ulterioare.

Pentru a confirma această ipoteză și pentru a obține o listă a termenilor specifici letopisețului am realizat o comparație între totalitatea termenilor extrași din letopisețul lui Grigore Ureche și conținutul lexical al celorlalte 3 letopisețe (vezi cap. 6). Fișierele cu date lingvistice au fost comparate cu ajutorul unui program informatic (*Compare two lists*), iar din listele generate de acesta a fost selectată cea în care conține doar lista termenilor prezenți în letopisețul lui Grigore Ureche și exclude termenii utilizați și de alți cronicari. Această listă este detaliată într-unul dintre capitolele următoare (vezi cap. 12) și ne va permite să stabilim inventarul terminologic specific al cronicarului.

Inventarul terminologic specific letopisețului lui Grigore Ureche este unul bogat, însumând 737 de termeni, adică 33,46% din totalitatea termenilor identificați în text. Putem, deci, să afirmăm că letopisețele moldovenești, chiar dacă au fost scrise în epoci diferite, folosesc un inventar comun de termeni istorici.

În acest capitol, vor fi analizați termenii istorici prezenți în letopisețul lui Grigore Ureche și formele ortografice ale acestora. Având în vedere bogăția inventarului acestora, termenii au fost grupați în mai multe clase organizate în jurul unui concept general din text. O primă clasă o constituie *oamenii*, în jurul cărora au fost observate diferite

categorii de termeni: *populații, nobili, oameni de rând, membrii ai familiei, alimente, bunuri și posesiuni, părți ale corpului, moarte*. Într-o clasă diferită au fost introduse *instituțiile*: armata *(termeni militari)* și administrația *(instituții administrative)*. *Termenii generali* din domeniul istoriei formează și ei o clasă autonomă. Din categoria *timp și spațiu fac* parte *termenii geografici (forme de relief, floră, faună) și* cei legați de *datarea istorică*. În clasa *cultură* au fost introduse categoriile: *scrieri și documente, limbi străine, verba scribendi și* referirile la *autori*. Termenii izolați au fost analizați în categoria *alți termeni*.

11.1. Termeni cu caracter general

În categoria *termeni generali* au fost încadrați acei termeni care au legătură cu domeniul istoriei și cu evenimentele relatate de cronicar dar care, datorită naturii lor nu se încadrează în categoriile de termeni menționate mai sus. Unii dintre aceștia formează familii de cuvinte extinse care se pot observa în cuprinsul textului: *discălicat, ospăț, flămînzi, robi* și *obicéi*.

Termenul *discălicat* are 15 ocurențe în text și 9 forme, dintre care 5 sunt forme substantivale *(discălicatul, discălicatu, descălicarea, descălicării, discălicarea)* și 4 sunt forme verbale *(discălicat, discălicată, discălicîndu, discălicase).* Cele mai recurente sunt: *discălicat (5), discălicatul (2) și discălicatu (2).* Termenul desemnează întemeierea unei formațiuni statale.

În cadrul unora dintre evenimentele consemnate, mai ales cu ocazia sărbătorilor și a evenimentelor festive, se menționează cuvântul *ospăț*, rădăcină pentru o familie de cuvinte extinsă care cuprinde 6 cuvinte și prezintă 13 ocurențe în text. Distribuția acestora este următoarea: 3 forme substantivale desemnează conceptul de masă festivă *(ospéțe, ospăț, ospățu)*, o altă formă substantivală desemnează invitații la un ospăț *(ospeți)*, iar 2 variante ortografice ale aceleiași forme verbale *(ospătatu, ospătat)* desemnează participarea la un ospăț. Cele mai recurente forme sunt: *ospătat (4), ospéțe (3) și ospățu (3).*

Alt termen general cu implicații istorice importante sunt tradițiile, în letopiseț, *obicéi* / *obiceai*. Având valoare de trăsătură caracteristică pentru toate popoarele pe care le descrie Grigore Ureche, familia de cuvinte a acestui termen este formată din 2 cuvinte și 8 forme ortografice. Astfel, se pot observa în text variantele ortografice *obicéi* / *obiceai*. Pornind de la aceste forme, avem în text formele flexionare cu e deschis *(obicéele, obicéi, obicéiu, obicéiul)* și cele cu diftong *(obiceai, obiceaiu, obiceaiul)*. Termenul prezintă și un sinonim, *obicină (2)*. Formele cele mai recurente în text sunt: *obicéiul (10), obicéiu (6), obicéi (2), obicéele (2) și obiceaiul (2).*

Un alt termen cu caracter general din istoria Moldovei este legat de domnitorii și/boierii căzuți în dizgrație. Pentru a semnala că aceștia luau calea exilului cronicarul folosește termenul de *pribegie (27)*. Fiind o realitate istorică destul de des întâlnită, în acea perioadă, termenul este destul de productiv, prezentând 4 forme substantivale: *pribégii, pribégi, pribegi, pribeag, un* antroponim (*Pribeagul, Pribagul)* și 2 forme verbale *(pribegitu, pribegit)*. Recurența cea mai mare o au formele: *pribégii (8), pribegit (7), pribégi (5), pribegitu (2)* și *pribegi (2).* De remarcat faptul că termenul este folosit doar pentru a se referi la boierii și la domnitorii căzuți în dizgrație. Termenul general utilizat în letopiseț pentru acțiunea de a se refugia în fața pericolului este *a bejeni*, cu o singură mențiune la Grigore Ureche: *„... fiindu țara bejenită spre munți...*"(Ureche 1958, 146).

O realitate socială în Evul Mediu românesc o constituia *robia*. Termenul *rob* are 27 de ocurențe în text și o familie de cuvinte formată din 12 termeni și forme ortografice, toate la plural. Astfel, se poate observa că această categorie socială este tratată în letopiseț ca un element colectiv, neindividualizat. În cadrul acestei familii de cuvinte, se observă prezența a două substantive, unul desemnând persoana care are calitatea de rob *(robi, robii, robilor)* și celălalt desemnând situația acestei persoane *(robie, robiia, robire)*. Există, de asemenea, și 5 forme verbale: *robit, robindu, robitu, robită, robiți).* Termenii cei mai recurenți sunt: *robi (6), robii (4), robie (4), robit (4)* și *robiia (2).*

O familie de cuvinte extinsă prezintă termenul *a flămînzi*, care se utilizează în letopiseț în context militar, în legătură cu strategiile de luptă utilizate în epocă. Ocurențele atestate ale termenului constă din 2 forme substantivale *(flămînziciune, flămînziciunii),* din 4 forme verbale (*flămînzescu, flămînzitu, flămînzască, flămînzească*) și din 2 forme adjectivale (*flămîndu, flămînzi*) Se poate observa astfel că, cu o singură excepție, termenii: *flămînzescu, flămînziciune, flămînziciunii, flămînzitu, flămînzască, flămînzească, flămînzi se* referă la campanii militare și la oșteni. Doar adjectivul *flămîndu* este o excepție, acesta fiind menționat în contextul pribegiei lui Petru vodă în Ardeal (Ureche 1958, 144) și nu în context militar. De remarcat în letopiseț o utilizare specializată a termenilor *flămînziciune(2) și foamete (3)*. Chiar dacă în aparență cei doi temeni desemnează același concept, *foamete* este utilizat în contextul crizelor alimentare cauzate de dezastre precum seceta sau lăcustele, iar *flămînziciune,* în context militar.

11.2. Popoare, populații, comunități

Cronicile medievale vorbesc nu numai despre domnitori ci și despre supușii acestora, despre popoarele pe care le cârmuiesc. În calitatea sa de cronică istorică, letopisețul lui Grigore Ureche consemnează o mare bogăție de evenimente care s-au petrecut de-a lungul timpului, evenimente în care au fost implicate diferite *popoare și populații*. În text, au fost identificate 111 popoare și populații diferite. Gradul lor de implicare în istoria Moldovei este diferit, popoarele menționate cel mai recurent fiind: *turcii (153), léșii (94), moldovénii (63), tătarii (63), cazacii (53), ungurii (48), némții (36) și munténii (20)*[1]. Fiind vorba despre popoare învecinate Moldovei, acestea sunt implicate direct în evenimentele istorice ale țării. În cazul *turcilor*, letopisețul menționează sinonime pentru denumirea poporului: *osmanidu (1)* și *otomani (1).*

Alte popoare mai puțin implicate în istoria Moldovei și mai puțin menționate în letopiseț sunt: *rușii (10), grecii (6), sîrbii (6), armenii (3), bulgari (3), jidovii (3)* și *ceși (1). Românii* sau *rumânii* sunt menționați în 5 ocazii în letopiseț. Consemnarea unor popoare îndepărtate geografic se face în letopiseț doar ocazional: *mongul (1), perși (1) / cazîlbași (1), frînci (1) / franțozi (1)* și șpanioli *(1).*

Letopisețul consemnează și *populații*, grupuri etnice mai mici care locuiesc într-o zonă geografică determinată, aparținând, de obicei, unei țări. Acestea sunt: *săcuii (4), ardélenii (2), nohaii (2), podolénii (2), astinhaveanii (1), caraimanii (1), baschirdarii (1), chirchesarii (1), cosahiianii (1), dobrogénii (1), hiianii (1), livonii (1), maramorășénii (1), mazurii (1), molgomozorii (1), prusii (1), shibénii (1), șvezii* (1) *și tumănii (1).*

Formând comunități mai mici, locuitorii orașelor sunt identificați în letopiseț cu ajutorul unor denumiri derivate de la numele orașelor în care aceștia locuiesc: *bistricéni (2), venețieni (2), brașovéni (1), ghenuvezii (1), ianovedzi (1), lipoveți (1), orheieni (1) și sorocéni (1).*

Letopisețul menționează, citând izvoarele polone, și unele popoare antice: *sțiti (3), gotthi (1), iliri (1)* și *rîmleni (1).*

Letopisețul menționează și un grup etnic feminin. Este vorba despre *„turcoaie" (2),* în româna actuală *turcoaice*, consemnat în două locuri în text. Prima mențiune a termenului se referă la capturarea unui grup de femei în urma atacului Dașovului (Ureche 1958, 198), iar în a doua situație acestea sunt menționate în anturajul lui Iliiaș vodă, care sub influența

[1] În prezentul studiu s-a păstrat scrierea din ediția P.P. Panaitescu a letopisețului lui Grigore Ureche, accentul de pe vocala e indică un e deschis, nu un diftong (Ureche 1958, 52).

sfetnicilor și a prietenilor săi turci, ar fi adoptat obiceiurile acestora, îndepărtâdu-se de la obiceriurile țării (Ureche 1958, 156).

*

De menționat că termenul *cazîlbași (1)* este specific letopisețului lui Grigore Ureche și nu a fost întâlnit în celelalte letopisețe moldovenești.

11.3. Ranguri nobiliare

Având în vedere faptul că letopisețul înregistrează istoria evenimentelor importante ale Țării Moldovei, această istorie are ca personaje de primă importanță voievozii și nobilii moldoveni și pe cei din țările învecinate. Astfel, letopisețul conține un inventar bogat de ranguri nobiliare *românești, poloneze, turce și tătare*. Totalitatea termenilor care alcătuiesc acest câmp lexical specializat în text cuprinde 151 de forme, numărând 2.192 de ocurențe înregistrate. Dintre acestea, un număr de 55 de termeni și de forme ale acestora sunt specifice letopisețului lui Grigore Ureche și nu se regăsesc în celelalte letopisețe moldovenești.

Istoria, așa cum o scrie Grigore Ureche, este formată din faptele și evenimentele trăite de domnitorul țării. Prin urmare, particula *vodă,* care marchează cel mai înalt rang în Țara Moldovei și care se adaugă la numele fiecărui voievod, înregistrează cel mai mare număr de ocurențe în text (1.163). Termenii sinonimi consemnați în letopiseț sunt *domn (171)* și *voidevod (22)*.

Rangul cel mai vizibil după voievod în text, fiind menționat foarte des în text este *boieri (112)*. Recurența acestuia confirmă că implicarea boierilor în evenimentele politice și militare ale epocii era importantă.

Dintre rangurile nobiliare românești, cel mai vizibil la nivel textual este *vornicul (37)*, urmat de *logofăt (31)*. Prin implicarea lor în evenimentele istorice, se poate considera că acestea erau rangurile cele mai apropiate de domnitor. Tot cu o influență substanțială, dar de mai mică anvergură față de rangurile deja menționate, este rangul de *pîrcălab (17)* și cel de *ispravnic (12)*.

Ocazional, se mai menționează în text și alte ranguri nobiliare precum: *păharnic (6), spătar (6), staroste (6), comis (3), postelnic (3), stolnic (3), aprod (2), svétnici (2), vistiiernic (2), clucer (1) și portariu la cetatea Sucévii (1)*.

Fără a fi un rang nobiliar, dar implicând ideea de ascendență nobilă, este termenul *domnișor (6)*, utilizat în letopiseț pentru a desemna pretendenții la tron.

Dintre rangurile leșești menționate în letopiseț, cel mai important este cel de *crai (224)*, fiind cel mai recurent rang nobiliar străin din text. Recurența acestuia ilustrează accentul pe care îl pune cronicarul pe importanța geopolitică a Poloniei în acele timpuri. Alte două ranguri nobiliare sunt *caștalan (3)* și *comornic (1)*.

Dintre nobilii turci, rangul cel mai des amintit în text este cel de *împărat (140)*, sinonimul acestuia, *sultan / soltan* (19) fiind menționat mult mai puțin. Alte titluri nobiliare turcești consemnate în letopiseț sunt: *pașa (4), veziri (3), veziri azemi (1), aga (3), begler-bei (2), sangeagi (1)* și *sangeați (1)*.

Termenii desemnând nobilimea tătară în text sunt: *han (13)* și *mîrzaci (1)*. În letopiseț, se mai menționează un rang nobiliar sârb: *despot (1)* și un rang nobiliar generic specific mai multor țări din SE Europei din acea perioadă, *cneaz (4)*. De asemenea, se menționează și două titluri nobiliare antice: *chesar (2)* și *faraon (1)*.

De menționat, consemnarea în letopiseț a 5 ranguri nobiliare feminine, specifice pentru diferite țări, toate desemnând ca poziție prima doamnă în stat: *doamna (37), Cneajna (1), crăiasii (1), împărătească* (1) și *țarina (1)*. Cel mai vizibil termen, *doamna*, este titlul care desemnează soțiile voievozilor moldoveni, motiv pentru care este și cel mai recurent în text.

*

Unele dintre rangurile nobiliare din Moldova care nu sunt consemnate în celelalte letopisețe sunt, în fapt, variante ortografice specifice cronicarului sau datorate transcrierii: *postélnicul (4), sfétnicii (4), sfétnici (3), curténi (1), homélnicu (1), medelnicériu (1), postélnic (1), vistérnic (1).* De asemenea, se înregistrează și formele flexionare ale unor termeni, cum ar fi: *voievodului (2),* păharnicului *(1), starostei (1), voievozi (1)* și *voievozii (1)*.

Termenii care nu sunt menționați în alte letopisețe și desemnează *ranguri nobiliare* sunt: *chielariul (1), clucer (1), jicniceriu (1), pîrcălabu (1), samodîrjețul (1), starostile (1), stolnicu (1), sulger (1), șafariul* (1), *șetrar (1), ușer (1), vistearnicul (2) și voievod (1)*.

Prezența termenilor specifici menționând rangurile nobiliare poloneze este mai numeroasă decât terminologia turcă. Aceasta se explică atât prin izvoarele istorice ale textului cât și prin excelenta cunoaștere directă, prin înclinația și admirația cronicarului pentru Polonia, ceea ce implică lingvistic, o bună cunoaștere a termenilor legați de acest subiect. Astfel, în afară de termenul generic *sleahtici (1) / șleahtici (1)* care desemnează nobilii polonezi, se mai pot observa următorii termeni: *caștaleani (1), caștelanul (1), podscarb (1), potcomori (1) și sinatori (1).*

În ceea ce privește Înalta Poartă, termenii specifici legați de rangurile musulmane menționăm doar termenul *capigii (1)*, demnitarii turci desemnați cu mazilirea / atribuirea domniei în Moldova și Țara Românească.

Tot specifici pentru letopisețul lui Grigore Ureche sunt termenii *țar (1), țariu (1)* și *țaru (1)*, folosiți pentru a desemna conducătorii, în contextul descrierii istorice a Țării Tătărăști.

Terminologia nobiliară consemnată de Grigore Ureche privind nobilii maghiari cuprinde 2 termeni: *némișu (1)* și *notceagoșu (1)*.

11.4. Oameni de rând

Așa cum se poate observa din inventarul terminologic utilizat și din distribuția acestuia în text, istoria, pentru Grigore Ureche, aparține domnitorilor. Cu toate acestea, în relatarea evenimentelor istorice, pe lângă nobili, sunt consemnate, la nevoie, și alte pături sociale. Acestea sunt desemnate în textul cronicarului prin intermediul unui vocabular relativ redus de termeni și de variante ortografice și desemnează *servitori/ slujbași mărunți, categorii profesionale și robi*. Un termen generic pentru a desemna toți oamenii de rând este, în letopiseț, *sărăcimea (1)*.

Astfel, în categoria *servitori / slujbași mărunți* termenii cu o recurență importantă sunt: *slugă (12)* și *olac (1) / olăcari (5)*. Cu o distribuție mai redusă, se pot observa termenii: *dăbilarii (3), argații (1)* și *ceauș (1) / ceaușu (1)*.

Termenii care desemnează categorii profesionale prezintă un inventar mai bogat de forme (42). Categoriile profesionale cel mai des menționate sunt: *țărani (8), păstorii (8)* și *păscarii (5)*. Cu o recurență mai redusă în text sunt termenii: *doftor (3), niguțători (3), tălhari (3) și meșter (2)*. Alte categorii profesionale sunt menționate ocazional în text, importanța lor rezidă în marea varietate a acestora: *cimpoiași (1), cojocari (1), haiduci (1), olari (1), prisecariul (1), ucenicul (1) și vameș (1).*

Categoria socială cea mai defavorizată este desemnată cu ajutorul termenilor: *robi (10), țigani (1), podani (1)* și *șerbi (1)*. Există diferențe între utilizarea acestor termeni în letopiseț. Astfel, toată familia de cuvinte a cuvântului *robi* (vezi 11.1.) se referă la persoane capturate în timpul campaniilor militare. Există o mențiune a termenului țigani (Ureche 1958, 91), desemnând *robi* capturați de Ștefan cel Mare după asediul cetății Teleajănul, în Muntenia. De asemenea, există o utilizare stilistică a cuvântului șerbi (Ureche 1958, 118), autorul desemnând prin acest cuvânt dependența față de Imperiul Otoman. În ceea ce privește termenul *podani*, acesta desemnează șerbii poloni.

*

Termenii specifici din letopisețul lui Grigore Ureche, referitori la *oamenii de rând*, nemenționați în alte letopisețe sunt: *olăcarii (2), argații (1), olăcariul (1), tîrgoveț (1) și șerbi (1)*.

11.5. Grade de rudenie

O mare importanță pentru relatarea evenimentelor din cronicile istorice o au gradele de rudenie, cursul istoriei implicând adesea familiile voievozilor sau ale boierilor. Din totalitatea termenilor și a formelor acestora (79) înregistrate în această categorie, putem să afirmăm că un număr de 31 se referă la grade de rudenie de sex feminin, în timp ce 48 de termeni desemnează grade de rudenie de sex masculin. Din aceștia se pot număra 15 termeni unici feminini și 17 termeni unici masculini.

Termenii cei mai recurenți se referă la rude de gradul 1, letopisețul dând prioritate generațiilor tinere. Astfel, termenii feminini cei mai recurenți sunt: *fata (12), sora (12), muierea (9)* și *fiică (5)*, iar termenii masculini sunt: *ficiorul (67), frați (30), fiiu (22)* și *nepot (20)*. Distribuția terminologică în text subliniază importanța personajelor masculine în text.

Din terminologia utilizată în letopiseț, se poate observa că, în afară de termenii menționați, femeile care mai sunt menționate în text au statutul de: *soție și mamă*. Astfel, termenii pentru *soție* sunt: *fămeia (3) și jupîneasa (5).* Pentru a desemna mama, se folosesc termenii: *maicii (4), muma (2) și mama (1)*. Menționate ocazional sunt și rude precum *mătușa (1)* și *surorile (1)*.

Înaintașii sunt menționați în cronicile istorice românești și în acest studiu au fost considerați în categoria gradelor de rudenie deoarece sunt legați de familie: *moșilor (3)* și *strămoșul (1).*

Membrii în vârstă ai familiei sunt amintiți în mod recurent, astfel *tată (11), tătîne (11) și părinte (6)*. Dacă *tată* și *tătîne* sunt termeni care desemnează părintele biologic, termenul *părinte* se folosește în sens figurat desemnând voievodul țării, un fel de *pater patriae*. Forma de plural a termenului, *părinți (2)*, are un sens diferit în text și este un termen religios.

O opoziție asemănătoare cu cea observată mai sus există între termenii *fratile (8)* și *frăține (8).* Gradele de rudenie care îi desemnează pe cei mai tineri membri ai acesteia sunt, în letopiseț, *copii (7)* și *coconi (6)*. Contextual se poate observa că cei doi termeni desemnează două concepte diferite. Astfel, termenul *coconi* desemnează în letopisețul lui

Grigore Ureche, copiii voievozilor, cu o singură excepție atunci când este folosit pentru a explica un cuvânt într-o limbă străină (*agemoglani (1) / iamoglani (1)* - Ureche 1958, 122). În acest caz, este vorba despre*: „copii de casă creștini la Poarta otomană, instruiți pentru a intra în rîndurile armatei turcești.”* (Ureche 1958, 237).

Termenul *copii* este folosit colectiv, cu o singură excepție *„copil lui Alixandru vodă”* (Ureche 1958, 78), iar în contextele de uz din text desemnează grupuri de copii eliberați din robie (Ureche 1958, 107), sau, în alte contexte, copii oferiți ca tribut turcilor (Ureche 1958, 121, 122).

Gradele de rudenie cele mai îndepărtate menționate în textul letopisețului sunt: *cumnatu (5), văru (5), unchi (4), cuscru, (1)* și *socru (1).*

11.6. Alimente, condimente și dulceți

Cea mai mare parte din termenii alimentari menționați în letopiseț sunt, cu câteva excepții, specifici acestui text și nu se regăsesc în alte letopisețe. Aceștia schițează o idee despre ce alimente se consumau și se cunoșteau în epoca cronicarului. Este vorba despre un inventar 22 de termeni desemnând: *cereale, mirodenii, produse lactate, produse apicole, dulciuri, produse de patiserie, fripturi și băuturi alcoolice.* Unii termeni precum *miere (2), pită (2), lapte (1)* și *unt (1)* sunt consemnați și în alte letopisețe, ceilalți fiind specifici letopisețului lui Grigore Ureche. Termenul cel mai recurent este *bucate (5)*, care în epoca lui Grigore Ureche desemna *grânele* și nu avea sensul generic din limba română modernă de *hrană*.

Alimente obișnuite precum și unele exotice în epocă sunt menționate în contextul descrierii Chinei, țara Cataiia (Ureche 1958, 116), acestea fiind prezentate ca bogății ale acestei țări: *grîu (1), orezu (1), pîine (3), imbir (1), scoarță dulce (1), piper (1), raventu (1), zahar (1)* și *mușcatinu (1)*. În alt context, se menționează la masa domnului Moldovei *carne (2), fripturile (1), dulceți (1), cofeturi (1) și colacii (1).* Iar Pătru vodă, când a pribegit în Ardeal a fost ospătat cu *pîine (1)* și *péște friptu (1)* la un *„ospățu păscărescu”* (Ureche 1958, 144), improvizat, datorită situației. Din categoria băuturilor alcoolice, în letopiseț se menționează formele terminologice: *vin (2), marmaziului (1)* și *mied (1)*.

Într-un caz excepțional în care cronicarul relatează despre o perioadă de secetă excesivă, în letopiseț, este menționată o plantă furajeră *mohoară (1)*, despre care consemnează că a fost consumată ca aliment din lipsă de altă hrană: *„Iar dispre toamnă deaca s-au pornit ploi, au apucat de au crescut mohoară și cu acélea ș-au fostu oprind sărăcimea foamea, că-i coprinsése pretitinderea foametea.”* (Ureche 1958, 202).

Se poate observa că, textul istoric ne oferă o panoramă a alimentelor cunoscute și consumate în epocă, suficient cât să se poată observa că termenii alimentari în limba română prezintă o structură fonetică foarte stabilă și că nu și-au schimbat forma și pronunția timp de secole.

11.7. Bunuri și posesiuni

Evenimentele istorice, atât cele interne cât și cele externe sunt, de cele mai multe ori, legate de conflicte care au la bază motive economice / politice legate adesea de bunuri și de posesiuni pe care, o parte, dorește să și le însușească, iar cealaltă parte dorește să le apere. Letopisețul lui Grigore Ureche menționează un inventar de 27 de termeni și de forme ale acestora desemnând bunuri și posesiuni, dintre care doar 3 forme ale unor termeni sunt specifice acestui text și nu se regăsesc în cronicile moldovenești ulterioare. Aceste forme desemnează generic posesiunile unei persoane în cazul cuvintelor *avuțiia (14)*, *avérea (6)* și desemnează proprietăți funciare în cazul formei: *ocinile (2)*.

Următoarele categorii de bunuri și posesiuni au fost întâlnite în text: *termeni generici, proprietăți funciare, salariu, bani, obiecte prețioase* și *cadouri.*

Astfel, termenul generic care desemnează bogăția, proprietatea este *avuție (8)*, în timp ce, proprietățile funciare moștenite sunt desemnate cu ajutorul termenilor *ocine (11)* și *moșiia (12)*.

Sumele în bani obținute pentru serviciile oferite, sunt desemnate în letopiseț cu termenii *leafă (10)* și *simbriile (2)*. Din contextul de utilizare se poate observa faptul că termenul *leafă* se folosește în context militar și desemnează plata soldaților, iar *simbriile* sunt banii cu care sunt plătiți oamenii de casă ai unui boier.

Banii primiți, plătiți sau împrumutați între domnitori / boieri sunt desemnați cu termeni generali precum: *bani (22)*, *galbeni (3)* sau *ruble de argint (1)*. Într-o singură situație se menționează numele unei monede mici de argint: *potronic (1)*.

Alte posesiuni sunt *arginturile (1)* și se referă la odoarele bisericești confiscate de Dispot vodă și transformate în bani (Ureche 1958, 164). Tot în această categorie se includ și cadourile primite sau oferite de domnitori și de boieri cu diferite ocazii și exprimate prin termenii: *daruri (11)* și *pocloanele (1)*.

11.8. Părți ale corpului

Pornind de la ideea inițială că terminologia letopisețului se materializează în jurul conceptului generic *oameni* (vezi 10.1.), subiectul principal al relatărilor istorice, se observă, în letopiseț, numeroase mențiuni a diferitelor *părți ale corpului uman (33)*, legate de evenimente și de personaje istorice. Consemnările care menționează diferite părți ale corpului apar în letopiseț în contextul rănirii în luptă, a pedepselor domnești / judecătorești sau a morții unui personaj istoric. Acestea desemnează următoarele părți ale corpului: *cap, mîna, inima, urechi, ochii, sînge, nas, picioarile, păr, grumazi, mădulări, gleznă și umăr*. Cea mai mare recurență o prezintă termenii: *cap (69), mînă (41), inimă (24), urechi (11), ochi (10), sînge (10)*. Majoritatea acestora sunt menționate și în celelalte letopisețe moldovenești.

Pentru utilizarea acestor unități lexicale în letopiseț se impune o analiză diferențiată deoarece unele dintre acestea sunt folosite doar cu sens propriu, altele sunt folosite doar cu sens figurat, iar în cazul unora se observă o utilizare cu sens dublu propriu și figurat. Doar cuvintele folosite în sens propriu pot fi considerate termeni, utilizarea lor în sens figurat sau ca parte a unor expresii idiomatice având un semnificat diferit.

Unitățile lexicale utilizate exclusiv în sens figurat sunt: *sînge, mînă, mădulări* și *grumazi. Astfel*, cuvântul *inimă,* desemnează o parte anatomică a corpului uman, în letopiseț intră în componența mai multor expresii idiomatice care desemnează: stări de spirit *(lăsîndu inima cea priitenească; aprinzîndu-să de mînie inima lui Pătru vodă)*, stări de sănătate *(fiindu de inimă rea bolnavu; de inimă rea, puțin de n-au murit)*, proces de gândire *(socotindu de la inimă)*, descriere de caracter *(era cu inimă mare; ascunsu la inimă; avîndu viclenie ascunsă la inima sa)*. Prin urmare, nu poate fi considerat termen.

Același lucru se observă în cazul cuvintelor *mînă* și *mădulări*. Cuvântul *mînă* intră, în document, în componența unor expresii idiomatice ce desemnează: ocupație militară *(că era cetatea pre mîna oamenilor lui Alixandru vodă)*, dominație *(au căzut moldovénii suptu mîna păgînilor)* și atribuții administrative *(cărți ori den țară [...] toate în mîna lui mărgu; și cu învățătura domnului de la dînsul iese răspunsurile și pecétea țărăi în mîna lui)*.

În letopiseț, cuvântul *mădulări* are 2 ocurențe și este folosit exclusiv în plural, cu sens figurat. În ambele cazuri, se folosește pentru a descrie faptul că Țara leșască sau Țara ungurască încorporau mai multe ținuturi. Astfel, vorbind despre prima, Grigore Ureche consemnează: *„...adecă Mazoviia, Rusia, Prusiia, Litva, au făcut tot un trup, din mădulări multe, tot o țară și o judecată au.”* (Ureche 1958, 112) explicând un proces de unificare teritorială. În cazul Țării Ungurești, Grigore Ureche indică un proces de dezbinare teritorială cauzată de cucerirea unor părți ale teritoriului

acesteia de către popoare vecine*: „Așa Țara Ungurească crăie mare ce era, dintr-un trup în multe mădulări s-au întorsu, o parte turcii țin, cu scaunul crăiei cu Buda, némții altă parte...”* (Ureche 1958, 125).

Cuvântul *grumazi* intră în componența a două expresii cu sens figurat. Astfel, prima expresie este: *„...de nevoia turcilor ce-i venis(e) la grumazi, că rămăsése numai cu numele împăratu, iare afară coprinsése turcii tot,...”* (Ureche 1958, 72). Aici, *„a veni la grumazi”* indică gravitatea situației politice în care se afla împăratul Bizanțului. O a doua expresie cu cuvântul *grumazi* se referă la atacurile tătarilor asupra polonezilor: *„Numai tătarii îi cară în toate zilile de grumazi...”* (Ureche 1958, 114).

Având în vedere contextele analizate, cuvintele *mînă, mădulări* și *grumazi* nu au statutul de termeni în letopiseț.

Unitățile lexicale utilizate atât cu sens propriu cât și cu sens figurat sunt: *cap / capetile, ochi și urechi.* Dintre ocurențele acestora doar unele pot fi considerate terminologice, altele desemnând concepte diferite sau intrând în componența unor expresii fixe.

În ceea ce privește utilizarea cuvântului *cap*, acesta este un cuvânt polisemantic și poate desemna mai multe concepte. De aceea, în acest studiu, au fost selectate doar acele contexte în care este vorba despre *cap / capetile* cu sensul de parte a corpului și au fost observate contextele de utilizare ale acestuia. Utilizat cu sens propriu, acest termen se referă la procedee precum tonsura (*...i-au arsu împrejurul capului de le-au pîrjolit părul [...] cu un hier arsu; ...de să cevluiescu oamenii prejur cap - Ureche* 1958, 62) sau execuțiile adversarilor politici (*...prinsu pre unchi-său, pre Ștefan vodă, și i-au tăiatu capul; ...ș-au pus și ei capetile... - Ureche* 1958, 77). De observat că, din contextele analizate în letopiseț, tăierea capului era o execuție rezervată nobililor și domnitorilor.

Pentru cuvântul *ochi*, utilizările terminologice sunt următoarele: pedeapsă *(...mai apoi lui Iliașu vodă i-au scos ochii; l-au prinsu și i-au scos ochii)*, boală *(orbu de un ochiu; Bogdan vodă, bolnăvind de ochi,)* și constatare *(văzîndu ei cu ochii lor; au văzut cu ochii săi)*. Există 2 contexte în care cuvântul *ochi* intră în componența unor expresii idiomatice. În primul exemplu, expresia indică darea de mită *(...pre alții cu bani ungîndu-le ochii...)*, iar în al doilea context acesta sugerează o prezență constantă *(știindu-și moartea de-a pururea înaintea ochilor)*. În cazul acestor unități lexicale este esențială identificarea corectă a celor cu utilizare specializată în text.

Cuvântul *urechi* este și el consemnat în expresii idiomatice și cu sens terminologic în letopiseț. Astfel, expresiile în care apare cuvântul *urechi* cu sens figurat desemnează capacitatea de a fi informat *(...pururea să aibă urechi deșchise dispre turcu, să dea știre craiului de gîndurile lor.)*, de a afla (*Acéstea toate daca i-au venit la urechile lui Pătru vodă...; Intrîndu în urechile svétnicilor împărătești...*),

de a transmite o informație (...*hatmanul le-au trimis la urechile craiului*) sau de a influența pe cineva *(...cu multe cuvinte réle l-au îmbucat în urechile domnu-său.). În* aceste situații unitatea lexicală nu este utilizată terminologic.

Termenul *urechi* este menționat în contextul pedepselor pe care le sufereau unii prizonieri în urma bătăliilor și care constau în amputarea urechilor *(unora le-au tăiat urechile; de i-au tăiat nasul și urechile; le-au tăiat nasul și urechile)*. Din contexte se poate observa că aceasta era o pedeapsă care se aplica fără discriminări atât nobililor cât și oștenilor de rând.

Termenii desemnând doar părți ale corpului uman în letopiseț sunt: *nas (7), picioarile (3), păr (2), gleznă (1), umăr (1) și talpele (1)*. Termenul *nas* este menționat în 4 contexte împreună cu termenul *urechi*. Acești doi termeni desemnează o pedeapsă medievală care se aplica prizonierilor de război și/sau candidaților la domnie. Colocațiile cele mai des întâlnite ale acestui termen sunt verbele *a tăia (4)* și *a însămna (2).*

Termenul *picioarile (3),* este utilizat în sens propriu în letopiseț. Astfel, două ocurențe desemnează un gest de reverență în fața voievodului/împăratului. Primul exemplu se referă la fuga lui Petru vodă în Ardeal: *„Și daca i-au văzut, îndată au cunoscut pre domnu-său, Pătru vodă, și au căzut de i-au sărutat picioarile."* (Ureche 1958, 145), când un fost aprod al său îl recunoaște și i se aruncă la picioare. Al doilea exemplu, se referă la același gest, dar în alt context. Este vorba despre boierii lui Ștefan Lăcustă care își cer iertare de la sultanul Suleiman*: „Carii cu mare frică au mersu și au căzut la picioarile împăratului, pre carii i-au iertat împăratul și cu dragoste i-au priimitu, ca pre niște robi ai săi."* (Ureche 1958, 146). Într-un context mai dramatic este utilizată a treia ocurență a termenului *picioarile*. Este vorba despre răzbunarea lui Alexandru Lăpușneanu asupra boierilor: *„...cădea mulțime, dipre zăbréle săriia afară, de-și frîngiia picioarile."* (Ureche 1958, 178).

Termenul *păr (2)* este utilizat în 2 contexte în letopiseț. Într-unul dintre cazuri, se referă la torturarea unor prizonieri polonezi *(Pre unii ai noștri i-au fostu spînzurîndu cîte doi de păr...)*, a doua ocurență menționează procedeul tonsurii *(...de leau pîrjolit părul ca unor tălhari,...)*.

Termenul *gleznă (1)* este neobișnuit, menționarea sa în text fiind motivată de evocarea unei răni primite de Ștefan cel Mare în timpul unei campanii militare: *„...în anii 6970 (1462) iulie 22, loviră pre Ștefan vodă cu o pușcă în gleznă la cetatea Chiliei."* (Ureche 1958, 84). Un alt termen mai puțin așteptat este *talpele (1)*, în contextul în care Pătru vodă merge să se închine sultanului: *„...s-au dus la Țarigrad, de ș-au plecat capul suptu talpele împăratului."* (Ureche 1958, 149).

Ultimul termen din această clasă este *umăr (1),* iar contextul său de utilizare este descrierea corpurilor de oaste ale sultanului: *„...mergu solații, carii poartă arcile pre umăr cu cămăși albe pănă jos..."* (Ureche 1958, 122).

*

Dintre termenii care desemnează părți ale corpului, cei care apar doar în letopisețul lui Grigore Ureche sunt: *picioarile (3), capetilor (1) și capitile (1).*

11.9. Ucidere, execuție, moarte

Letopisețul lui Grigore Ureche consemnează succesiunea la scaun a domnitorilor și luptele politice care au avut loc pentru ocuparea tronului țării. Unul dintre evenimentele care marchează încheierea unei epoci istorice și începutul alteia este moartea voievodului. În letopiseț, se mai menționează și moartea conducătorilor țărilor vecine Moldovei, moartea membrilor familiei voievodului și moartea unor boieri. De obicei, moartea boierilor este consemnată în două situații:

a) moartea în luptă, ca de exemplu, în: *„Și de la Ștefan vodă încă a picat om de frunte Șendrea hatmanul și l-au adus de l-au îngropat în Dolhești, lîngă tată-său."* (Ureche 1958, 97).
b) execuția din porunca voievodului, ca în exemplul: *„Ştefan vodă au tăiat pre Arburie hatmanul, pre carile zic să-1 fie aflat în viclenie, iară lucru adevărat nu să ştie."* (Ureche 1958, 135).

În această categorie au fost înregistrați 40 de termeni și de forme ale acestora, dintre care 8 sunt specifice Letopisețului lui Grigore Ureche. Cei mai recurenți termeni și forme ale acestora din text sunt: *moartea (50), murit (32), pierit (32), moarte (27), îngropat (15), omorît (13), pristăvitu (13), muritu (11), morți (10), pierire (8) și săvîrșitu (7)*. O sintagmă recurentă, care nu este termen, dar prin care cronicarul dorește să sublinieze faptul că o bătălie s-a soldat cu multe pierderi este *„mare moarte" (6)*.

În cadrul acestei categorii, se disting termeni cu caracter general desemnând o moarte violentă: *pierit (32), omorîră (2), omorît (13), omorîtu (3) ucigă (2), ucis (3), uciseră (3).* O a doua categorie de termeni generali desemnează o moarte din cauze naturale: *murit (32), pierit (32), pristăvitu (13), muri (4) și săvîrșit (7)*.

Având în vedere numeroasele conflicte armate, confruntările, uneltirile și luptele politice din istoria Moldovei menționate în letopiseț, prezența unui variat vocabular de termeni desemnând diferite forme de a muri / ucide ilustrează aceste realități ale epocii: *tăiat (17), tăiat capul (11), înecatu* (8), *otrăvit (7), boală (7), înéce* (2), *băgat-au în foc de viu (1), fărămat (1), îngroparea (1), îngropasă (1), îngropă de vii (1), înnecatu (1), înțăpatu (1), junghiia (1), spînzurat (1) și spînzurîndu (1)*. Mai puțin obișnuită este utilizarea termenului *împușcați (1)*, context care consemnează utilizarea pe câmpul de luptă a artileriei grele,

pușcă însemnând *tun*, în letopiseț. De observat că, deși termenul înecatu poate avea în textele vechi românești sensul generic de *a ucide,* pe care acesta îl are și în limba latină, în letopisețul lui Grigore Ureche, toate ocurențele termenilor *înecatu* și *înnecatu* apar în contexte în care sunt menționate diferite râuri *(Nistru, Prut, Siret)*. De exemplu, cronicarul menționează că în urma unei înfrângeri: *„Nalivaico hatmanul și cu o samă de cazaci au dat să treacă* ***Nistrul*** *și mulți s-au înecat”* (Ureche 1958, 94). Într-un alt context, în care se menționează termenul înecat, apare din nou mențiunea unei ape curgătoare: *„...și mulți din tătari au pieritu, mulți în* ***Prut*** *s-au înecat...”* (Ureche 1958, 134). Tot în cadrul unei confruntări armate, verbul *a îneca* și numele unei ape curgătoare din Moldova sunt din nou folosite în același context: *Și dîndu în* ***Sirétiu****, mulți s-au înecat,...”* (Ureche 1958, 142). Prin urmare, chiar dacă în glosarul ediției P.P. Panaitescu a letopisețului (1958, 239), termenului *a îneca* i se atribuie semnificatul *a omorî*, conform contextelor, la Grigore Ureche, acest termen desemnează doar moartea prin înecare.

Considerăm că termenii care desemnează torturile fac parte din aceeași categorie: *cazne (4), munci (2)* și *muncitu (1)*. De asemenea, într-un singur context în letopiseț sunt desemnați autorii unei crime, este vorba despre termenul *ucigași (1)*.

De observat că, în afară de o ocurență unică, în care este menționată ca formă de a ucide îngroparea de viu, termenul *îngropat (15)* se referă la ritualul de înmormântare, aproape întotdeauna asociat cu sfârșitul vieții unui domnitor și cu numele mănăstirii în care au fost depuse rămășițele pământești ale acestuia.

*

Termenii specifici letopisețului lui Grigore Ureche, aparținând câmpului semantic al morții, și care nu mai sunt menționați în alte letopisețe sunt termeni generici: *pierire (8), uciseră (3)* și *omorîră (2)* sau termeni, indicând un tip concret de moarte: *înnecatu (3)*, *muncitu (1)*, *spînzurîndu (1)* și *îngropă de vii (1)*.

Din același câmp semantic, menționăm și formele termenului *sicriu* specifice letopisețului lui Grigore Ureche: *sicreiu (1) și sicriiu (3)*.

11.10. Termeni militari

Prezența unei terminologii militare substanțiale în letopiseț este motivată de faptul că o mare parte din evenimentele istorice consemnate sunt conflicte armate. Astfel, relatarea acestora nu se poate realiza fără

utilizarea terminologiei specifice domeniului. De asemenea, consemnările despre armatele străine (ex. descrierea armatei otomane - Ureche 1958, 122), despre desfășurarea unei campanii militare (ex. *Cîndu au viclenit Tomșa hatmanul pre domnu-său, Dispot vodă[...]* – Ureche 1958, 171) sau despre expedițiile de cucerire (*Cîndu au luat Ștefan* cel *Mare, Chilia și Cetatea Albă de la păgîni* –Ureche 1958, 84) implică utilizarea unor categorii diferite de lexic specializat militar, dintre care unele nu au o legătură directă între ele, chiar dacă aparțin aceluiași domeniu de specializare. Acest lucru a impus operarea distincțiilor necesare pentru încadrarea termenilor în mai multe subcategorii. Astfel, inventarul terminologic militar înregistrat, care cuprinde 232 de termeni și 709 de ocurențe, a fost divizat în: a) *termeni militari cu caracter general (56), b) corpuri de oaste (48), c) arme și muniții (20), d) acțiuni / operațiuni / strategii militare (75), e) construcții militare (16)* și f) *ranguri militare (17)*. În această secțiune se vor analiza aceste subcategorii de termeni cu scopul de a pune în evidență bogăția și varietatea acestora.

a) termeni militari cu caracter general (56)

În această categorie de termeni au fost incluse toate unitățile lexicale specializate care se referă generic la aspecte ale domeniului militar, fără a preciza un anumit tip al acestora. Numărul formelor acestora este de 56, numărul termenilor unici fiind de 34. În această clasă au fost înregistrate *substantive (21), verbe / forme verbale (7) și adjective (6)*.

Categoria cea mai numeroasă de termeni este formată din substantive și din formele acestora. Termenii cei mai recurenți: *război (251), oști (37), slujitori (16), sol (17), arme (13), vrăjmașu (12), biruință (8), zarvă (7), vrăjmășiia (5), gîlceavă (4), iscoade (4), vitéji (4) și voinici(4)*. Aceștia desemnează generic participanții la un conflict armat *(oști, slujitori, vrăjmașu, sol, voinici, vitéji, iscoade),* instrumente de luptă *(arme)* și atitudini adverse (*vrăjmășiia*). De remarcat varietatea de termeni generici folosiți în epocă pentru a desemna componența oștilor: *slujitori, voinici, vitéji, oșténi, ostași, slujitoriu* și denumirea conflictelor armate: *război, zarvă, gîlceavă*.

Alți termeni aparținând aceluiași cadru conceptual sunt: *biruitoriu (3), războinic (3), slujitoriu (3), urgie (2), prăzi (2), pedestru (2), oșténi (2), ostași (2) și răzmirițe (1)*.

Adjectivele și formele adjectivale specializate sunt mai puțin numeroase: *într-armatu (2), prădătoriu (2), într-armați (1)* și *călărășască (1)*. Se poate astfel observa o formă veche, *într-armatu (2)*, care a dat în limba modernă adjectivul *înarmat, în* timp ce forma verbală *într-arma (2)* a dat forma *a înarma*. De remarcat că această formă apare într-o formulă repetitivă *„călare și într-armatu ca un viteazu"* (Ureche 1958, 97, 106). Este vorba

despre menționarea unei figuri religioase (sfântul mucenic Dimitrie și sfântul mucenic Procopie) care ar fi apărut în timpul a două bătălii duse de Ștefan cel Mare. Tot adjective specifice domeniului militar sunt cele care desemnează în general pierderile de război: *răniți (2)* și *pedestriți (1).* Dacă primul adjectiv se referă la ostași, al doilea se referă la pierderea monturilor corpurilor de cavalerie.

Formele verbale pe care le considerăm termeni desemnează diferite acțiuni care au loc în context militar. Astfel, *supune / supuie* (4) desemnează finalitatea unui conflict armat. În letopiseț, termenii *a încălica* (3) și încălăratu (1) se utilizează pentru a exprima adunarea oastei *(...le-au datu știre ca toți să încalice și să împreune cu dînsul la Liov – Ureche* 1958, 100*),* atacul (*...ai noștri s-au încălăratu și mare moarte au făcut într-înșii.* – Ureche 1958, 73) sau fuga din fața dușmanului (*El cunoscîndu acéstea, au încălicat de sîrgu pre cal și singur au fugit...* – Ureche 1958, 144).

b) corpuri de oaste (48)

În funcție de epocă și de țară, oștirile aveau o formă specifică, unele corpuri de oaste fiind generalizate. Inventarul complet de forme din această categorie este de 48 de termeni, dintre care, 39 de termeni unici. Termenii cei mai recurenți sunt: *steag (21), strajă (19), gloate (9), lefecii (8), polcu (7), pedestrime (6)* și *pedestrași (6).*

Unii termeni desemnează corpuri de ostași care se pot întâlni în toate armatele medievale și nu sunt specifice unei țări precum: *strajă (19), lefecii (8), pedestrime (6), pedestrași (6), călărași (3), pedestri (3), călăreți (2), pedestrimea (2), călărime (1), pedéstrimea (1)* și *pușcașii (1).*

Un termen ce desemnează un corp de oaste specific armatei poloneze este *joimiri (2).* De asemenea, un singur termen specific este utilizat pentru armata tătară: *oarde (2).*

Un inventar mai bogat de termeni specifici aparține structurilor militare otomane, în letopiseț fiind menționate mai multe corpuri de oaste printre care includem și diferiții soldați care alcătuiau garda sultanului: *ienicéri (4), beşlii (2), inicéri (2), caripiți (1), cauziliari (1), năvrapi (1), olofani (1), paici (1), spahii (1), silihtari (1), solați (1) și spahiioglani (1).* De observat variantele ortografice ale termenului *ienicer* din letopiseț: *ienicéri* și *inicéri.*

Tot un inventar bogat de termeni prezintă și diferitele corpuri de oaste ale Moldovei. Aici dorim să evidențiem prezența termenului *gloate (9),* care desemnează *oastea țării, formată* din țărani. De asemenea, se consemnează în letopiseț că oștirea Moldovei prezenta diferite subdiviziuni precum *polcu (8)* și *steag (21),* cu o mare recurență în text. De observat variația terminologică a termenilor: *dărăbani (3), dorobanilor (1), dorobanților (1), hînsari (1), strajă (19) și strejar (1).*

Un termen mai puțin obișnuit este cel de *haiduci (1)*, folosit în context cu sensul de *soldat de infanterie în vechea armată maghiară* (DEX). Tot un termen mai puțin obișnuit este cel de *crizaci (2)* / *crijaci (1)*, corp de armată de „la prusi”, conform lui Grigore Ureche (p. 73, 116), format din „némți” (Ureche 1958, 73).

c) arme și muniții (20)

Omniprezența conflictelor armate în istoria consemnată în letopiseț justifică varietatea inventarului de denumiri de arme din text. Astfel, au fost inventariate 20 forme lexicale specializate aparținând a 15 termeni, cele mai recurente fiind: *pușcă (31), sabie (8), sulița (3), săgeată (3), buzduganul (2) și sinéțe (2)*. Conform contextelor de utilizare din text, cele mai importante arme ale oștirilor în epocă erau *pușca*, *sabia* și *arcul cu săgeți*. De observat recurența foarte importantă pe care o are în text artileria grea (*pușcă* în textul lui Grigore Ureche însemnând *tun*). Letopisețul prezintă și variație terminologică în cazul unor unități lexicale specializate precum *sinéțe* / *sineațe* / *săneațe,* termeni care desemnează conceptul modern *pușcă*. Altă variație terminologică se observă la cuvintele *sulița* / *fușturile*, ambii termeni desemnând același concept.

Alte arme care mai sunt menționate în text: *sulița (3), buzduganul (2), arc tare (1), arcile (1), fușturile (1), spata (1) și hușnițe (1)*. *Spata* și *buzduganul* sunt însemne domnești, iar *hușnițe* reprezintă singura mențiune din textul lui Ureche la piese de artilerie grea, termenul desemnând *bombardele*.

În text, muniția este desemnată cu ajutorul a 3 termeni: *săgeată (3), gloanțile (1)* și *iarbă (1)*, acesta din urmă desemnând *praful de pușcă*. Din contexte, se poate observa că, în conflictele armate consemnate în letopiseț, chiar dacă sunt menționate corpuri de oaste înarmate cu puști, există încă unități formate din arcași.

d) acțiuni, operațiuni, strategii militare (75)

În categoria *acțiuni, operațiuni și strategii militare* au fost grupați 75 de forme lexicale specializate aparținând a 35 de termeni unici. Dintre aceștia 23 sunt verbe ce desemnează acțiuni specifice teatrului de război, iar 13 sunt locuțiuni verbale.

Cele mai recurente referiri la acțiuni de război sunt: *prădat (80), bătut (62), biruia (35), arsu (35), slobozi (28), tăiatu (19), apere (14), dobîndit (13) împresurat (12), lovască (10)* și *bulucindu (9)*. Printre acești termeni se pot observa acțiuni de începere a războiului *(bulucindu),* de atac *(dobîndit, lovască, bătut, tăiatu, împresurat, lupta)* și de apărare *(apere, străjuia, priveghiia)*. O mare importanță este acordată victoriei în luptă, exprimată prin

verbul *a birui (35)* și succesului material obținut în urma unei campanii militare, exprimat prin acțiunile *prădat (80) și robit (8)*.

Un loc aparte în letopiseț îl ocupă verbul *a slobozi (28)*, deoarece poate avea mai multe sensuri în context militar. De exemplu, acesta poate desemna: eliberarea unor prizonieri (*Și pre ficiorul lui Isac pașa, după ce l-au prinsu viu, l-au slobozit.* – Ureche 1958, 92), lăsarea la vatră a oștenilor la încheierea războiului (*...și bucurîndu-să că s-au mîntuit de vrăjmașul său, au slobozit oștile pre acasă.* – Ureche 1958, 95), a permite incursiuni de pradă (*Și așa au slobozitu năvrapii săi, de au prădatu toată țara.* – Ureche 1958, 91) sau a trage cu pușca (*...și au pus beșlii după pușci, dîndu-le învățătură, că după ce vor slobozi pușcile, să răpază în cazaci.* – Ureche 1958, 195).

Se poate observa o variație terminologică în ceea ce privește acțiunile militare, mai mulți termeni desemnând aceeași acțiune, de exemplu: *a bate / a dobîndi / a birui / a izbîndi* sau *a prăda / a jefui / a jecui*. În letopiseț, se consemnează atât termeni cu caracter generic precum adunarea oastei, *bulucindu (9)*, pornirea la luptă, *s-au oștit (1)* și *lupta (2),* cât și strategii specifice de atac, implicând diferite corpuri de oaste și diferite arme: *arsu (35), împresurat* (12), *săgita (5), năvălit (5) și străjuia (3).* Se poate observa că incendierea și asedierea sunt mijloacele cele mai des consemnate în legătură cu expedițiile militare. Unitățile de cavalerie utilizau strategii de atac precum năvala, iar atacurile la distanță implicau corpuri de arcași. Acțiunea *străjuia (3)* face parte din strategiile militare defensive permanente, realizate atât pe timp de pace cât și pe timp de război (*...așa în toate părțile străjuia și priveghiia...* – Ureche 1958, 138).

Mai rar menționat în letopiseț, termenul *pedestrindu-să (2)* desemnează o strategie militară prin care unitățile de cavalerie descalecă și luptă pedestru (*Și pedestrindu-să oastea, ca să nu nădăjduiască în fugă, ci întru arme și au datu războiu...* – Ureche 1958, 95).

Letopisețul menționează și o formă verbală *să într-armeaze (1)*, cu siguranță, o formă arhaică a verbului *a se înarma*. Tot un termen mai puțin frecvent este verbul *a se oști (1)* care are sensul de „*a se porni la război*" (Ureche 1958, 240).

*

Locuțiunile verbale care exprimă acțiuni / strategii militare observate în text prezintă structuri de tipul V+N, V+PREP+N sau chiar structuri mai complexe. De remarcat faptul că elementul specializat în jurul căruia se construiesc aceste locuțiuni verbale este un substantiv. În Letopisețul lui Grigore Ureche au fost identificate următoarele substantive care participă la formarea unor locuțiuni verbale specializate în domeniul militar:

război (251), véste (62), pace (35), pradă (33), izbîndă (31), dobîndă (29), știre (29), năvală (9), plean (9), limbă (5), jafuri (4), harțu (3) și belituri (2). În text, au fost identificate una sau mai multe locuțiuni formate cu același substantiv, în paragrafele următoare se va analiza structura și semnificatul acestora.

De remarcat variația terminologică bogată, la fel ca și în cazul verbelor, a locuțiunilor care desemnează *jafurile*: *pradă / dobîndă / jafuri / belituri*.

Unul dintre substantivele cele mai recurente în letopiseț, *război (191) și* formele acestuia intră în componența mai multor locuțiuni verbale, toate desemnând acțiunea *a se lupta / război*. Astfel, în letopiseț au fost identificate 5 locuțiuni verbale având structura VB+N. Dintre acestea cea mai recurentă este *a da războiu (20).* Tot cu același semnificat sunt și locuțiunile verbale: *să facă războiul (2), avîndu războiu (2)* și *au bătut războiu (1)*.

O altă locuțiune verbală recurentă în letopiseț are semnificația *de a fi învins*: a *pierde războiul (16)*.

Dintre locuțiunile verbale formate cu ajutorul termenului *război* și având structura V+PREP+N, în letopiseț au fost identificate 2: *s-au apucat de războiu (3)* și *l-au fostu prinsu în război (1)*. Prima având în text sensul de *a lupta*, iar a doua, sensul de *a captura pe cineva*.

Locuțiunile verbale formate cu substantivul *véste (62)* desemnează circulația informațiilor în cadrul unei campanii militare. În text, au fost observate 5 locuțiuni care prezintă structura V+N, dintre care cea mai recurentă este *a veni véste (8)*, desemnând transmiterea de informații, de cele mai multe ori, pe cale oficială, ca în exemplele:

...i-au venit véste de la starostii de Crăciuna (p. 92)

...iată i-au venit véste că l-au mazilit împăratul... (p 185)

Alte verbe care formează locuțiuni cu acest substantiv sunt: *a da, a prinde, a aduce* și *a face*. Locuțiunea *au datu véste (4)* are sensul de *a informa,* a transmite cu intenție informații, în timp ce în locuțiunea *prinzîndu véste (3)* se pierde ideea de intenționalitate a acțiunii, sensul expresiei fiind acela de *a afla* informații dintr-o sursă vagă, neprecizată.

Datorită faptului că, în epocă, veștile erau purtate de mesageri, locuțiunea *a aduce véste (3)* ilustrează la propriu această realitate, sensul acesteia fiind *a informa*. Astfel, într-un context se menționează *iscoadile* care aleargă și îi duc vestea lui Alixandru vodă (Ureche 1958, 165), în alt context, *olăcarii* sunt cei care aduc veștile (Ureche 1958, 167).

În letopiseț, există o singură ocurență în care se folosește o locuțiune care desemnează transmiterea de informații false: *făcură véste (1)*.

A fost înregistrată o singură locuțiune verbală cu structura V+PREP+N, dar care are o recurență substanțială în text, *a prinde de véste (16)*, care are o variantă simplificată în expresia *a prinde veste,* menționată anterior.

Locuțiunile verbale în componența cărora intră cuvântul *pace (35)* și care corespund structurii V+N sunt în număr de 5 în letopiseț. Dintre acestea, cea mai mare recurență o înregistrează expresia *a face pace (14)*, ce corespunde în text verbului *a se împăca* și care marchează sfârșitul unei confruntări armate. Alte locuțiuni ce prezintă aceeași structură sunt: *a lega pace (6)* și *a îndelunga pacea (2)*. Dacă prima expresie este sinonimă cu cea anterioară și se referă la încheierea unui război, a doua expresie se referă la prelungirea unui pact de neagresiune între două părți. În opoziție cu aceste expresii, se găsesc locuțiunile: *a strica pacea (3)* și *a călca pacea (1)* amândouă desemnând începerea războiului.

Termenul *plean (9)*, care desemnează prada de război, formează în letopiseț 3 sintagme verbale, având structura VB+N, la care participă verbele: *a lua, a face* și *a scoate*. Toate sintagmele au sensul de *a jefui*: *a lua plean (2), a scoate plean (2)* și *a face plean (1)*.

Cu sensul de *a jefui*, în letopiseț au fost identificate 3 locuțiuni verbale: *a face jafuri (1), a se umple de jafuri (1)* și *aducîndu jaf (1)*. Din aceste expresii se poate observa că, în letopiseț, substantivul *jaf* desemnează atât acțiunea de *a jefui* cât și rezultatul acesteia, sens care în limba română modernă s-a pierdut. În același context, se mai folosesc cu sensul de *a jefui / a prăda* locuțiuni formate cu substantivul *pradă*, având structura V+N sau V+PREP+N. Este vorba despre: *a face pradă (15)* și *să apuca de pradă (1)*. Tot cu sensul de *a jefui*, au fost înregistrate 3 locuțiuni verbale, având structura V+N și fiind construite cu substantivul *dobîndă*. Este vorba despre expresiile: *a face dobîndă (2), a aduce dobîndă (2) și a lua dobîndă (1)*.

Un termen care desemnează un tip concret de luptă este construit prin locuțiuni verbale cu ajutorul substantivului *harțu (3)*. Acesta este utilizat în contextul asedierii unor cetăți (Chilia și Cetatea Albă, p. 84) și în contextul înfruntării a două oștiri (p. 184, 196). Este vorba despre o luptă individuală (Ureche 1958, 239) sau despre o ciocnire între avangărzi sau între mici grupuri militare potrivnice (MDA). Astfel, cu sensul de *a hărțui* au fost identificate următoarele expresii: *a se apuca de harțu (1), a ieși la harțu (1)* și *a se ispiti de harțu (1)*.

Câte o singură locuțiune verbală, dar având mai multe ocurențe, a fost identificată în cazul termenilor: *năvală (9), limbă (5)* și *belituri (2)*. Astfel, locuțiunea *a face năvală (4)* este cea mai recurentă dintre acestea și semnifică *a năvăli*. *A prinde limbă (3) desemnează* capturarea de prizonieri pentru informații, iar *a face belituri (2)* se referă la *a jefui*.

e) construcții militare (16)

În această categorie de termeni au fost incluși acei termeni care desemnează construcții realizate, utilizate sau păzite de armată. Pornind

de la acest criteriu, în text, au fost înregistrate 16 forme terminologice, cu un total 137 de ocurențe. Aceste forme aparțin unui număr de 6 termeni unici. Inventarul terminologic complet al acestei categorii este următorul: *cetatea (67), cetate (17), cetățile (11), cetăți (9), cetaatea (7), tabără (6), citatea (4), închisoare (4), șanțuri* (3), *beleagul (1), cetaate (1), cetăților (1), citățile (1), închisoarea* (1), *ocol (1), steție (1), temeiu (1), temnițe (1), temnițile (1)* și *temniță (1).* De observat prezența unei mari varietăți de forme morfologice și de variante ortografice ale termenilor *cetate și temniță*. Astfel, cetate prezintă 4 variante ortografice: *citățile (1), citatea (4), cetaatea (7), cetaate (1)*, în timp ce termenul temniță prezintă 2 variante: *temnițile (1)* și *temnițe (1)*. De asemenea, se poate observa o variație terminologică bogată pentru termenii: *tabără* / *beleag* / *ocol* / *temeiu* / *steție* și *temniță* / *închisoare*.

În letopiseț, termenul *cetate* apare, adesea, în context militar, ca loc ce adăpostește, ce este păzit sau ce este asediat de un corp de oaste. Tot în context militar se menționează și o construcție provizorie, sediu al oștirii în timpul unei campanii militare sau a unei expediții de cucerire, aceasta este desemnată de termenii *tabăra* / *beșleagul* / *ocol* / *temeiu*, al doilea termen ca număr de ocurențe în text. Termenul *șanțuri (3),* utilizat și el în contextul conflictelor armate, se referă la un tip de adăpost săpat în pământ, pentru apărarea pe câmpul de luptă, în româna modernă, *tranșee.* Având în vedere structura acestora și faptul că pot avea eșafodaje din lemn și alte structuri de protecție, acest tip de fortificații a fost încadrat în categoria construcții militare.

Alți termeni menționați în text sunt închiso*are (5) și temniță (3)*, construcții care, în general, erau situate în interiorul cetăților și a căror pază era asigurată de oșteni.

f) ranguri militare (17)

Importanța conflictelor armate în relatările faptelor istorice din letopiseț impune utilizarea unor termeni care desemnează ranguri militare. Termenii care aparțin acestei categorii prezintă 17 forme morfologice și 7 termeni unici. Cel mai des menționat rang militar în text este cel care corespunde comandantului oștirilor, *hatmanul (60)*. Alți termeni, în ordinea recurenței acestora, sunt: *armaș (7), căpitan (5), hotnogi (1) și polcovnici (1).* Toate ocurențele acestor termeni apar în contextul unor înfruntări militare. De asemenea, se poate observa o clară influență a ierarhiei militare a armatei poloneze în scrierea lui Grigore Ureche, acesta utilizând termeni din slavonă sau din polonă, pentru a desemna comandanții tuturor armatelor menționate (*leșească, otomană, tătară* și *moldovenească*). De remarcat faptul că *hatman,* fiind un rang foarte important, este asociat

în letopiseț, în cea mai mare parte a contextelor de uz, unui nume propriu, ca în exemplele: *Șendrea hatmanul* (p. 92), *Corpaciu hatmanul* (p. 132), *Arburie hatmanul* (p. 135).

Termenul *căpitan (5)* se utilizează și el pentru a desemna un rang militar atât în armatele străine, cât și în armata Moldovei. O singură ocurență pentru termenul *hotnogi (1),* care desemnează generic căpetenii ale armatei lui Ștefan cel Mare.

În contexte legate de armata poloneză se utilizează termenii *porușnici (5) și polcovnic (1)*. Niciun context din letopiseț nu atestă utilizarea acestora pentru armata moldovenească.

În letopiseț, sunt deseori menționate armatele otomane și conducătorii acestora. Datorită faptului că rangurile militare otomane nu se disting de rangurile nobiliare, care au fost menționate deja (vezi 11. 3.), acestea vor fi doar menționate în această secțiune. Astfel, comanda supremă a armatelor revine unui *sultan/soltan (19)*, denumit generic împăra*tul (140)* sau *împăratul turcescu (25).* De remarcat faptul că termenul *împăratul* utilizat fără alt determinant precum *împăratul Rîmului (4), împăratului de Mosc (1)* sau *împăratul grecescu (1)*, desemnează întotdeauna în textul lui Grigore Ureche *sultanul*. Celelalte ranguri militare, menționate în funcție de recurența lor în text, sunt: *pașa (4), veziri (3), veziri azemi (1), aga (3), begler-bei (2), sangeagi (1)* și *sangeați (1)*.

*

Inventarul de termeni și de forme ale acestora specifice letopisețului, care nu se regăsesc în celelalte cronici moldovenești și aparțin categoriei *termenilor militari (60)* este substanțial. Aceștia intră în mai multe subcategorii: *a) termeni militari cu caracter general (16), corpuri de oaste (16), arme (7), acțiuni militare (15), ranguri militare (4)* și *construcții militare (2)*.

Astfel, în categoria termeni militari cu caracter general menționați doar în letopisețul lui Grigore Ureche au fost încadrați: *pleanul (6), vrăjmașu (5), jafuri (4), armile (3), vitéjii (2), vitéji (2), steție (1), răzmirițe (1), pedestriți (1), ośténii (1), oșténi (1), oastei (1), încălicatu (1), încălăratu (1), căpitănie (1)* și *călărășască (1)*.

Termenii sau formele terminologice utilizate exclusiv în acest letopiseț și desemnând corpuri de oaste sunt: *ienicéri (4), gloatile (4), pedestrașilor (2), caripiți (1), spahiioglani (1), strejii (1), sangeagii (1), pedéstrimea (1), pedestrașii (1), paici (1), olofani (1), mutaferachi (1), inicérii (1), inicéri (1), dorobanților (1), dorobanilor (1)* și *agemoglani (1)*.

Terminologia armelor specifică letopisețului constă din: *sinéțe (2), sineațe (1), săneațe (1), săgeate (1), hușnițe (1), gloanțile (1)* și *arcile (1)*.

Acțiunile / strategiile militare specifice textului prezintă următorul inventar terminologic: *armatu (2), armeaze (1), armîndu (1), arma (1), bulucească (1), bulucitu (2), săgita (2), săgetîndu (1), săgetatu (1), jefuiască (1), jefuia (1), jecuind (1), jăfuit (1), împresură (1) și străjuiește (1)*.

Din câte se poate observa, *rangurile militare* specifice acestui text sunt mult mai puține, acest lucru explicându-se prin faptul că acestea sunt recurente în conflictele armate medievale și, prin urmare, apar și la ceilalți cronicari moldoveni: *porușnicul (2), beiului (1), begler-bei (1)* și *porușnici (1)*.

Doi termeni specifici fac parte din categoria *construcțiilor militare*: *temnițile (1) și beleagul (1).*

11.11. Termeni administrativi

Aparatul administrativ al Moldovei nu este la fel de bine reprezentat în letopiseț, gestionarea administrativă a țării nefiind un aspect de mare importantă pentru cronicar. Aceste aspecte sunt menționate ca realizări ale voievozilor, vremuri de belșug sau de sărăcie a țării, în general, puține instituții administrative fiind menționate.

În această categorie au fost identificați 25 termeni și forme ale acestora. Numărul de termeni unici fiind de 11: *sfat (31), curte (30), săim (6), bir (5), dabile (4), dare (4), dajde (2), adet (1), chivernisala (1), svat (1)* și *seim (1)*. Se poate observa, din contextele de utilizare, că, în ceea ce privește instituțiile administrative, în letopiseț prevalează *sfatul* și *curtea*. Este important de subliniat faptul că termenul *sfat (30)* se folosește în text cu mai multe sensuri, unul specializat și altul general. Sensul general este acela de *povață, îndemn*, în timp ce sensul terminologic este acela de *consfătuire, consiliu*. Dintre cele 30 de ocurențe ale cuvântului *sfat* doar 8 sunt folosite în sens terminologic și desemnează consiliul domnitorului. De observat că acest termen intră în sintagmele *au făcut sfat (4)* și *au ales sfatu (3)*, una desemnând adunările de consiliu, iar cealaltă modul de constituire a consiliului la hotărârea domnitorului. Termenul *sfat* este folosit ca generic, fără a fi specific unei țări, deoarece în letopiseț, în diferite contexte acesta desemnează sfatul boierilor polonezi, moldoveni și turci.

Curtea este al doilea termen care desemnează o instituție a țării, ea constituie anturajul unui domnitor. Și acest cuvânt este utilizat cu sensuri diferite în text, unul general, iar altul specializat. Termenul *curte* este folosit cu sensul specializat de instituție domnească doar în 15 contexte. Acesta este un termen generic deoarece se folosește atât pentru a desemna atât curtea polonă cât și cea moldovenească și cea otomană. În contextele de utilizare, pentru desemnarea curții moldovenești se folosesc, în

general, sintagmele *curtea domnească (3)* și *curtea domnului (1)*. Pentru curțile străine, se poate observa utilizarea sintagmei *curtea împăratului (2)* pentru a desemna curtea sultanului și *curtea împăratului nemțescu (1)*. În ceea ce privește termenul *curte*, se poate observa că acesta prezenta, în epocă, o anumită organizare internă: *„Deciia Ștefan vodă strîns-au boierii țării și mari și mici și altă curte mărunte..."* (Ureche 1958, 83). Cronicarul distinge *boierii țării* în trei categorii de curteni*: boieri mari, boieri mici* și *curte mărunte*.

O instutiție străină, echivalentă sfatului boierilor moldoveni, este desemnată cu ajutorul formelor terminologice *săim (6)* și *seim (1).* Atât termenul cât și instituția sunt specifice Poloniei, termenul fiind un împrumut din limba polonă și apare în contexte în care cronicarul se referă la această țară.

Administrarea bunurilor este menționată într-un singur context, în letopiseț, cu ajutorul termenului *chivernisala (1)*: *„Tocmit-au și boieri mari în svat, de chivernisala țării ș-a pămîntului Moldovii:"* (Ureche 1958, 70).

Tot în domeniul administrativ se încadrează și termenii care desemnează *dările* pe care oamenii de rând, nobilii și țara trebuiau să le plătească. Astfel, cel mai des este menționat termenul *bir (5)*, un termen generic ce desemnează o taxă în bani. În letopisețul lui Grigore Ureche se menționează doar în 5 contexte din care se două se referă la o taxă plătită Imperiului Otoman (p. 126 și 161), alte două contexte se referă la scutirea de bir (p. 113 și 146), ultimul context menționează crearea unui bir, în condiții de război. Dintre sintagmele în componența cărora intră cuvântul *bir*, în letopiseț, menționăm: *a da bir (2), a duce birul (1)* și *a ierta birul (1)*.

Un alt termen generic este cel de *dabile (4),* care, în text, este utilizat pentru a desemna taxe interne, stabilite de către domn și care puteau afecta situația economică a țării. Astfel, la capitolul legat de domnia lui Aron vodă cel Cumplit se menționează că situația economică în timpul domniei acestuia era precară *„dabilile cu carile îngreuiasă țara"* (Ureche 1958, 206). De remarcat alternanța ortografică a formei de plural a termenului în text *dabilile* / *dabilele*.

Termenul *dare (4) este menționat* în letopiseț ca termen generic atât pentru taxele interne, cât și pentru birul ce trebuia dat Imperiului Otoman. Și acest termen are o conotație negativă, astfel, cronicarul îl menționează pe Petru vodă căruia fiindu-i solicitată o dare mai mare din partea Imperiului Otoman, a părăsit tronul: *„nu vru să apuce de acea dare și să ia blestemul țării asupra sa."* (Ureche 1958, 205).

Termenul *dajde (2)* este unul specializat și desemnează în letopiseț doar dări datorate Imperiului Otoman. Cele două mențiuni ale termenului sunt ocurențe ale expresiei: *a da dajde turcilor*. Termenul *adet (1),*

desemnând și el o dare către turci (Scriban 1939) are o ocurență unică în letopiseț și este menționat în contextul măririi acestei dări în timpul domniei lui Petru vodă (Ureche 1958, 205).

Distribuția lingvistică a termenilor din textul lui Grigore Ureche ne permite să observăm, în cadrul terminologiei administrative, existența unei mari varietăți terminologice ce desemnează *dările,* formată din 6 termeni și 16 ocurențe. Acest lucru indică importanța acestora în societatea vremii, iar faptul că sunt conotate negativ sugerează că erau percepute ca o presiune asupra vieții economice a întregii țări.

În comparație, termenii care desemnează instituții administrative sunt doar 3 și prezintă 30 de ocurențe în text.

11.12. Așezări și construcții civile

Termenii care desemnează *așezări* și *construcții civile* cuprind în categoria lor: *localități urbane și rurale, clădiri, locuințe și elemente de infrastructură realizate și folosite în epocă de societatea civilă*. În letopiseț au fost identificați 39 de termeni și de forme ale acestora, având un număr de 170 de ocurențe. Acestea aparțin unui număr de 16 termeni unici. Termenii și formele terminologice cu cele mai multe ocurențe în text sunt: *tîrg (55), sat (38), casă (20), oraș (19), drum (11) și pod (11). Aceste* elemente nu ocupă un loc important în relatarea evenimentelor istorice. Ele constituie doar repere în cadrul narațiunii, de exemplu, *tîrgul Romanul* este menționat pentru că a fost construit de Roman vodă (p. 66), se menționează așezarea moaștelor sfântului Ioan cel Nou în *tîrgu, în Suceava* (p. 71), *tîrgul Botășanii* este menționat pentru că a fost incendiat (p. 76) etc. Este de remarcat faptul că în letopiseț se face diferența între *tîrg*, structură civilă și *cetate*, construcție militară. Astfel, într-un fragment se relatează cum Ion vodă *„...apucatu-s-au de Brăila, de au ars tîrgul cu totul, numai cetatea au rămas”* (Ureche 1958, 187).

Numărul mare de recurențe ale termenului *tîrg (55) și oraș (19) în* contextul evenimentelor istorice sugerează că centrul vieții politice și economice era constituit din zonele urbane, sub influența directă a domnitorului și a boierilor. Acești termeni constituie cadrul general, scena pe care se derulează, unele evenimente precum conflicte militare, execuții, urcări pe tron, tratate de pace etc. Având în vedere că rețeaua de localități urbane nu era foarte densă în epocă, un alt termen care are același rol în relatarea istorică este *sat (38).* De remarcat faptul că zonele rurale sunt menționate în contexte precum: *danii, înmormântări, conflicte militare, jafuri* etc. De exemplu, letopisețul consemnează locul în care a fost înmormântat

Șendrea Hatmanul: *„Și l-au dus, de l-au îngropat în sat în Dolhăști, lîngă tată-său."* (Ureche 1958, 93).

De remarcat alternanța terminologică între *tîrg* și *oraș* în letopiseț, precum și bogata variație ortografică a termenului *oraș*: *orașă (4), orașul (4), orașile (3), orașu (3), orașe (1), orașele (1), orașului (1) și oraș (1).*

Casă (20) este un termen generic pentru a desemna reședința unei persoane, indiferent de rangul acesteia. Se face totuși diferența între casele oamenilor de rând și palatul domnesc, care este desemnat cu termenul de *case domnești (2)*, în alt context se menționează *„casa unui boiarin" (2)*. Ideea de construcție este scoasă în evidență atunci când cronicarul consemnează în descrierea Țării Tătărăști faptul că tătarii sunt nomazi: *„Aceștea nu lăcuiescu în case, fără numai în orașu mare... În loc de case poartă cotigi, ales în Țara Tătărască cea pustie."* (Ureche 1958, 117). De observat utilizarea stilistică a formei diminutivale *cășcioara (1)* pentru a desemna metaforic sălașul albinelor (Ureche 1958, 179).

Clădiri care desemnează spații de locuit destinate domnitorilor sunt în letopiseț: *curtea (10)*, *saraiul (2)* și *polata domnească (1)*. Subliniem faptul că, pentru termenul cel mai recurent desemnând o clădire, *curte (10)*, în această secțiune au fost verificate și luate în considerare doar acele ocurențe care desemnează o construcție, evitându-se ocurențele care se referă la anturajul și la consiliul domnitorului. Acest termen este cel mai des utilizat în letopiseț pentru a desemna reședința domnească cu diferite ocazii precum:

a. construcții: *„...de au ziditu și biserica cea domnească de piiatră și curțile acéle domnești cu ziduri cu tot..."* (Ureche 1958, 99); *„...făcu pedestrașilor odăi în curte, ca să fie pururea lîngă dînsul."* (Ureche 1958, 206).
b. execuții: *„... pănă a nu ieși din curte, au tăiat pre Bucium vornicul cel mare și pre Bîrlădeanul logofătul și pre Paos vornicul..."* (Ureche 1958, 206-207).
c. lupte: *„au încunjurat pre Alixandru în curte în Iași"* (Ureche 1958, 198).

Termenul *saraiul (2)* are un sens specializat și desemnează palatul sultanului (Scriban 1939), este menționat în text de manieră generală fără alte detalii. Un termen generic, putând fi utilizat pentru a desemna orice palat este *polata domnească (1)*. De remarcat că, în letopiseț, are o singură ocurență și aceasta se află într-una dintre interpolările textuale atribuite lui Mihail Călugărul, motiv pentru care se poate considera că este un termen specific acestuia.

O construcție modestă, specifică pescarilor, ciobanilor și țăranilor, menționată în letopiseț cu ocazia fugii lui Petru vodă din Moldova, este *otacul (1)*.

Părți constitutive ale unor spații de locuit menționate în text sunt: *beciurile (1), cuhnele (1)* și *odăi (3)*. Astfel, *beciurile* sunt locurile în care se păstrează hrana și băutura la o curte și sunt amplasate în fundațiile clădirii. Mențiunea termenului vine în contextul construirii de către Ștefan cel Mare a curților domnești de la Huși, despre care Axinte Uricariul menționează: *„...carile sîntu surpate, numai beciurile stau pănă astăzi.”* (Ureche 1958, 100).

O altă diviziune a unei clădiri de locuit o reprezintă *cuhnele domnești (1)*, contextul în care acestea apar descrie responsabilitățile *sulgerului mare* ca dregător la curtea domnească (Ureche 1958, 70).

Termenul *odăi (3)* desemnează camere de locuit, în letopiseț, conform contextelor consultate, desemnează locuințele lefegiilor din garda lui Aron vodă. Astfel, într-o primă ocurență se explică faptul că, știind că nu era iubit de popor, Aron vodă și-a alcătuit o gardă personală de călăreți și pedestrași formată din lefegii maghiari, pe care i-a cazat la curtea domnească pentru a-i avea aproape (Ureche 1958, 206). Celelalte ocurențe menționează faptul că Oprea armașul s-a cazat în odăile dorobanților la începutul celei de-a doua domnii a lui Aron vodă (Ureche 1958, 208-209).

Infrastructura drumurilor este desemnată prin doi termeni cu o recurență destul de mare, este vorba despre: *drum (11)* și *pod (11)*. Chiar dacă termenul *cale (41)* apare în text și, cel puțin parțial, este sinonim cu termenul *drum*, în letopiseț acesta este utilizat cu mai multe sensuri. Astfel, toate ocurențele termenului *drum* desemnează în text conceptul de cale de comunicație terestră, în timp ce ocurențele cuvântului *cale* se folosesc, în cea mai mare parte, cu sens figurat sau ca fac parte din diferite sintagme precum: *au venit fără cale (fără rost)*, și *s-au apucatu de cale (au pornit la drum), ci au dat cale turcilor (au permis trecerea), a deschide calea (a merge înaintea cuiva), a face cale (a merge), ș-au întorsu calea (au revenit)* și să *spuie așa pre cale tot pre rîndu (a spune de-a fir a păr)*. Doar în 2 contexte termenul *cale* se referă la o cale de comunicație terestră și anume, în contextul bătăliei lui Ștefan cel Mare din Codrul Cozminului: *„...ci ș-au păzitu calea spre Codrul Cozminului...”* (Ureche 1958, 104) și *„au trimis înainte ca să apuce calea la Codrul Cozminului”* (Ureche 1958, 104).

Termenul *pod (11)* apare în contextul unor lupte, fiind vorba despre locuri strategice de înfruntare a oștilor. De exemplu, într-unul dintre aceste locuri *(la podu la Vercicani, pre Sirétiu)* are loc înfruntarea dintre oastea lui Tomșa vodă și cea a lui Vișnovețschii (Ureche 1958, 172). În alte fragmente, contextul termenului *pod* precizează mai detaliat locul înfruntării: *„...la Jijiia, la sat la Verbie. Şi au tocmit puşcile împotriva podului ca să poată sprijeni pre Dispot.”* (Ureche 1958, 167) sau *„...i-au datu războiu la pod, din jos de Vasluiu...”* (Ureche 1958, 133).

11.13. Pricini și judecăți

În letopiseț există o serie întreagă de termeni care erau folosiți în contextul judecării pricinilor epocii. De asemenea, există și funcții care au responsabilitatea de a stabili cine are dreptate într-un proces. Chiar dacă este vorba despre o justiție medievală, unii dintre termenii consemnați în text se utilizează și astăzi în limbajul juridic în limba română. În urma interogării corpusului, au fost identificați un număr de 28 de termeni și de forme ale acestora, însumând 84 de ocurențe și aparținând unui număr de 15 termeni unici.

Distribuția termenilor legați de pricinile și de judecățile care aveau loc în acea epocă, prin numărul de ocurențe al acestora, ne indică ce termeni ai acestui domeniu erau considerați ca fiind importanți pentru cronicar și cum se reflectă aceștia în istoria pe care acesta o scrie. Astfel, termenii cu distribuția cea mai importantă în text sunt: *lége (41), judecată (10), lege (6), judecătoriu (5), giudecătoriu (5), județu (4) și judeca (3). Se* poate observa că toți acești termeni, chiar dacă nu toate formele acestora, aparțin, în prezent, limbajului juridic modern al limbii române. De remarcat faptul că semnificația acestor termeni a suferit în timp schimbări semantice, de exemplu, prin *lége (41)*, în funcție de context, se poate înțelege, sensul juridic al cuvântului: *„Și némișii carei le zicu șleahtă, nu așa de crai ascultă, cum de lége, carele, le-au făcut ei, de să judecă la scaunile cetăților”* (Ureche 1958, 112) sau acesta poate fi folosit cu sensul religios: *„Acolo în légea lor au dat laudă lui Dumnedzău”* (Ureche 1958, 92). Se poate observa că acest termen prezintă în letopiseț varietate ortografică: *lége (41) și lege (6)*.

Alt termen care aparține, în prezent, limbajului juridic este *judecată (10)*. Acesta prezintă o variație terminologică deoarece, în text, mai există și alți termeni care desemnează conceptul de acțiune judiciară. Aceștia sunt: *județu (4), judéțile (2), giudețe (2)* și *giudéțe (1)*. Se poate observa că în letopiseț se folosesc 5 variante terminologice pentru a desemna un proces judiciar, dintre care astăzi se mai folosește doar termenul *judecată*, care deja în letopisețul lui Grigore Ureche este cel mai recurent.

Dintre persoanele care aveau în epocă dreptul de a judeca menționăm, în primul rând, *voievodul*. Acesta avea drept de judecată asupra tuturor supușilor săi, dar existau și alte persoane care îndeplineau această sarcină, denumite în letopiseț cu termenii: *judecătoriu (5)* și *giudecătoriu (5)*. De asemenea, un termen menționat în letopiseț și care desemnează magistrații străini care îl reprezentau pe craiul Poloniei în acțiunile judiciare este *procuratorii (1)*.

Un alt concept care desemnează locul în care se desfășoară o acțiune judiciară, este exprimat în letopiseț prin termenii *scaun (2) /*

scaunile (1) și *tribunal (1)*, pentru a descrie instanța superioară curților judecătorești poloneze:

> *„Și némișii carei le zicu șleahtă, nu așa de crai ascultă, cum de lége, carele, le-au făcut ei, de să judecă la* ***scaunile*** *cetăților, cineși la ținutul său. De acolo, cine nu va să-și ție de lége, volnicu-i fieștecine să-și îndelunge légea* ***la alt scaun mai mare****, alése în doao locuri, la Liublin vara și la Petricov iarna, unde zic acelor legi* ***tribunal****."* (Ureche 1958, 113).

De observat faptul că termenul tribunal este perceput de către cronicar ca termen străin care are nevoie de o explicație și de mențiunea faptului că *alții* sunt cei care folosesc acest termen: *„unde zic acelor legi tribunal."* (Ureche 1958, 113).

Termenul prin care se exprimă o acțiune judiciară în letopiseț este verbul *a judeca (3)*, iar cei care sunt implicați într-o asemenea acțiune sunt desemnați cu termenul de *giudecați (1)*. Surprinzător, există și o instanță executivă a deciziilor judecătorești, este vorba despre un slujbaș domnesc, *armașul mare: „...pedepsitoriu acelora tuturor și cei giudecați de moarte dați în mîna lui, să-i omoare."* (Ureche 1958, 113).

Chiar dacă este atât de departe în timp de la constituirea propriu-zisă a domeniilor specializate, se poate observa că letopisețul atestă existența în scrierile românești din secolul al XVII-lea a unor unități lexicale specializate care se utilizează și în prezent și care, azi, aparțin limbajului juridic.

11.14. Cultură și obiceiuri

În ceea ce privește aspectele culturale ale vieții în Țara Moldovei, letopisețul nu consemnează decât câteva elemente. Studiile de folclor atestă existența pe teritoriul românesc a unor tradiții artistice populare foarte vechi precum *pictura, muzica, dansul* și *literatura populară*. În ceea ce privește manifestările artistice și culturale la curțile domnești ale Moldovei, acestea sunt marginale în letopiseț. Nu există consemnări despre pictură, muzică, dans și literatură, în concepția cronicarului, aceste lucruri nu făceau parte din istorie și nu erau suficient de importante pentru a fi menționate. În lipsa menționării acestor manifestări culturale, lipsesc în text și termenii specifici acestora. Implicit însă se poate afirma că aceste manifestări au existat. De exemplu, letopisețul menționează ridicarea mai multor *mănăstiri (10)* de către diferiți domni și boieri. Construcția acestora implică, elemente artistice precum frescele și icoanele. De asemenea, se poate presupune că, în anumite ocazii, desemnate în text prin

intermediul termenilor generici *ospețe (5)* și *veselii domnești (1)*, acestea implicau prezența muzicii și a dansului.

Dintre aspectele culturale consemnate direct în letopiseț, menționăm *tradițiile* și *cultura scrisă*. Termenul generic *obicei / obiceai / obicéiu (28)*, în acest text, desemnează fără nicio distincție uzanțe, tradiții, obiceiuri, credințe, comportament personal și legi. Acestea sunt introduse prin intermediul unor elemente discursive menite să sublinieze faptul că este vorba despre un aspect cultural, tradițional, religios, personal sau specific: *au obiceaiu léșii, pre obicéiul lor, cu obicéiu, pre obicéiul țării nu să cădiia, pre obicéiul, va face datoriia și obicéiul, este acest obicéiu, care obiceai să ține la légea lor, obicéele creștinéști, cumu-i obicéiul la acesta loc, calcă obicéele țării, nu s-au dipărtat de obicéiul tătîne-său, izvodi obicină, turcii pre obicéiul lor cel spurcat și neastîmpăratu de lăcomie, că să face obicéi și după obiceaiul său cel rău.*

Sintagmele prezente în letopiseț care cuprind cuvântul *obicéi / obiceai* sunt următoarele: *pre obicéi (4), a face obicéi (2), a fi obicéi (2), a avea obicéi (1), a călca obicéiul (1), a se depărta de obicéi (1), a se ține obicéiul (1) și după obicéi (1).* Acestea se utilizează cu mai multe sensuri, unul dintre acestea referindu-se la uzanțele curților domnești pe care le consemnează cronicarul.

O menționare generală a uzanțelor curții moldovenești o reprezintă următoarea afirmație conform căreia în țară există corupție în exercitarea puterii juridice, motiv pentru care mor mulți oameni nevinovați: *„Pre Moldova iaste acest obicéiu de pier făr de număr, făr de judecată, făr de leac de vină, însăș părăște, însăși umple légea și de acesta noroc Moldova nu scapă..."* (Ureche 1958, 178). De asemenea, tot ca o observație generală asupra uzanțelor de la curte, se menționează faptul că boierii acceptă și nu intervin în deciziile domnitorului chiar dacă acestea au urmări nefaste: *„Deci cumu-i voia domnului, de caută să le placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba țării, care obicéi până astădzi trăiaște."* (Ureche 1958, 61).

Câteva observații mai precise regăsim în interpolările lui Misail Călugărul, care descrie rolul fiecărui mare dregător, conform tradiției:

> *Păharnic mare […] cu obicéiu să dreagă domnului la dzile mari cu păhar la masă. […] Stolnicul cel mare cu obicéiu la dzile mari și la veselii domnești, […] Medelnicériu mare, cu obicéiu îmbrăcat în haină domnească, dvorbitoriu la masa domnului la dzile mari și taie fripturile ce să aduc în masă.* (Ureche 1958, 70)

Tot bazată pe tradiție este și alegerea unui domn nou în Moldova:

> *După moartea lui Ștefan vodă cel Tînăr, strînsu-s-au boiarii și țara de s-au sfătuit pre cine vor alége să puie domnu, că pre obicéiul țării nu să cădiia altuia domniia, fără carile nu vrea fi sămânță de domnu.* (Ureche 1958, 137)

Tot în letopiseț se narează cum complotul lui Alexandru Lăpușneanul împotriva boierilor săi, pe care acesta îi considera trădători, s-a bazat pe o uzanță a curții domnești, ceea ce a făcut ca aceștia să nu bănuiască nimic din ceea ce li se pregătea:

> *Și i-au chiematu pre obicéiul boiarilor la curte, carii făr nici o grijă și de primejdie ca acéia negîndindu-să, daca au intrat în curte...* (Ureche 1958, 178).

În letopiseț se menționează și tradițiile unor curți străine, precum cea a Poloniei: *„Iară pre urma lui, făcut-au țara sfat pre obicéiul lor și au rădicat pre Alixandru, fratile lui Olbrihtu, la crăie..."* (Ureche 1958, 110). Astfel, în text se menționează că pentru alegerea unui domn nou în Polonia se convoacă *sfatul țării*.

Imperiul Otoman este și el menționat, uzanțele rezumându-se, în cazul acestuia, la diferitele biruri pe care le impunea. Astfel, se descrie cum, otomanii cereau populațiilor din teritoriile ocupate o parte din copii: *„Obicéiu au turcii, în al patrulea an să ia a zécea din copii, parte bărbătească, ca să să adaogă pururea slujba împărăției."* (Ureche 1958, 121). Dacă prima mențiune în text este obiectivă și cu caracter general, din a doua transpare atitudinea negativă față de turci a celui care scrie: *„Mai apoi văzîndu nevoia țărîi, că turcii pre obicéiul lor cel spurcat și nestîmpăratu de lăcomie, trimiseră de cerea bani,..."* (Ureche 1958, 204).

Legat de termenul *obicéiul, cu* sensul de credințe religioase, în cronică se menționează că Laslău, craiul unguresc, revenind dintr-o campanie militară de lăsatul secului și a cerut o modificare a riturilor religioase: *„Și așa l-au blagoslovit, de au lăsat sec marți, cu toată curtea sa, care obiceai să ține la légea lor și pănă astăzi, de lasă sec marți."* (Ureche 1958, 62).

Tot o mențiune la credințele religioase ca *obicei*, consemnează că Iliiaș vodă, sub influența anturajului său format din tineri turci *„din obicéele creștinéști s-au depărtat"*, iar mai apoi *„au priimitu légea lui Moamethu, lepădîndu-să de Hristos"* (Ureche 1958, 156).

Termenul *obicei* desemnează, de asemenea, un comportament specific unei anumite populații / etnii, ca în exemplul: *„Au obiceaiu léșii, nu ca grecii, după sfadă și după price, daca-i vor împăca, nu va ținiia pizmă..."* (Ureche 1958, 114).

Asemănarea comportamentală între tată și fiu, în care fiul are aceleași obiceiuri ca și tatăl, în cazul domnitorilor este menționată în două situații. În prima situație, se menționează că Bogdan vodă, avea același comportament ca și tatăl său: *„...de să vedea că nimica nu s-au dipărtat de obicéiul tătîne-său."* (Ureche 1958, 181). A doua ocurență se referă la Ștefan vodă, fratele lui Illiaș vodă, pus de boieri pe tron după plecarea acestuia

la curtea sultanului: *„gîndindu-să că de n-au simănatu lui Pătru vodă cel dintăi, doară va face datoriia și obicéiul părinților acesta."* (Ureche 1958, 157).

Comportamentul specific unei persoane este ilustrat în exemplul: *„Aron vodă, după obiceaiul său cel rău și daca înțeleasă că i-au dat domniia de iznoavă..."* (Ureche 1958, 208), în care *„obiceaiul său cel rău"* Aron vodă are o conotație negativă.

Tot *obicéie* se numesc în letopiseț și legile țărilor despre care relatează cronicarul. De exemplu, se menționează legile legate de situațiile în care o persoană decedată nu are urmași: *„Și iată cumu-i obicéiul la acesta loc, că daca moare omul și nu are ficiori sau altă rudă, iau judecătorii rămășița toată a mortului."* (Ureche 1958, 165).

În alt context, Despot vodă este menționat ca *„răsipitor de lége"*, un domnitor care nu ținea cont de legile țării, situație care îi preocupa pe boierii: *„...că nu numa că calcă obicéele țării și face și jafuri, ce și légea cu totul rămăsése de batjocură."* (Ureche 1958, 169).

În letopiseț, se poate observa că termenul *obicéi,* cu sens de lege, are ca sinonim substantivul *obicină*: *„Iancul vodă, fiind plin de lăcomie, izvodi obicină care n-au mai fostu niciodată, de au trimis în toată țara să ia a zécea din boi, care obiceai nu l-au putut suferi țara..."* (Ureche 1958, 199).

Se poate observa că termenul *obicei* are multiple sensuri și prin intermediul acestuia se explică și se justifică tradiții și obiceiuri străine.

*

În afară de cuvântul *obicéi, există* și alți termeni care fac parte din sfera terminologiei culturii. Aceștia desemnează activități precum *cititul, învățatul, cunoașterea* și *tălmăcirea*. Termenii și formele acestora identificate în letopiseț sunt în număr de 16, cu 97 de ocurențe și aparțin a 8 termeni unici. Dintre care menționăm: *învățătură* (*12), cunoaște (11), scriitoriu (9), citi / ceti (8), tîlmaciu* / tălmaci (2*), dascal (1), diiac (1) și cetitoriule (1)*. De observat faptul că *învățătură (12)* este un cuvânt folosit cu sensuri diferite în letopiseț, unul este *a porunci,* care nu a fost luat în considerare ca termen, al doilea sens, cel de activitate ce presupune asimilarea de cunoștințe și care face parte din domeniul culturii prezintă cea mai mare recurență din această categorie. Alt termen este *a cunoaște (11)*, folosit și el, în funcție de context cu mai multe sensuri, cele inventariate în această categorie sunt folosite cu sensul de *a ști*. De observat faptul că termenul *citi / ceti (8)* are o recurență destul de importantă în text, toate ocurențele acestuia fiind utilizate cu sensul propriu al termenului.

În letopiseț se mai menționează în context cultural profesiile: *cronicariu (52), scriitoriu (9), tălmaci / tîlmaciu (2) cărtulari (1), istorici (2) dascal (1)*

și *diiac (1).* Aceștia, cu excepția termenilor *cronicariu, istorici* și *dascal*, sunt slujbe atribuite unor boieri de curte precum: *logofăt al treilea, postelnic mare și ușer mare* (Ureche 1958, 70-71). De remarcat faptul că la curtea domnului Moldovei existau trei dregători care aveau ca sarcină traducerea fără a se menționa despre ce tip de traducere este vorba (simultană, consecutivă, scrisă sau orală), nici despre cum se realiza aceasta. Asumăm faptul că, datorită atribuțiilor rangului său, postelnicul mare era traducătorul voievodului, un personaj foarte apropiat de acesta: *„Postelnic mare, dvorbitoriu înaintea domnului și pîrcălab de Iași și tîlmaciu a limbi striine."* (Ureche 1958, 70). Despre *ușerul mare* letopisețul consemnează că se ocupa de delegațiile străine și că traducea pentru străini în cazul unei acțiuni judiciare: *„Ușer mare, purtătoriu de grijă tuturor solilor și tălmaci striinilor la giudeț."* (Ureche 1958, 71). În ceea ce privește activitatea de traducere a *logofătului al treilea*, aceasta se reiese implicit din text, este vorba despre o activitate centrată pe traducerea scrisă, deoarece acesta este răspunzător de corespondența domnească, atât de cea internă cât și de cea externă. Toate răspunsurile la scrisorile domnești sunt redactate de el, conform poruncilor domnitorului. Prin urmare, este vorba despre o activitate de traducere înțeleasă în sensul general al cuvântului, nu în sensul specializat care i se acordă în prezent termenului: *„...credincios la toate tainele domnului și cărți ori den țară, ori de la priietini de unde ar veni, toate în mîna lui mărgu și cu învățătura domnului de la dînsul iese răspunsurile și pecétea țărîi în mîna lui."* (Ureche 1958, 71).

Termenul *diiac (1)* desemnează o funcție în cadrul cancelariei domnești, respectiv persoana însărcinată cu scrierea documentelor de cancelarie (DEX). Menționarea acestui termen se face într-un context militar, referitor la înfruntarea dintre Bogdan vodă și oastea leșească (Ureche 1958, 80).

Termenul *cronicariu* (52) este menționat mai ales pentru a cita sursele datelor istorice din letopiseț. Astfel, există mențiuni precum *cronicariul leșescu (25), cronicarii lor, cronicarul Bielschi (3) și Marțin Pașcovschii cronicarul leșăscu (8).* Este vorba despre un termen care desemnează autorul unui gen textual specific unui domeniu specializat. Un alt termen care în letopiseț desemnează același concept este *istorici (2).* Chiar dacă prezintă o recurență mult mai modestă în text, contextul în care acești termeni apar este unul important. Astfel, se poate observa, în text, că Grigore Ureche își asumă rolul de *istoric* și, mai precis, rolul de istoric al Țării Moldovei, afirmând în finalul descrierii altor țări, pentru a justifica faptul că relatează doar pe scurt informațiile despre acestea: *„...lăsăm de a-i mai scrie, ca să nu ne arătăm istorici de lucruri turcești, decîtu ale noastre."* (Ureche 1958, 121).

Cuvântul *dascal (1)* apare în letopiseț într-un context care nu este relevant pentru profesie. Este vorba despre o utilizare stilistică a cuvântului

într-o comparație în contextul unui conciliu al reprezentanților bisericii răsăritene și a celei apusene.

De remarcat utilizarea, într-unul dintre fragmentele de text interpolate ulterior, atribuit lui Axinte Uricariul, a formei de vocativ *cetitoriule (1),* în cadrul unei formule de adresare directă neobișnuită pentru letopiseț: *„Într-acesta an să știi cetitoriule că au zidit Ștefan vodă bisérica lui sfeti Nicolae din tîrgul Iașii; de nu crezi, caută la vă leatul ce scrie deasupra ușii biséricii, iară nu cum scrie înapoi"* (Ureche 1958, 99). Scopul acestei formule mai puțin obișnuite este corectarea unei informații consemnate, înainte, în text și care este considerată ca fiind eronată de către copist. Aceasta este singura ocurență a cuvântului *cititor* din text și singura adresare directă către destinatarul textului.

11.15. Scrieri și documente

Un loc aparte îl ocupă, în categoria terminologică a culturii, activitatea de *a scrie* și rezultatul acesteia, materializat în *scrieri* și *documente*. În această sub-categorie terminologică se regăsește o mare varietate de forme cu o distribuție reprezentativă în text. Astfel, *scrierile* se referă la izvoarele istorice de documentare ale letopisețului, la corespondența politică și la documentele administrative eliberate de cancelariile domnești menționate în letopiseț.

Inventarul de termeni extras cu ajutorul instrumentelor informatice de explorare de corpus este unul bogat, însumând 67 de termeni și de forme ale acestora, un număr total de 395 de ocurențe în întregul text, toate aparținând a 34 de termeni unici. Dintre aceștia, cei care prezintă cea mai mare recurență în text sunt: *scrie (138), létopiseț (55), carte (35), însemnat* (22), *povéste (21), izvod (19), arată (14), poveste (13)* și *izvodi (9)*.

Termenii acestui domeniu se împart în două categorii, cei care desemnează actul de a scrie *(verba scribendi)* și cei care desemnează scrierile. Fiecare dintre aceste categorii cuprinde o mare varietate de termeni. Astfel, în afară de verbul *a scrie (138)* și de formele flexionare ale acestuia, în letopiseț, se mai folosesc și termeni precum: *a însemna (22), a arăta (14), a izvodi (9), a chizmi (4)* și *a povesti (3),* toți desemnând același concept.

O utilizare particulară a acestor termeni se poate observa în descrierea modului în care a fost scris letopisețul, în fragmentul introductiv al acestuia, considerat de P.P.Panaitescu (Ureche 1958, 57) ca aparținând lui Grigore Ureche, chiar dacă este redat în vorbire indirectă. Astfel, aici se explică modul în care a fost alcătuit letopisețul, iar ceea ni se pare interesant din punct de vedere lingvistic și terminologic este prezența mai

multor *verba scribendi într*-o singură frază: „Și *pentru acéia, unii de la alți chizmind și însemnînd și pre scurtu scriind,...*" (Ureche 1958, 57). Se poate observa utilizarea a trei verbe cu sens apropiat, toate desemnând activitatea de *a scrie*. Este vorba despre formele verbale: *chizmindu, însemnînd* și *scriind*. Într-un alt loc, abordând același subiect al scrierii, se observă aceeași aglomerare de verbe la unul dintre copiștii textului: *„...întâiu m-am apucat a scrie ce au pizmit și ce au însemnat alții."* (Ureche 1958, 59). Fraza exprimă faptul că Simion Dascălul, în interpolarea sa se revendică de la o tradiție cronicărească.

Formulări care par redundante din cauză că se utilizează două *verba scribendi* în aceeași frază se pot observa în letopiseț, verbele cel mai des folosite împreună fiind *a scrie* și *a (în)semna*. Într-un prim exemplu se poate observa că cronicarul analizează critic și contrastiv sursele de documentare ale letopisețului: *„...cronicariul cel leșescu nimica nu* ***scrie****, iar létopisețul nostru cel moldovenesc can pre scurt o* ***semnează*** *și aceasta.* (Ureche 1958, 99). Aceeași structură se observă și în fragmentul: *„Iară létopisețul nostru, măcară că* ***scrie*** *cam pre scurt, însă le* ***însemnează*** *toate."* (Ureche 1958, 84) și este repetată în: *„...și cum au mersu Bogdan vodă în Țara Romînească asupra Radului vodă, nimica nu* ***însemnează****, nice* ***să află scris****."* (Ureche 1958, 129).

Alte verbe din aceeași categorie care se folosesc în contexte foarte apropiate sunt *a arăta* și *a scrie*. Acestea apar și ele în contextul analizei critice a surselor de documentare. Astfel, un prim exemplu este: *„...lucruri cîte s-au făcut în țară, nu le* ***arată*** *toate, că poate fi că n-au știut de toate cronicariul cel leșesc să le* ***scrie****."* (Ureche 1958, 59). Aici se apreciază faptul că, sursa de documentare, fiind una străină, poate cronicarul nu a avut acces la acele date și de aceea nu le menționează. În alt fragment din text, cronicarul apreciază precizia datelor istorice ale sursei: *„Iar létopisețul moldovenescu măcară că* ***iaste scris*** *pre scurt, însă* ***arată*** *toate sémnele pre rîndu..."* (Ureche 1958, 160).

Nu în aceeași frază, dar în context apropiat, se folosesc verbele *a însemna* și *a arăta* cu sensul de a scrie: *„... pentru acéia* ***n-au însémnatu*** *cronicariul cel leșescu. Iară létopisețul cestu moldovenesc* ***arată*** *cu adevărat..."* (Ureche 1958, 154).

Termenul *a izvodi (9)* cu sensul de *a scrie* este și el prezent doar în interpolările lui Simeon Dascălul (7) și Axinte Uricariul (2). În afara acestora verbul se utilizează cu sens diferit, în contexte care nu au legătură cu scrisul.

Datele menționate de cronicar în letopiseț provin, în cea mai mare parte, din surse documentare scrise, pe care acesta le citează. În text se observă relatarea, în discurs indirect, a informațiilor documentate de

către cronicar dar și citări directe ale celor spuse de diferite personaje istorice. De obicei, atunci când acesta citează o sursă scrisă sau orală, citatul este marcat discursiv în text prin utilizarea unor sintagme specifice. În letopiseț, se poate observa folosirea în acest scop a expresiei *„scrie de zice"* cu varianta *„scrie ... de zice"*, pentru citarea surselor scrise. Această expresie are 3 ocurențe în text, iar colocațiile acesteia sunt *letopiseț* sau *cronicar*:

***a. Scrie** la létopisețul cel moldovenescu, la predoslovie, **de zice** că deaca au ucis acei vînători acel buor,...* (Ureche 1958, 64)

*b. Așa scrie și cronicariul lor, **de zice că**...* (Ureche 1958, 79)

***c. Scrie** la un létopiseț moldovenescu **de zice că**...* (Ureche 1958, 137)

Un al patrulea exemplu folosește sinonimul *a însemna cu* sensul de a scrie:

*a. Făr cît numai ce **însemnează** la un létopiseț ce este izvodit de Dubău logofătul de pre létopisețul lui ... **de zice că**...* (Ureche 1958, 68)

Citarea indirectă a tradiției orale se face, în general, în letopiseț prin intermediul sintagmei *„zic unii" (6)*. O altă sintagmă, *„zic să fie zis"* se folosește atât în redarea discursului direct cât și a celui indirect în text. Astfel, în letopiseț, această sintagmă introduce 2 citări în vorbire directă și una indirectă. Toate acestea raportează discursiv citatul la o tradiție istorică orală preluată de cronicar.

Astfel, primul exemplu citează cuvintele lui Alexandru Lăpușneanu, la începutul celei de-a doua domnii în Moldova: *„**zic să le fie zis** Alixandru vodă: „De nu mă vor, eu îi voiu pre ei și de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dînșii și tot voiu mérge, ori cu voie, ori fără voie."* (Ureche 1958, 177). Prin utilizarea acestei expresii cronicarul subliniază faptul că informația s-a păstrat în această formă în tradiția orală la care se raportează.

Tot un citat direct îi este atribuit, în tradiția orală, lui Ion vodă Crețul, înaintea execuției sale de către turci: *„...atuncea **zic să fie zis** Ion vodă: „Caută că eu multe féliuri de morți groaznice am făcut, iară această moarte n-am știut să o fiu făcut."* (Ureche 1958, 191).

Citatul indirect introdus în letopiseț cu ajutorul acestei sintagme reproduce, conform tradiției orale, cuvintele lui Alexandru Lăpușneanu, în momentele de dinaintea morții sale: *„Mai apoi, daca s-au trezit și s-au văzut călugăr, **zic să fie zis** că de să va scula, va popi și el pre unii."* (Ureche 1958, 181).

Introducerea acestor informații în letopiseț, chiar dacă ele nu provin din documente istorice, indică faptul că au fost considerate suficient de importante de către cronicar pentru a fi notate în letopiseț. Ele trimit la un fond cultural activ, cunoscut de către Grigore Ureche și la care acesta face trimitere ori de câte ori i se pare că ceea ce se păstrează doar ca tradiție orală este important sau emblematic pentru ceea ce scrie.

În ceea ce privește terminologia scrierilor și a documentelor scrise menționate în text, acestea cuprind un inventar de 62 termeni și de forme alte acestora, dintre care 25 de termeni unici. Aceștia pot fi împărțiți în mai multe categorii, în funcție de tipologia acestora: *a) scrieri istorice (10), b) documente oficiale (11), c) scrieri religioase (2), d) corespondență (2)*. Dintre aceste categorii, cele mai recurențe în text sunt: *textele istorice (116), corespondența (38)* și *documentele oficiale (17)*.

În ceea ce privește *scrierile istorice*, se observă prezența termenilor generici care desemnează genul textual *cronică istorică*: *létopiseț (59), izvod (19), istorie (3), cronicul (2)* și *hronograf (2)*. Elemente componente ale unei cronici istorice sunt desemnate prin termeni precum: *povéste (21)* care se referă la diferitele fragmente narative dintr-o cronică istorică, învățătură și certare (4), *prédosloviia (2), predoslovie (2),* și *nacazanie (2)*. Acești termeni desemnează introducerea textului *(predoslovie)* și un fragment de critică moralizatoare a evenimentelor narate *(nacazanie)*, cu o recurență mai mare în text în varianta românească (învățătură și certare). De observat faptul că varianta *cronicul (2)* este menționată doar în interpolările atribuite lui Simion Dascălul, în timp ce termenul *hronograful (2)* este menționat doar în interpolările atribuite lui Axinte Uricariul. Această distribuție a termenilor ne oferă un argument lingvistic suficient de solid pentru a afirma că cei doi termeni sunt specifici celor doi copiști și nu lui Grigore Ureche.

Dintre termenii care desemnează texte religioase menționăm termenul generic: *cărțile biséricii / cărțile besérecii,* termenul *Evanghelie (3)* și *molitva de domnie (2)*. Termenul *molitva de domnie* desemnează rugăciunea de încoronare, un text oral, în principiu. Includerea acestuia în categoria textelor religioase se face pe baza contextelor de uz din letopiseț, în care se menționează: *„i-au cetit molitva de domnie"* (Ureche 1958, 163) și *„i-au citit vlădicii molitva de domnie"* (Ureche 1958, 164). Fiind vorba despre un text despre care se menționează că a fost citit, putem considera că este vorba despre o scriere.

Termenii care desemnează corespondența în text sunt *carte (35)* și *scrisoare (3)*, cu observația că nu în toate contextele sunt folosite cu acest sens. Atât *carte* cât și *scrisoare* sunt termeni folosiți în letopiseț și cu sens generic, acela de *scriere*, desemnând, de cele mai multe ori, sursele de documentare ale letopisețului, așa cum se poate observa din contextele următoare:

> *Pentru aceia și eu, văzînd că de aicea înainte să tocmesc scrisorile la povéste amînduror cronicarilor, am silit de am împreunat scrisorile lor la un loc; cronicarii aleg carele au scris.* (Ureche 1958, 168)

și pentru termenul *carte*:

Indiia cu apa Ganghes, ce-i zice cartea noastră Fison... (Ureche 1958, 115)

Există însă și contexte în care termenul *carte* și *scrisoare* desemnează corespondența scrisă precum: *„...și făcîndu scrisori cu multe peceți de la boieri..."* (Ureche 1958, 193) sau *„...să trimiță cărți la Ianoșu craiul ungurescu..."* (Ureche 1958, 139).

Documentele oficiale ale epocii menționate de cronicar pot fi încadrate în categoria textelor juridice: *pravile (1), jalbă (7) / jalobă (1), uric (3), catastif (3)* și *zapisile (2)*. Aceștia desemnează: *pravile (1) – codul* de legi aplicabil la nivelul unei țări, *jalbă (7) / jalobă (1) – cereri* și *plângeri* adresate stăpânirii de către nobili și candidați la domnie*, uric (3) – acte de proprietate, catastif (3) - condici* și *registre, zapisile (2) - acte de vânzare-cumpărare* și *dirésile céle de domnie (2) – documente oficiale*. Un loc special îl ocupă termenul generic *hîrtii (1)* care desemnează în text o grupare de documente scrise fără a menționa tipul acestora.

Termeni specifici altor țări care desemnează texte scrise sunt: *articéle (1) și hochim (5)*, ambele tipuri de texte fiind specifice Imperiului Otoman. Primul termen desemnează cererile și plângerile adresate în scris sultanului, iar al doilea desemnează un ordin scris al sultanului (Scriban 1939).

Următorii termeni aparținând acestui domeniu prezintă variații ortografice: *a chizmi (4) / a pizmi (1), catastif (2) / catastișile (2) / catastijile (1), jalbă (7) / jalobă (1), létopiseț (55) / létopisățul (4), povéste (21) / poveste (13) și prédosloviia (2) / predoslovie (2).*

De asemenea, se poate observa prezența varietăților terminologice acolo unde mai mulți termeni desemnează același concept. Este vorba despre termenii: *jalbă (7) / articéle (1)* și *létopiseț (59) / cronicul (2) / hronograful (2) / carte (22) / scrisoare (3)* și *carte (22) / scrisoare (3) cu* sensul de corespondență.

Terminologia evidențiază menționarea în letopiseț a unei tipologii textuale bogate, care astăzi aparține, în parte, limbajului specializat juridic *(documentele oficiale)*. Cu toate acestea, termenii care prezintă cea mai mare recurență în domeniul cultural aparțin domeniului istoriei și desemnează cronicile istorice. Doar episodic se menționează și texte aparținând literaturii religioase.

*

Următorii termeni și forme terminologice desemnând scrierea și scriitura, specifici letopisețului lui Grigore Ureche au fost identificați: *povéste (19), povești (6), létopiseț (5), létopisățul (4), hochim (3), létopisețu (3), cronicul (2), hochimurile (2), létopisețului (2), nacazanie (2), povéstea (2), prédosloviia (2), zapisile (2), articéle (1), catastif (1), cărții (1), hîrtii (1), izvodiia*

(1), izvodirea (1), izvodită (1), létopisețe (1), létopisețile (1), povestim (1), povestit (1) și *povestitu (1)*. De observat faptul că multe din denumirile documentelor oficiale sunt specifice acestui text, de asemenea, unele forme ale *verba scribendi* nu se mai regăsesc în letopisețele ulterioare. Considerăm că acest letopiseț este reprezentativ pentru numeroasele nuanțe de sens a termenilor care desemnau *scriere* și *scriitură* în acea epocă.

De asemenea, atragem atenția asupra faptului că observarea structurii terminologice a textului letopisețului, pune în evidență unii termeni care apar doar în interpolările ulterioare scrierii textului lui Grigore Ureche. Din cauză că acești termeni nu se regăsesc în alte contexte și din cauză că, în mod evident, cronicarul utilizează alte variante ale respectivilor termeni în contexte asemănătoare, ei au fost considerați ca fiind specifici autorului interpolării și semnalați ca atare în această lucrare.

11.16. Limbi străine

Analiza letopisețului lui Grigore Ureche din perspectiva unui text specializat, scris în urma unei etape de documentare, de analiză critică a surselor de documentare și de validare a informațiilor, justifică multilingvismul și multiculturalismul acestui text. Rezultat al unei munci de consultare a izvoarelor externe, scrise în diferite limbi, acesta se raportează la un univers multilingv și multicultural accesibil cronicarului și descris de acesta. Astfel, cronicarul menționează în text cuvinte aparținând altor limbi care desemnează realități specifice unei anumite culturi, iar acolo unde limba română nu dispunea de unitățile lexicale necesare pentru a transmite ceea ce dorea autorul, acesta apelează la împrumuturi lingvistice. De exemplu, într-o descriere a sistemului juridic polonez (Ureche 1958, 113), cronicarul explică faptul că există *„scaune ale cetăților"*, dar că populația se putea adresa și unui *„scaun mai mare"*. În text, este evident faptul că cronicarul folosește termeni românești pentru a explica o realitate străină, motiv pentru care simte nevoia de a menționa în text și termenul polonez care desemnează această instituție: *„...volnicu-i fieștecine să-și îndelunge* légea ***la alt scaun mai mare****, alése în doao locuri, la Liublin vara și la Petricov iarna, unde zic acelor legi* ***tribunal****."* (Ureche 1958, 113). Se poate observa în limba română o evoluție terminologică de la termenul *scaun* la termenul folosit în româna actuală și menționat în letopiseț *tribunal*.

În ceea ce privește desemnarea limbilor străine în letopiseț, au fost identificați 11 termeni unici, însumând 34 de ocurențe. Dintre aceștia, 8 termeni prezintă forme adverbiale ce desemnează o limbă. De asemenea, au fost identificate 13 sintagme având structura Subst+Adj., ca de exemplu: *limba*

leșască. Un singur termen are formă substantivală, este vorba despre termenul *latină*, utilizată în contextul descrierii asemănărilor între aceasta și limba cronicarului: *„...de la rîmléni, céle ce zicem latină...”* (Ureche 1958, 61). O observație importantă în afirmarea caracterului romanic al limbii române este faptul că cronicarul se revendică de la o tradiție cronicărească deja existentă în perioada în care acesta scrie letopisețul și care face trimitere la o descriere a limbii române din letopisețul moldovenesc, astăzi pierdut: *„...măcară că de la Rîm ne tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate. Cum spune și la prédosloviia létopisețului celui moldovenescu de toate pre rînd:...”* (Ureche 1958, 61).

Formele adverbiale desemnează 8 limbi diferite cu ocurență redusă în letopiseț: *leșaște (2), unguréște (2), frîncéște (1), grecéște (1), latinéște (1), nemțéște (1), rumînéște (1)* și *ruséște (1)*. Dintre acestea cele mai recurente sunt *leșaște (2) și unguréște (2)*.

Dintre sintagmele care desemnează diferitele limbi în text, 2 termeni au caracter generic și fac distincția între limba română și limbile străine. Sintagmele sunt: *limba noastră (4)* și *limba lor (3)*. De remarcat că recurența acestora este mai mare decât a altor sintagme, ceea ce subliniază importanța acestora în text. O recurență neobișnuită în text o are sintagma *limba latinească (3)*, justificată de faptul că una dintre sursele documentare ale letopisețului este scrisă în această limba.

Celelalte limbi sunt menționate ocazional, de cele mai multe ori în legătură cu comunicarea scrisă: *limba nemțască (2), limba slovenească (1), limba ungurească (1), limba rusască (1), limba jidovască (1), limba leșască (1), limba romînească (1)* și *limba noastră moldovenească*. De remarcat faptul că sintagma *limba romînească (1)* este utilizată doar într-o interpolare atribuită lui Simion Dascălul (Ureche 1958, 164) în timp ce *„limba noastră moldovenească”* (Ureche 1958, 61), nefiind atribuită niciunui copist, există posibilitatea de a fi proprie lui Grigore Ureche.

Varietatea lingvistică prezentă în letopiseț reflectă elementele lingvistice cunoscute în epocă indiferent că este vorba despre limbile folosite în corespondență, despre limbile cronicilor istorice sau despre limbile cunoscute și vorbite de către unii voievozi. Menționarea acestor termeni are menirea de a contura o epocă în care se atestă în Țara Moldovei o comunicare multilingvă și interculturală bogată și variată.

11.17. Termeni religioși

Instituție de mare importanță în Evul mediu, la fel ca și armata, biserica este menționată frecvent în letopiseț. Dacă armata era importantă pentru extinderea și apărarea teritoriului țării, biserica este menționată

cu ocazia unor evenimente interne precum sărbători, urcări pe tron sau construiri de lăcașe de cult. Terminologia religioasă din letopiseț este formată din 160 termeni și forme terminologice, însumând 386 ocurențe.

Varietatea terminologică pe care o prezintă domeniul religios justifică împărțirea acestei terminologii în mai multe categorii: *a) termeni cu caracter general, b) ranguri religioase* și *c) construcții cu caracter religios*.

a) Termeni cu caracter general

Termenii religioși cu caracter general sunt cei mai numeroși din letopiseț. Este vorba despre 124 de termeni și de forme terminologice, pentru care au fost identificate un total de 262 de ocurențe.

Cei mai recurenți termeni religioși cu caracter general sunt: *creștini (15), mucenic (11), săbor (7), păgîni (7), creștinescu (7), blagoslovenie (7), sfințit (6)* și *cruce (6)*. Astfel, în letopiseț, termenul *creștini (15)* se opune termenului *păgîni (7)* nu atât în termeni religioși cât în termeni militari. Aceștia fiind utilizați pentru a delimita taberele inamice în conflictele dintre moldoveni și turci.

Tot în context militar este menționat și termenul *mucenic (11)*. Tradiția orală, la care se raportează cronicarul, consemnează apariția mucenicilor Dimitrie și Procopie pe câmpul de luptă pentru a ajuta armata lui Ștefan cel Mare. Același termen este menționat și în context religios, atunci când se menționează aducerea moaștelor *„marelui mucenic Ioan Novii"* (Ureche 1958, 69), de către Alexandru cel Bun.

Termenul *săbor (7) este* utilizat exclusiv pentru menționarea conciliului de la Florența, un eveniment religios de anvergură pentru viața religioasă a secolului al XV-lea. De observat faptul că, în același context, este atestată sintagma *„adunare mare de părinți" (2),* utilizată cu același sens ca termenul *săbor*, respectiv, adunare a conducătorilor bisericilor creștine.

Termeni religioși cu caracter general, mai puțin recurenți, detectați în text sunt: *creștinătatea (5), călugărie (3), dumnezeire (3), eparhiia (3), rugatu (3) sfințenie (2), preacistii (2), nedumnezeire (2), liturghie (2), episcopie (2), credință (1), sfințească (1), patrierșie (1), miruit (1), icoane (1), dumnezeiască (1), capiștea (1), apostoli (1), cuminicătura (1), a popi (1) și ruga (3)*.

În letopiseț se utilizează un inventar bogat de termeni religioși și de forme ale acestora împrumutați din limba slavă, dintre care unii fac parte astăzi doar din limbajul specializat religios: *pravoslavie (4), sveti (4), sfeti (4), blagoslovit (2), hramul (2), pravoslavnic (2), bogoiavlenie (1), ereticiia (1) jirtăvnic (1), ciudotvoreț (1)* și *moaștile (1)*. Termeni precum *blagoslovit (binecuvântat), pravoslavnic (credincios), pravoslavie (credință), bogoiavlenie (Bobotează) și ciudotvoreț (făcător de minuni) nu* se mai folosesc în prezent fiind înlocuiți de echivalenți creați cu ajutorul mijloacelor interne ale

vocabularului limbii române. Alți termeni s-au adaptat limbii române precum: *sveti* / *sfeti (sfânt), moaștile* și *hramul*.

Tot un termen general, *biséricile (2)* desemnează instituția religioasă. Utilizarea în plural a acestuia, în text, desemnează global biserica catolică și cea ortodoxă. Există și o serie terminologică ce desemnează diferitele tipuri de protestantism derivat din religia catolică: *calvini (1), evangheliți (1), papistași (1)* și *luteran (1)*.

Termeni religioși care prezintă mai multe variante ortografice în letopiseț sunt:

a) sveti (4), sfeti (4), sfîntul (4), sfinților (3);
b) sfîntă (5), svîntă (4), sfinte (2), svinte (1);
c) Ficioarii Maria (1), Fecioarii Mariei (1);
d) eriticul (2), eretic (2).

O variație terminologică se poate observa în text în cazul termenilor religioși *satana (1)* / *diavolului (1),* care desemnează același concept.

b) ranguri religioase

Termenii care desemnează în text ranguri religioase formează un inventar de 38 de termeni și forme ale acestora, și sunt prezenți în 91 de recurențe. Numărul de termeni unici înregistrat este de 16.

Termenii cei mai recurenți în text desemnează atât ranguri religioase înalte cât și ranguri mai puțin importante: *mitropolit (27), episcop (19)* și *vlădica (10).* Menționarea rangurilor înalte ale ierarhiei bisericești aparținând religiei ortodoxe în text *(mitropolit, episcop)* sunt justificate prin faptul că aceste ranguri sunt factori de decizie în problemele bisericii și, în același timp, îi desemnează pe cei care se află în apropierea domnitorului și iau parte la evenimentele politice ale epocii.

Dintre rangurile mai puțin importante precum *vlădica (10)*, în general utilizat în plural, desemnează participanți la reuniunile religioase sau la diferitele evenimente istorice. Acest termen prezintă în text și o variație terminologică importantă cu 4 termeni care desemnează același concept: *vlădica (10), preot (5), popă (2)* și *preuții(1)*.

Cu excepția termenilor *papa (5)* și *gardinalii (1)*, toate rangurile religioase prezente în text se raportează la ierarhia bisericească ortodoxă: *arhiepiscopul (5), călugăr (4), patriarhul (3), arhimandritul (3), igumen (2), diiaconi (2), epitrop (1)* și *egumenul (1)*. În afara unei situații în care *„un călugăr anume Maximian, ficiorul lui Dispotu împăratul grecescu...”* (Ureche 1958, 128) mijlocește pacea între Bogdan vodă și Radul vodă, celelalte contexte prezintă ierarhia religioasă îndeplinindu-și funcțiile fără un amestec direct în politica națională și internațională.

c) construcții cu caracter religios

Construcțiile cu caracter religios sunt și ele prezente în text, în special datorită faptului că atât domnitorii cât și marii boieri au construit mănăstiri și lăcașe de cult pentru familiile lor, acestea fiind folosite, de obicei, ca locuri de îngropăciune pentru ctitorul acestora și familia sa. Inventarul terminologic desemnând construcții cu caracter religios este format din 18 termeni și forme ale acestora și însumează 78 de ocurențe. Toate acestea aparțin a 3 termeni unici: *mănăstire (48), bisérică (20)* și *mitropolie (10)*. Dintre aceștia, termenul *bisérică (18), biserică (1), biséreca (1)* prezintă variații ortografice. Dintre acestea, forma *biséreca (1)* este menționată doar într-o interpolare atribuită lui Misail Călugărul, deci considerăm că, cel mai probabil, este specifică acestuia.

Termenul *mănăstire* este utilizat în letopiseț în următoarele contexte:

a. construcția unor mănăstiri: *„...au făcut 2 mănăstiri mari în Moldova, Bistrița și Moldovița..."* (Ureche 1958, 69);
b. înmormântări: *„...și l-au îngropatu în mănăstirea Bistriții, lîngă strămoșul său..."* (Ureche 1958, 100);
c. donații: *„i-au dat scaun o sfîntă mănăstire mare, mitropolie în orașul Sucévii"* (Ureche 1958, 69).

În ceea ce privește ocurențele termenului *bisérică,* acesta este utilizat doar pentru a menționa construcțiile ridicate de diferiții domnitori ai Moldovei. Construirea bisericilor era una dintre faptele suficient de importante pentru care domnitorul putea fi menționat în cronică. De asemenea, au fost și domnitori care fiind de altă religie sau convertindu-se la altă religie au fost prezentați negativ de către cronicar (Ureche 1958, 156). Unii voievozi au confiscat bunurile bisericești, în timpuri de criză:

a. construcție: *„...pre urmă ș-au ziditu deasupra oasilor o bisérică, unde trăiește și astăzi întru pomenirea sufletelor."* (Ureche 1958, 95).
b. confiscări: *„...biséricile dezbrăca, arginturile le lua, de făcea bani..."* (Ureche 1958, 164).

Termenul *mitropolie* desemnează, așa cum reiese și din letopiseț *„o sfîntă mănăstire mare, mitropolie în orașul Sucévii, lîngă polata domnească"* (Ureche 1958, 69). Toate ocurențele din text desemnează Suceava ca sediul mitropoliei Moldovei și termenul desemnează conceptul de clădire, nu cel abstract de instituție religioasă. Astfel, colocațiile termenului sunt specifice unui loc special amenajat, în care se păstrează moaște și care a fost dotat cu un clopot: *„...în Suceava, unde dzac moștiile la mitropolie."* (Ureche 1958, 69); *„...clopotul cel mare ce este la mitropolie în Suceava..."* (Ureche 1958, 130).

*

Termenii religioși specifici letopisețului lui Grigore Ureche se împart între cele trei categorii menționate anterior. A fost identificat un număr de 44 de termeni și de forme ale acestora. Chiar dacă unii dintre aceștia sau forme ale lor au fost deja comentate în acest capitol, ei vor fi menționați ca termeni specifici în această secțiune.

Termenii cu caracter general și formele acestora din letopiseț constituie cel mai numeros inventar de termeni, însumând 30 de unități lexicale specializate: *légea (24), lége (17), mucenicu (4), sveti (3), preacistii (2), sfinților (2), svîntă (2), bogoiavlenie (1), calvini (1), ciudotvoreț (1), creștinescu (1), creștinu (1), creștinéște (1), creștinéști (1), cucérnic (1), cuminicătura (1), ereticul (1), eriticii (1), eriticul (1), evangheliți (1), fecioarii (1), ficioara (1), ficioarii (1), icoane (1), jirtăvnic (1), miruit (1), moaștile (1), necredincioși (1), patrierșie (1)* și *satana (1)*.

Din categoria rangurilor religioase, formele specifice letopisețului sunt: *diiaconi (2), igumen (1), igumenul (1), mitropoliți (1), patriarșii (1)* și *patrierșii (1)*.

Se poate afirma că letopisețul lui Grigore Ureche prezintă o mare varietate ortografică în ceea ce privește scrierea termenului *biserică*. Este și singurul termen din categoria construcțiilor cu caracter religios care prezintă forme specifice: *bisérica (9), biserică (7), bisérícii (5), bisericile (3), bisérici (2), beséreca (1), besérecii (1), biséreca (1)* și *bisericilor (1)*.

Importanța identificării termenilor specifici cronicarului rezidă în faptul că, după o analiză terminologică completă a textului se va putea preciza cu mai mare precizie inventarul terminologic al acestuia.

11.18. Termeni ai timpului și ai spațiului

Relatarea faptelor în cronicile istorice este strâns legată de dimensiunile spațiale și temporale care, spre deosebire de *toposul* textelor literare, percepe aceste repere ca date obiective. Este motivul pentru care și în letopisețul lui Grigore Ureche, atât cronicarul cât și copiștii care au intervenit ulterior în text, au tendința de a compara informațiile furnizate de izvoarele istorice, de a le analiza critic și de a corecta anii, în funcție de acestea. De exemplu, Axinte Uricariul semnalează o eroare în letopiseț sprijinindu-și afirmația cu argumente:

> *„Vă leato 6999 (1491). Într-acesta an să știi cetitoriule că au zidit Ștefan vodă bisérica lui sfeti Nicolae din tîrgul Iașii; de nu crezi, caută*

la vă leatul ce scrie deasupra ușii bisêricii, iară nu cum scrie înapoi."
(Ureche 1958, 99)

Din punct de vedere spațial, se observă în text încercarea de a menționa cât mai precis denumirile geografice pentru a stabili cu precizie locul în care s-a petrecut un anumit eveniment. Astfel, letopisețul schițează o geografie a Țării Moldovei așa cum a fost documentată de către Grigore Ureche. Într-un astfel de exemplu, în relatarea bătăliei dintre Ștefan cel Mare și Petru vodă Aron, cronicarul consemnează mai multe repere geografice: numele unui râu, numele unei localități și, ceea ce este, probabil, o parte cu un aspect specific a terenului respectivei localități „*...pe Sirétiu, la Doljăști, la tină,...*". Această primă bătălie este urmată, la un interval foarte scurt, de o a doua confruntare militară într-un alt loc, la Orbic.

> *Și silind spre scaunul Sucévii, i-au ieșitu inainte Pătru vodă Aron pe Sirétiu, la Doljăști, la tină, și s-au lovitu în zioa de joi mari, aprilie 12, și înfrînse Ștefan vodă pe Aron. Ci Aron vodă nu să lăsă cu atîta, ci de iznoavă s-au bulucitu și al doilea rîndu; să lovi la Orbic și iară birui Ștefan vodă. (Ureche 1958, 83)*

Din punct de vedere terminologic, în prezentul studiu, dorim să inventariem termenii care desemnează repere temporale și spațiale în letopisețul lui Grigore Ureche, fără a avea deloc pretenția de a identifica în parametrii geografiei actuale aceste elemente, cercetare care face obiectul de studiu al istoricilor.

Un alt motiv al prezenței terminologiei geografice în letopisețul lui Grigore Ureche este faptul că acesta dorește să contextualizeze datele istorice pe care le consemnează. Astfel, în letopiseț, Țara Moldovei nu este o țară izolată, ea se învecinează cu alte țări despre care cititorul trebuie informat pentru a înțelege mai bine raportul de forțe din regiune. Capitolele dedicate pentru a descrie Polonia, Țara Tătărască, Imperiul Otoman și Transilvania sunt surse importante de terminologie și de nomenclaturi geografice. Preluate din cosmografia lui Mercator (Panaitescu, 1958, 37-38), în aceste descrieri se pot observa și termeni puțin obișnuiți pentru acea epocă, pe care cronicarul îi preia din scrierile străine și care astăzi, datorită progresului științific, sunt termeni specializați aparținând limbii române.

Prin urmare, acest capitol va fi destinat doar observării și inventarierii terminologiei geografice *(forme de relief, floră, faună, meteo* și *puncte cardinale)* și a terminologiei timpului *(date calendaristice, durată și marcatori discursivi temporali)* din text. În letopiseț au fost observate, pe durata cercetării, numeroase toponime și forme ale acestora. Acestea pot contura o geografie a evenimentelor istorice petrecute în Țara Moldovei. Prezentul

studiu se limitează însă doar la studiul terminologiei letopisețului și nu va aborda studiul toponimelor din text.

11.19. Geografie și teritorii

Inventarul terminologic geografic al letopisețului cuprinde mai multe subcategorii: *a) forme de relief, b) unități administrativ-teritoriale, c) fauna și animalele domestice, d) flora, e) vremea și cerul și f) puncte cardinale*.

a. Forme de relief

Terminologia referitoare la formele de relief din letopiseț cuprinde 41 de termeni și forme ale acestora cu o distribuție lingvistică de 98 de ocurențe în text. Acest inventar cuprinde 26 de termeni unici.

Distribuția cea mai mare în text o au termenii: *munte (38), cîmp (14), vale (7), vad (6), movilă (5), și ostrov (5)*. Ceea ce ne permite să observăm că termenii *munte* și *cîmp* sunt formele de relief predominante în letopiseț.

Termenii cu o distribuție mai puțin importantă desemnează forme de relief de uscat (10) și diferite tipuri de ape (5). Din prima categorie fac parte termenii: *lunca (3), țărmurile (2), țermurile (2), vîlcea (2), culme (1), piscu (1), plaiuri (1), poiana (1), șesul (1)* și *stînci (1)*. Dintre care *țărmurile (2), țermurile (2)* prezintă o variație ortografică. De asemenea, se poate observa următoarea variație a termenilor:

a. *cîmp (14), lunca (3), șesul (1);*
b. *culme (1), piscu (1);*
c. *vale (7), vîlcea (2).*

Termenii care desemnează în text diferite tipuri de ape sau părți ale acestora sunt: *marea (6), vad (6), baltă (2), pîrău (4), iezerul (1) și rîu (1).* Un termen mai puțin obișnuit, introdus de Grigore Ureche în letopiseț din cosmografia lui Mercator, în limba latină, este termenul *ochiianu (1)*. Credem că nu greșim când spunem că aceasta este prima atestare a termenului în limba română.

De remarcat distribuția lingvistică a formelor de relief în text. Astfel, formele de relief cu o recurență mare, obișnuite în zona geografică a Moldovei, sunt utilizate pentru a desemna locul de desfășurare al unor evenimente istorice. Termenii mai puțin obișnuiți, menționați o singură dată în text, se regăsesc în capitolele dedicate descrierilor geografice.

b. Unități administrativ-teritoriale

Tot din domeniul geografiei fac parte și termenii care desemnează unitățile administrativ teritoriale ale unei zone. Din această categorie,

în text au fost identificați 28 de termeni și forme ale acestora, având un număr total de 226 de ocurențe. Numărul de termeni unici din această categorie este 14.

Dintre aceștia, cei care au o distribuție mai mare în text sunt: *țării (72), țărîi (40), împărăție (37), împărățiie (24), margine (17), ținutul (17)* și *crăie (12)*.

În text se poate observa distincția terminologică între diferitele organizații teritoriale politice ale timpului: *țară, împărăție, crăie, voivevozie și cneadzie*. În ceea ce privește organizarea administrativ teritorială internă a Țării Moldovei, aceasta este formată din *ținutul (17), țînutul (2)* și *țănuturile (1),* fiind delimitată de *hotar (10)*.

Această terminologie prezintă variație terminologică în cazul termenilor *margine (17), hotar (10)* și *ténchiul* (1), termeni care desemnează conceptul de graniță sau de limită teritorială. De remarcat faptul că în letopiseț nu se utilizează cuvântul *graniță*, ceea ce ne permite să afirmăm că, probabil, acesta încă nu intrase în limbă în epoca lui Grigore Ureche. O altă variație terminologică privește termenii *ținutul (17) și horde (1)*, desemnând un teritoriu care constituia o unitate administrativă.

Variante ortografice ale termenilor se pot observa în următoarele cazuri:

a. țării (72), țărîi (40);
b. împărăție (37), împărățiie (24);
c. ținutul (17), țînutul (2), țănuturile (1);
d. ténchiul (1), țenchiul (1).

Acestea consemnează formele morfologice aflate în circulație în epoca lui Grigore Ureche.

c. Fiare și animale domestice

Considerăm că tot din descrierea teritoriului fac parte și termenii care desemnează fauna și animalele domestice în textul letopisețului. În text, au fost identificați 43 de termeni și de forme ale acestora, cu o distribuție de 90 ocurențe, ceea ce înseamnă o prezență slabă în text. Numărul total de termeni unici este 27. Termenii se diferențiază în trei categorii: *termeni generici (4), animale sălbatice (8)* și *animale domestice (15)*.

Dintre termenii cu caracter general care desemnează fauna menționăm: *dobitoace (12), hiară (2), heri (2)* și *fiara / fiarălor (2)*. Conform contextelor, cei doi termeni desemnează animale domestice (*dobitoace*) și animale sălbatice (*fiară / heri*), așa cum se poate observa din următoarele exemple:

a. „...să să asémene ***fiarălor și dobitoacelor*** *celor mute și fără minte..."* (Ureche 1958, 57)

b. *„...fost-au iarnă grea, mare și friguroasă, de au înghiețat **dobitoace și heri** pin păduri."* (Ureche 1958, 161)

Se poate observa faptul că animalele domestice sunt mult mai des menționate în letopiseț decât animalele sălbatice.

Termenul *hiară (2)* prezintă mai multe variante ortografice în text: *hiară (2), heri (2), fiara / fiarălor (2).*

Animalele sălbatice sunt menționate ocazional în text deoarece apar în evenimentele istorice relatate de cronicar. De exemplu, mai mulți termeni ce desemnează animale sunt menționați în relatarea descălecatului țării de către Dragoș vodă: *„...au dat de o **hiară** ce să chiamă **buor** și după multă goană ce o au gonit-o prin munți cu **dulăi**, o au scos la șesul apei Moldovei."* (Ureche 1958, 60).

Cuvinte care desemnează animale sălbatice sunt menționate și în cazul unor figuri de stil, precum comparația: *„...iară ei cu toții, **ca niște lei sălbatici** au năvălit asupră-i..."* (Ureche 1958, 149).

Următoarele categorii de animale sălbatice sunt menționate în text:

a. mamifere: *leu (6), lupi (5), buor (3), dzimbru (2);*

b. animale acvatice: *péște (2), cracatiță (1);*

c. insecte: *lăcuste (1);*

d. păsări: *pasări (2).*

Termenul *buor (3)* prezintă variație terminologică cu formele: *buor (3) și dzimbru (2).*

Termenii care desemnează *animale domestice* în letopiseț sunt: *cal (24), bou (7), povodnici (3), oaia (2), matcă (2), cățeaoa (2), cămile (2),* țîncă *(2), vaci (1), pohodnic (1), iepe (1), dulăi (1), turma (1), cirezi (1)* și *albina (1).* Aceștia sunt menționați în diferite contexte precum:

a. vânătoare: *cățeaoa (2), țîncă (2), dulăi (1);*

b. execuție: *cămile (2);*

c. lupte: *cal (24), vaci (1), cirezi (1);*

d. dări: *bou (7).*

Termenul cel mai recurent din această categorie este *cal (24)*, recurența acestuia fiind justificată de faptul că era cel mai utilizat animal în campaniile militare. Este și mijlocul de deplasare utilizat de către nobili în Evul mediu și, prin urmare, este prezent în majoritatea evenimentelor relatate în cronică. Fiind un element secundar al narațiunii, acesta este menționat doar atunci când este neapărat necesar: *„Într-acel războiu au căzut Ștefan vodă de pre **cal** jos, și Dumnezeu l-au feritu, și nu s-au vătămat."* (Ureche 1958, 95). Tot legat de termenii care desemnează conceptul *cal*, în letopiseț se utilizează doi termeni cu acest sens, termenul generic *cal (24)* și *povodnic (3) / pohodnic (1)*, care desemnează un cal de rasă, utilizat pentru paradă. Acest termen este utilizat într-un context cu forma sa de feminin *iepe (1).*

Variația terminologică este prezentă în text pentru termenii *cățeaoa (2)* și *țîncă (2)*, termeni utilizați în text pentru a desemna același concept.

Unele utilizări ale acestor unități lexicale nu sunt terminologice, ele intrând în componența unor figuri de stil: *oaia (2), matcă (2), turma (1) și albina (1). Astfel*, *oaia* se utilizează într-o comparație care îi opune pe boierii vicleni lui Ștefan vodă, o victimă fără apărare: *„...ca niște lupi gata spre vînat, ca să înéce* ***oaia*** *cea nezlobivă, adecă pre Ștefan vodă...”* (Ureche 1958, 149). Într-o comparație se folosește cuvântul *matcă* pentru a sugera blândețea caracterului lui Pătru vodă: *„Era domnu blîndu, ca o matcă fără ac...”* (Ureche 1958, 205).

d. Flora

O serie de 18 termeni și de forme ale acestora desemnând plante sunt menționate în letopiseț. Distribuția lor, în text, este slabă ele prezentând doar 60 de ocurențe aparținând a 9 termeni unici. Cei mai recurenți dintre aceștia sunt: *pădure (23), codru (11)* și *copaciu (9)*.

Dintre toți termenii, doar *codru* prezintă variație terminologică: *pădure (23), codru (11) și dumbravă (5)*. Alți termeni care desemnează flora sunt: *pom (3), viile (2), ghindă (1), iarba (1) și mohoară (1)*.

Așa cum se poate observa din distribuția slabă a acestor termeni, prezența lor este ocazională în text, aceștia fiind menționați datorită importanței lor contextuale în descrierea unui eveniment istoric. Astfel, în descrierea pregătirii luptei de la Codrul Cozminului, cronicarul menționează: *„...au trimis înainte ca să apuce calea la* ***Codrul Cozminului****, să săciuiască* ***pădurea****, să o înțtinéze, ca să o poată porni asupra oștii, daca vor intra în* ***pădure****.”* (Ureche 1958, 104). În acest context, termenii din domeniul florei desemnează teatrul de operațiuni al unei confruntări armate.

Termenul *dumbravă (5)* apare într-un context în care o confruntare armată a avut ca rezultat modificarea peisajului: *„Că au pus Ştefan vodă de au arat cu léşii pe o culme de deal la Botăşani şi au simănatu ghindă şi s-au făcut dumbravă mare, de iaste pînă astăzi copaci mari.”* (Ureche 1958, 108).

În alte contexte, flora este menționată cu ocazia crizelor economice și a foametei cauzate de secetă. De exemplu, cronicarul menționează că din cauza unei secete, săracii s-au hrănit cu *mohoară (1)*, o plantă din familia gramineelor utilizată ca furaj:

> *„Domnindu Pătru vodă țara Moldovei, mare sécită s-au tîmplatu în țară, [...] Iar dispre toamnă deaca s-au pornit ploi, au apucat de au crescut* ***mohoară*** *și cu acélea ș-au fostu oprind sărăcimea foametea, că-i coprinsése pretitinderea foametea.”* (Ureche 1958, 202)

Din câte se poate observa, terminologia florei este secundară în letopiseț, aceasta fiind menționată pentru rolul pe care îl are în context militar sau în situațiile de criză economică.

e. Vremea și cerul

La fel ca și în cazul categoriilor anterioare, menționarea fenomenelor cerești a celor meteorologice este ocazională, acestea fiind consemnate în text doar atunci când sunt importante pentru evenimentele istorice descrise. În această categorie au fost identificați 12 termeni unici care prezintă 27 de ocurențe. Dintre aceștia, cea mai importantă distribuție o au termenii: *ploaie (8), vréme (5), cutremur de pămîntu (3), sécită (3), soare (3) și vîntu (3)*. Cu excepția termenului *cutremur*, ceilalți termeni desemnează stări obișnuite ale *vremii*. În ceea ce privește termenul generic *vréme (5),* care este utilizat în letopiseț cu mai multe sensuri, în această secțiune au fost luate în considerare doar acele ocurențe care trimit în context la domeniul meteorologic. Este vorba despre sintagme precum: *„vréme rea"* sau *„vréme bună"*.

Un alt termen, *ceriu (1)* / *ceru (1)* este, de asemenea, folosit în text și cu sens religios desemnându-l pe Dumnezeu, *„cum iubéște să vază judecătoriu blîndu în* ***ceriu****"* (Ureche 1958, 158). În această secțiune a fost luat în considerare doar sensul meteorologic al termenului, este vorba despre observarea unui semn pe cer: *„...semnu mare s-au arătatu pre* ***ceru****, că au strălucit dispre miiazănoapte ca un chip de om, de au stătut multă vréme și iară s-au ascunsu în văzduh."* (Ureche 1958, 133).

Termeni menționați ocazional în text sunt: *senin (2), ceriu (1), ceru (1), cometha (1), furtună (1), geruri (1), omeți (1), stea cu coadă (1), troieni (1) și tunete (1)*. Dintre aceștia, 2 prezintă o variație terminologică: *cometha (1)* / *stea cu coadă (1) și omeți (1)* / *troieni (1)*, iar termenii *ceriu (1)* / *ceru (1)* sunt variante ortografice ale aceluiași termen.

Termenii *furtună*, *vréme* și *senin* se utilizează stilistic în text printr-o comparație. De exemplu, atunci când cronicarul relatează bucuria întregii țări la aflarea veștii despre mazilirea lui Aron vodă o face cu ajutorul unei comparații: *„...ci cum după multă* ***furtună*** *și* ***vréme rea****, daca văd oamenii* ***senin*** *și liniște, să bucură toți, așa toată țara* să bucurasă." (Ureche 1958, 208).

Chiar dacă unii termeni geografici sunt utilizați doar cu sens stilistic în text, considerăm că utilizarea lor constituie o atestare în limbă, deoarece între sensul propriu și cel figurat, sensul propriu este cel care primează în comunicare.

f. Puncte cardinale

Punctele cardinale sunt și ele repere de orientare geografică și prezintă un număr de 7 termeni și forme ale acestora aparținând a 4 termeni unici, cu o distribuție de 24 de ocurențe în text. În letopisețul lui Grigore Ureche sunt menționați doar termenii medievali care desemnează punctele

cardinale: *apus (10), răsărit (5), miazănoapte (3), răsăritu (3), amiiazăzi (1), amiazăzio (1)* și *amiazăzi (1)*. Distribuția lingvistică cea mai mare o au termenii *apus (10)* și *răsărit (5)*. Următoarele alternanțe ortografice au fost întâlnite în text: *răsărit (5) / răsăritu (3)* și *amiiazăzi (1) / amiazăzio (1) / amiazăzi (1)*.

Toate ocurențele evaluate în context se referă la puncte cardinale, chiar dacă termeni precum *răsărit* și *apus* sunt utilizați în text și pentru a desemna momente ale zilei.

11.20.Timp și durată în relatarea istorică

Într-o cronică istorică precum letopisețul lui Grigore Ureche, pe lângă reperele geografice, marcarea firului narațiunii se realizează cronologic, prin intermediul terminologiei și al marcatorilor discursivi temporali. Structural, letopisețul este împărțit în 223 secțiuni / capitole de lungime variabilă, fiecare dintre acestea având un titlu introdus, de cele mai multe ori, printr-un marcator discursiv temporal. Primele 6 secțiuni sunt dedicate „descălecatului" țării, limbii moldovenești și originii moldovenilor, iar celelalte relatează evenimentele istorice ale Țării Moldovei. Dintre aceste secțiuni, 20 de titluri sunt semnalate în ediția P.P. Panaitescu ca fiind interpolări ale copiștilor manuscrisului, 17 dintre acestea fiind atribuite lui Simion Dascălul și 3 lui Misail Călugărul. Având în vedere faptul că, sub aspect discursiv și terminologic, interpolările nu se disting prin elemente caracteristice, toate titlurile vor fi analizate împreună.

Pentru analiza reperelor temporale din letopisețul lui Grigore Ureche s-au luat în considerare două aspecte principale: utilizarea terminologiei și marcatorii discursivi temporali utilizați în text. Aceste două aspecte vor fi discutate în secțiunile următoare.

11.20.1. Terminologia datării istorice

Din punct de vedere cronologic, unitățile principale în care se structurează letopisețul sunt constituite din domnia unui voievod. Astfel, textul lui Grigore Ureche constă dintr-o înșiruire ordonată cronologic a domniilor voievozilor din Moldova. Pentru voievozii cu domnii scurte sau cu o activitate restrânsă, menționarea faptelor lor se poate restrânge la o singură secțiune din letopiseț. Domniile mai îndelungate, cuprinzând mai multe evenimente importante, se desfășoară pe mai multe secțiuni, fiecare eveniment important ocupând cel puțin o secțiune. Titlul fiecărei

secțiuni în document este ilustrativ pentru conținutul acesteia. Prin urmare, mai multe dintre secțiunile / capitolele care formează letopisețul pot fi dedicate unei singure domnii.

De remarcat faptul că, în letopisețul lui Grigore Ureche, nu se folosește termenul *timp*, atât aspectele punctuale cât și cele de durată ale cronologiei textului fiind exprimate cu ajutorul termenului *vréme (103) / vreme (12)*. De exemplu, un context care exprimă durata este: *„...și socoti să să agiungă cu Mihai vodă, carele domniia* ***pre acéia vréme*** *Țara Muntenească, ca să să dezbată de supt mîna turcilor."* (Ureche 1958, 210). Termenului *vréme* este mai puțin folosit în text pentru exprimarea unui moment în timp: *„Vă leato 7021 (1513) avgustu 22 de zile,* ***pre aceasta vréme****, Mendi Ghirei hanul au prădat Litva, pănă la Vilna..."* (Ureche 1958, 132).

Terminologia timpului în relatarea istoriei Țării Moldovei este legată de diviziunile timpului *(ore, zile, săptămâni, luni, ani)* și de subdiviziunile acestora *(momentele zilei, mesele zilei, zilele săptămânii, lunile anului, anotimpurile)*. Inventarul terminologic al acestor elemente comportă 69 de termeni și de forme ale acestora, cu un număr de 840 ocurențe. În text, termenii unici desemnând elemente temporale identificați sunt în număr de 58.

Analiza cantitativă confirmă faptul că termenii care desemnează concepte cronologice sunt cei mai prezenți în text și că ei alcătuiesc scheletul de bază al textului. Dintre aceștia, cei mai recurenți sunt: *zile (67), ani (65), an (54), zi (36), vă leato (35), anii (34), leatul (31), luni (27)* și *noaptea (23)*. Recurența lor este justificată în text de faptul că, în general, evenimentele importante sunt menționate în letopiseț cu data precisă în care au avut loc, menționându-se anul și, dacă se cunoaște, luna și ziua. Acești termeni sunt folosiți pentru a exprima atât datele istorice punctuale ale evenimentelor: *„****În al doilea anu*** *a domnii lui Ștefan vodă,* ***în luna lui avgustu, 8 zile****, rădicatu-s-au Albu sultan cu tătarii de la Piericop..."* (Ureche 1958, 134), cât și durata acestora: *„Pre urma lui Lațco vodă au domnit Bogdan vodă* ***6 ani****. După domniia lui Bogdan vodă au domnit Pătru vodă, ficiorul lui Mușatu,* ***16 ani****."* (Ureche 1958, 66).

În letopiseț se poate observa faptul că termenii românești care desemnează unitățile de timp fundamentale *an (54), lună (11)* și *zi (36)* apar în aceleași contexte cu împrumuturile slavone care desemnează aceleași concepte *leato (35), meseța (2)* și *dni (9)*. Cu toate acestea, termenii românești au o distribuție lingvistică mai importantă în text decât cei slavoni.

În letopiseț, nu se menționează nicio unitate temporală mai lungă decât *anul*. Cu o singură excepție a sintagmei *„în véci" (1), cronicarul* nu utilizează termenul *veac*. Atunci când trebuie să exprime o perioadă de timp mai mare, acesta folosește parafraze precum: *„...dară* ***lucruri vechi și***

***de demult**, de s-au răsuflat atîta **vréme de ani**..."* (Ureche 1958, 58). Structura utilizată pentru a desemna perioade de secole în letopiseț este formată din *numeral + sintagma „de ani"* și există în 2 contexte. Primul, una dintre interpolările lui Misail Călugărul în care se desemnează o perioadă de șase secole: *„Scriu alte istorii pentru țara noastră a Moldovei, cum au stătut pustie **600 de ai**..."* (Ureche 1958, 60). A doua aparține cronicarului și desemnează un secol: *„Craiul s-au mîntuit cum că cu turcul are legătură țara lor, mai mult de **100 de ani** și stă neclătită."* (Ureche 1958, 186).

În text se poate observa că, chiar dacă cronicarul utilizează expresia *vă leato (35)*, însemnând *„în anul"* în limba slavonă, în text apare și forma *leatul (31)*, care este deja o formă a împrumutului din slavonă adaptată ortografic și morfologic la limba română. În același timp, în letopiseț, termenul *an (54)* și formele sale prezintă o distribuție lingvistică aproximativ egală cu diferitele forme ale expresiei slavone. Aceasta din urmă este caracterizată și de o mare varietate de forme ortografice în text: *vă vleato (35), vleat (1), vă léato (1), vă leatu (1)* și *v leato (3)*. Expresia adaptată la limba română apare în două variante flexionare: *leatul (31)* și *leat (8)*. Termenul *an* are și el o variantă ortografică *ai (1)*, care apare într-un context unic, într-o interpolare atribuită lui Misail Călugărul. Având în vedere că este o ocurență unică, acest termen poate fi o greșeală ortografică în text, sau un element de limbaj specific copistului. Neputând să aducem argumente în favoarea niciuneia dintre aceste ipoteze, în această lucrare, ne-am limitat la inventarierea formei lexicale.

Dintre subdiviziunile temporale ale anului, subliniem prezența în text a *anotimpurilor* și a *lunilor anului*. Prima categorie apare în contexte în care se vorbește despre starea vremii, menționată din cauză că era ieșită din comun, fără a se preciza o dată calendaristică însă: *„...și décii preste **vară** au fostu ploi gréle și povoaie de ape și multă înecare de apă s-au făcut."* (Ureche 1958, 112). Într-un singur context, în care data calendaristică a fost menționată anterior, se utilizează anotimpul pentru a data o incursiune militară: *„...ci fără zăbavă într-acestași an, toamna, au venit cazacii în țară cu un domnișor..."* (Ureche 1958, 204).

Dintre cele 4 anotimpuri, în letopiseț se menționează doar 3: *vara (6), toamna (2)* și *iarna (6)*.

Lună (11) și *meseța (2)* sunt termenii generici care marchează subdiviziunile unui an. Dacă termenul slavon *meseța (2)* este menționat în cadrul unor date calendaristice punctuale precum *„Vă leatul 6973 (1465) **meseța** ghenarie 23..."* (Ureche 1958, 84), termenul *lună (11)* este folosit atât pentru a exprima punctual data unui eveniment cât și pentru a exprima durata. Termenul apare, de cele mai multe ori, în structurile de date calendaristice de tipul *an+lună+zi* ca în exemplu: *„Întru acestași anu, 7087 (1578), în **luna** lui octovrie 2..."* (Ureche 1958, 198). De asemenea, este utilizat pentru

evitarea repetiției, dacă numele lunii a fost deja menționat anterior: *„**Într-acéiași lună**, în 5 zile, fu războiu în Țara Muntenească [...] **Într-acéiași lună**, în 20 de zile, au răzbitu și pre Băsărabă.”* (Ureche 1958, 91).

Pentru exprimarea duratei, construcțiile se formează cu ajutorul numeralelor: *„...după moartea lui Pătru vodă au domnitu Ciubăr vodă **doao luni**.”* (Ureche 1958, 91) și se referă în special la durata domniilor voievozilor Moldovei. A fost identificat și un context în care durata se referă la un tratat de pace: *„Atuncea de iznoavă Ianoșu craiul, umblîndu la mijlocul lor, i-au împăcatu pînă în **5 luni**...”* (Ureche 1958, 141).

Acest termen nu prezintă variante ortografice, iar în letopiseț este scris în forma cu care se regăsește și astăzi în limba română.

Toate *lunile anului* sunt menționate în letopiseț. Cele care au o distribuție mai mare în text sunt: *noiemvrie (17), septevrie (17), iulie (15), iunie (14), avgust (13), fevruarie (13), martie (12)* și *octovrie (10)*. Se poate considera că, aceasta este distribuția cronologică cea mai importantă a evenimentelor relatate în letopiseț. În cazul acestor termeni nu s-a constatat existența varietății terminologice, dar s-a observat o destul de bogată variație ortografică. Astfel, lunile: *noiemvrie (17), iulie (15), iunie (14), avgust (13), martie (12), aprilie (9) și mai (6)* nu prezintă variante ortografice. Dintre acestea, *martie, aprilie, mai, iunie* și *iulie* își păstrează forma și în limba română modernă. Pentru celelalte luni ale anului, se pot observa 2 sau chiar 3 variante ortografice, dintre acestea doar forma *noiembrie* s-a păstrat în româna modernă:

a. septevrie (17), septemvrie (3);
b. noiemvrie (17), noiembrie (4);
c. fevruarie (13), fevruar (1);
d. octovrie (10), octomvrie (5);
e. ghenarie (8), ghenuarie (6);
f. dichemvrie (7), dechemvrie (1), dechevrie (1).

Structura datelor evenimentelor din letopiseț este diferită, unele dintre acestea fiind foarte scurte *„...**leat 6982 (1473) octomvrie 1**.”* (Ureche 1958, 91), în timp ce altele sunt mai detaliate: *„**anii 6945 (1437)** și s-au lovitu al cincilea rîndu cu Ștefan vodă, **într-o joi, martie 8 zile**.”* (Ureche 1958, 75). Una dintre cele mai complexe menționări a datei unui eveniment din letopiseț prezintă structura *lună + zi din lună + zi din săptămână + sărbătoare religioasă + numeral + săptămână + post religios* și este formulată în felul următor în contextul celei de-a doua urcări pe tron a lui Pătru vodă: *„...au intrat în Suceava, fevruarie noaosprăzéce zile, luni după sfeti Theodor, în a doao săptămînă în postul cel mare, dimpreună cu Imbrea aga și au șăzut în scaun.”* (Ureche 1958, 151). O asemenea notație demonstrează din partea autorului intenția de a plasa cât mai precis în timp evenimentele istorice.

Subdiviziunea unei luni, *săptămîna (14)* este un termen menționat în letopiseț pentru a exprima date calendaristice în două moduri diferite. O primă modalitate exprimă o datare aproximativă și punctuală a unui eveniment relatat, prin apropierea acestuia de un reper temporal familiar în epocă, precum perioadele de post sau sărbătorile religioase, ca în exemplele: *„Miercuri* ***în săptămîna albă*** *au murit Maria doamna lui Ștefan vodă..."* (Ureche 1958, 75) sau *„...carele miercurea și gioi* ***în săptămîna rusaliilor*** *îl slăvéște toată țara noastră în Suceava..."* (Ureche 1958, 69).

A doua modalitate de utilizare a termenului *săptămînă* desemnează durata, respectiv o perioadă de timp de 7 zile, acesta fiind utilizat singur în context, ca de exemplu: *„...nu grijăscu de avuție, ci de izbîndă și de foame rabdă* ***cu săptămîna****."* (Ureche 1958, 116). Tot pentru a exprima durata, cronicarul utilizează structuri temporare complexe din care face parte și termenul *săptămînă: „Au domnitu Ștefan vodă* ***47 de ani și 2 luni și trei săptămîni****..."* (Ureche 1958, 69).

Termenii generici *zi (36)* și *dni (9)* sunt utilizați diferit. *Dni (9)*, la fel ca în cazul termenului *meseța, se* utilizează doar punctual pentru a marca data la care a avut loc un eveniment istoric. De asemenea, trebuie observat că *dni* nu apare în interpolările copiștilor letopisețului, motiv pentru care vom considera utilizarea acestuia ca o trăsătură specifică a discursului lui Grigore Ureche. Acest termen este adesea utilizat în titlurile secțiunilor și apare în expresii preponderent slavone precum: *„****Vă leato 7004*** *(1496) iulie* ***25 dni cetvertoc****..."* (Ureche 1958, 100) sau izolat, între cuvinte în română: *„de au trecut apa Nistrului, vineri, iunie 29* ***dni*** *și au intrat la ruși, la Podoliia."* (Ureche 1958, 129).

Termenul *zi (36)* este utilizat atât pentru a marca punctual o dată calendaristică cât și pentru a exprima durata. Pentru exprimarea punctuală a datei unui eveniment istoric, se poate observa raportarea la o sărbătoare religioasă a cărei dată este foarte cunoscută, ca în exemplul în care se relatează că Ștefan cel Mare a poruncit armatei: *„...să să strîngă la Hîrlău, în zioa lui sfeti Nicolae."* (Ureche 1958, 106). Datarea, chiar dacă nu se face convențional, ca în alte contexte, nu este lipsită de precizie datorită raportării la ziua sf. Nicolae. Raportarea la o zi de sărbătoare este destul de frecventă, în letopiseț fiind menționate: *în zioa de lăsatul secului, în zioa de joi mari, la zioa sfîntului mucenic Dimitrie, în zioa de bogoiavlenie, pre postul cel mare, în zioa de Pațte* etc.

Mai sus, s-a menționat deja prezența termenului *zi* în expresiile punctuale *an + lună + zi*, nu vom reveni asupra acestei structuri.

În ceea ce privește exprimarea duratei, aceasta se realizează utilizând structura *numeral + zile*, ca în exemplul: *„...să-l lase* ***trei zile*** *să se veselească..."* (Ureche 1958, 62). Același termen asociat cu numele unui domnitor indică

faptul că evenimentul s-a petrecut în timpul domniei acestuia: *„...precum **în zilele acestui domnu**, Alixandru vodă, s-au hirotonit preaosfințitul mitropolitul chir Theoctist de Nicodim...”* (Ureche 1958, 79). Este o formă relativă de datare, foarte generală care prezintă 14 ocurențe în letopiseț, motiv pentru care, în general, este însoțită de date calendaristice mai precise aflate în contexte apropiate și la care această formulare se raportează.

Zilele săptămânii sunt toate menționate în letopiseț cu ocazia diferitelor evenimente. Distribuția lingvistică a termenilor ne permite să observăm că zilele cele mai menționate în letopiseț sunt: *joi (11), miercuri (8) și vineri (8).* Doar doi dintre termeni prezintă variante ortografice: *joi (11) / gioi (2) și duminecă (4) și duminică (2).* Se poate observa că în epoca cronicarului acești termeni se foloseau deja cu forma pe care o au în limba română actuală: *joi (11), miercuri (8), vineri (8), marți (7), sîmbătă (6), luni (6) și duminică (2)*. În letopiseț există o ocurență unică a unui termen slav pentru o zi a săptămânii, este vorba despre *cetvertoc (1)* și desemnează ziua de *joi*.

Zilele săptămânii, în afară de faptul că intră în structurile temporale complexe descrise anterior, se mai folosesc și pentru datarea aproximativă a unui eveniment istoric, ca în exemplul: *„Și décii să găti de cale și au ieșit din Ciceu, în luna lui ghenuarie, **într-o duminecă**, lăsîndu-și doamna și coconii și au purces spre Țarigrad...”* (Ureche 1958, 148-149).

O datare mai precisă utilizând numele zilelor săptămânii se obține prin raportarea la o sărbătoare religioasă ca în exemplul: *„Și apropiindu-să spre Iași, s-au arătat oastea toată a lui Ion vodă și era vréme atuncea **joi după Rusalii**.”* (Ureche 1958, 184).

Cea mai precisă datare punctuală prezintă structura *an + lună + zi a lunii + zi a săptămânii*, așa cum se poate observa în exemplul: *„...fost-au cursul **anilor 6965 (1457) aprilie 12, joi...**”* (Ureche 1958, 83).

Pentru exprimarea duratei utilizând numele zilelor săptămânii, cronicarul menționează zilele care marchează intervalul respectiv ca în exemplul: *„...iar din jos venise Hroiot cu turcii pănă la Suceava și au arsu tîrgul, septevrie 19, **luni și marți**.”* (Ureche 1958, 98). Un exemplu care construiește intervalul diferit este următorul: *„Și sosindu la cetate **miercuri spre joi**, la miazănoapte...”* (Ureche 1958, 98).

Alte repere temporale în structurarea cronologică a evenimentelor istorice din letopisețul lui Grigore Ureche sunt *diviziuni ale zilei*. Dintre acestea, *ceasul (1)* este menționat o singură dată în letopiseț, fiind cea mai precisă datare a unui eveniment: *„Bogdan vodă cel Grozavu, ficiorul lui Ștefan vodă cel Bun, s-au pristăvitu în anii 7025 (1517), aprilie în zile 18**, în ceasul cel dintăi al nopții**, în tîrgu în Huși”* (Ureche 1958, 133).

Slaba distribuție a acestui termen în text este, cu siguranță, cauzată de faptul că cronica lui Grigore Ureche este un demers documentar bazat

pe reconstituirea unor evenimente istorice pe care acesta le consemnează bazându-se pe izvoarele istorice consultate. Menționarea orei la care a avut loc un eveniment ar însemna, mai ales pentru cronicile medievale, o datare foarte precisă, lucru aproape imposibil în condițiile în care evenimentele consemnate de Grigore Ureche au avut loc cu peste două secole înainte de nașterea sa, iar documentele istorice sunt lacunare: *„...că létopisețul nostru cel moldovenescu așa de pre scurt scrie, că nici de viața domnilor, carii au fost toată cîrma, nu alége necum lucrurile...”* (Ureche 1958, 58).

Momentele zilei sunt și ele perioade cronologice mai puțin precise care permit datarea unui eveniment istoric. Termenii și formele care le desemnează sunt variate, doar 14 dintre acestea au fost identificate în letopiseț. Distribuția lingvistică a acestora nu este foarte mare, termenii având doar 18 ocurențe.

Dintre aceștia, termenul *zioa (8)* desemnează în text atât unitatea de timp menționată anterior cât și subdiviziunea acesteia care se referă la perioadă în care soarele se află pe cer. În categoria *momente ale zilei* au fost luate în considerare doar acele ocurențe din text care se referă la subdiviziunea zilei.

Termenii cu cea mai mare distribuție lingvistică în text din această categorie sunt: *noaptea (23), zioa (8) și sară (5).* Distribuția lingvistică a termenului *noaptea (23)* în letopiseț se explică prin faptul că acesta precizează momentul desfășurării unor operațiuni militare care, din rațiuni tactice, se realizau pe timpul nopții.

Alți termeni și forme ale acestora au o distribuție mai puțin importantă: *dimineața (4), noapte (4), răvărsatul zorilor (3), seara (3), înoptat (2), apus (2), miazănoapte (1), miiazănoapte (1), nopții (1) și zuoa (1). Pentru* termenul *dimineață*, de menționat forma compusă *dins-de-dimineață (1)* atestată într-un context unic în text. Termenii care prezintă variante ortografice sunt: *zioa (8) / zuoa (1), sară (5) / seara (3) și miazănoapte (1) / miiazănoapte (1),* acestea ilustrează, cel mai probabil, pronunțări regionale.

Varietatea reperelor temporale din relatarea istorică a lui Grigore Ureche se explică prin necesitatea de a consemna cu precizie desfășurarea unor evenimente istorice cum ar fi înfruntările armate. De exemplu, în descrierea asediului cetății Chilia de către Ștefan cel Mare, cronicarul precizează momentele desfășurării acestuia:

> *Și sosindu la cetate miercuri spre joi, **la miazănoapte**, au încunjurat cetatea. Însă joi nu s-au apucat de harțu, iară vineri **dins-de-dimineață** au început a bate cetatea și așa toată **zioa** s-au hărțuit **pănă în seară**.* (Ureche 1958, 84)

În funcție de context, cronicarul utilizează aceste repere temporale pentru a preciza punctual momentul în care are loc un anumit eveniment,

ca în exemplele: *„...și l-au lovitu, vineri* ***în răvărsatul zorilor****, octomvrie.”* (Ureche 1958, 82) și *„...luni* ***dimineața, în răvărsatul zorilor****, i-au lovit fără véste...”* (Ureche 1958, 134).

Diferite momente ale zilei pot marca în text durata unui eveniment istoric ca în exemplul următor, în care sunt evidențiate prin repere temporale etapele unei confruntări militare:

> *„Și dîndu războiu vitejaște de îmbe părțile, s-au bătut acolo* ***până în sară****, așijderea și vineri și sîmbătă* ***toată zioa până în sară****. Iară* ***noaptea*** *spre duminecă au lăsatu Radul vodă toate ale sale în tabără și au fugitu cu toată oastea sa la scaunul său, la Dîmboviță.”* (Ureche 1958, 84)

De observat că, dintre momentele zilei, în letopiseț, nu se utilizează deloc termenul *amiază*. Într-un singur context, se folosește termenul care desemnează momentul mesei de la amiază, *prînzu (1)*, cu intenția de a preciza momentul zilei în care a avut loc un eveniment cosiderat important în cronică: *„Într-acelaș an, avgustu 29, fu cutremur mare de pămîntu peste toată țara, în vrémea ce au șezutu domnul la masă****, la prînzu****.”* (Ureche 1958, 89).

Observând terminologia datării istorice în letopisețul lui Grigore Ureche, se poate afirma că aceasta este foarte variată, că nu este sistematică, dar că autorul încearcă să introducă în cronică date cât mai precise. Terminologia temporală este utilizată atât pentru a data punctual evenimentele istorice cât și pentru a preciza durata acestora în letopiseț, imprimând astfel un anumit ritm relatării istorice. Unul dintre mecanismele prin care se încearcă datarea cu precizie a evenimentelor istorice în text este aglomerarea reperelor temporale.

11.20.2. Mărci discursive ale relatării istorice

Letopisețul lui Grigore Ureche este o relatare istorică cu o anumită ritmicitate stabilită discursiv cu ajutorul unor marcatori temporali care permit narațiunii să avanseze și o construiesc diacronic. Această progresie cronologică a relatării istorice este anunțată încă din titlul fiecărei secțiuni, diferite mărci discursive fiind cele care imprimă o anumită ritmicitate acesteia. În această lucrare, înțelegem prin secțiuni ale letopisețului subdiviziunile acestuia care sunt introduse cu ajutorul unui titlu. Având în vedere faptul că cronicarul nu își structurează lucrarea în capitole, și din cauza faptului că unele dintre acestea sunt foarte scurte, le vom desemna cu termenul de *secțiune*.

Structural, letopisețul cuprinde 223 de secțiuni din care majoritatea sunt dedicate relatării istorice. Aceste secțiuni sunt marcate printr-un titlu care rezumă conținutul fiecăreia în parte. Au fost identificate 20 de titluri

de secțiuni care au fost atribuite copiștilor manuscrisului. Dintre acestea, 17 titluri au fost atribuite în ediția P.P. Panaitescu lui Simion Dascălul, iar 3 titluri sunt atribuite lui Misail Călugărul.

Cum obiectivul cercetării în prezentul volum nu este acela de a face o analiză a discursului cronicarului, în această secțiune se vor analiza doar marcatorii discursivi care introduc titlurile secțiunilor textului și care au rolul de a construi dimensiunea diacronică a relatării faptelor istorice din text.

Astfel, o primă analiză ne permite să observăm că aceste titluri sunt introduse cu ajutorul: *a) marcatorilor discursivi*, *b) numeralelor* și *c) termenilor.* Utilizarea repetitivă a acestora sau schimbarea lor impunând o schimbare de ritm a relatării istorice. Marcatorii discursivi identificați în titlurile secțiunilor sunt în număr de 9, dar ca distribuție lingvistică în titlurile secțiunilor letopisețului sunt cei mai numeroși, având 160 de ocurențe. Aceștia sunt: *cîndu (68), de (61), cînd (18), pentru (8), vă leato (2), aicea (1), așijdirea (1), di (1) și după (1).*

Mult mai puțin prezente în text, *numeralele ordinale* aflate în poziție inițială în titlurile secțiunilor formează un grup de 8 și prezintă 16 ocurențe. Lista acestora este următoarea: *al doilea (5), al patrulea (4), al treilea (2), a doa (1), a doao (1), a doua (1), a treia (1) și al cincilea (1).*

Termenii și numele proprii aflate în prima poziție în titlurile secțiunilor din letopisețul lui Grigore Ureche sunt în număr de 14 și au 46 de ocurențe în titluri. Acestea sunt: *războiul (21), domniia (9), învățătură (3), cronicariul (2), nacazanie (2), Bielschi (1), Bielschii (1), certare (1), întorsul (1), Martin (1), povestea (1), prédosloviia (1), predoslovie (1) și* răspunsul (1).

În cele ce urmează vom analiza și ilustra cu exemple modul în care aceste elemente discursive sunt utilizate pentru construirea relatării istorice în letopiseț.

a) marcatori discursivi

Elementele discursive cele mai des folosite în titlurile letopisețului, marcatorii discursivi îndeplinesc diferite roluri în text. Astfel, cel mai frecvent utilizat, *cîndu (68)* este un marcator al timpului destinat să introducă în text un anumit episod istoric punctual, redus ca durată, menționând evenimentul, dar fără a pune în prim-plan datarea sa istorică. Astfel, în multe dintre titlurile introduse prin acest marcator discursiv evenimentul nu este datat cu precizie în titlu, iar acolo unde apare o dată calendaristică, aceasta este poziționată la finalul secvenței discursive.

Conținutul tematic al secvențelor discursive introduse cu ajutorul acestui marcator temporal este legat de evenimente istorice punctuale precum expediții militare de jaf și de cucerire:

> ***Cîndu** au prădatu Ștefan vodă Țara Săcuiască.*

***Cîndu** au luat Ștefan vodă Chiliia și Cetatea Alba de la păgîni.*

***Cîndu** au prădat Malcociu Țara leșască 7006 (1498).*

Tot din aceeași categorie de evenimente percepute doar ca episoade scurte în relatarea istorică sunt execuțiile, precum în exemplele:

***Cîndu** au pierit Arbure hatmanul cu ficiorii lui.*

***Cîndu** au pierit Mihul hatmanul și Trotușanul logofătul și Crasneș și Cozma.*

***Cîndu** au omorît pre Ștefan vodă boierii țării, Găneștii cu Arbureștii, în tîrgu în Suceava.*

Se poate afirma că acest marcator este folosit pentru a anunța în letopiseț că evenimentul istoric care urmează a fi relatat este unul punctual, de scurtă durată. Acest lucru nu înseamnă însă că secțiunea pe care o introduce acest titlu va fi una scurtă. Cronicarul relatează episodul dar, de cele mai multe ori, consemnează și urmările acestuia. Utilizarea acestui marcator discursiv subliniază aspectul temporal al evenimentului narat iar recurența acestuia în titluri imprimă un ritm susținut relatării istorice.

O variantă ortografică a marcatorului este *cînd (18)*, și acesta cu o recurență mare în text, fiind utilizat în aceleași context și alternativ cu marcatorul *cîndu*.

Progresia relatării istorice în cazul secțiunilor introduse cu ajutorul marcatorului discursiv *de (61)*, utilizat cu sensul *despre* în româna actuală, este mai lentă. Acest marcator este utilizat pentru a anunța narațiunile descriptive care acoperă o perioadă mai îndelungată și pentru a pune accentul pe durata istorică. Astfel, acesta este utilizat frecvent pentru a consemnarea întregii domnii a unui voievod prin intermediul sintagmei *„de domniia...” (18)*. Aceste titluri pot avea forme mai simple, fără multe date și de detalii suplimentare:

***De domniia** lui Pătru vodă.*

***De domniia** lui Alexandru vodă Cornea.*

***De domniia** lui Ștefan vodă Tomșea, 7071 (1563) avgust.*

Alte titluri prezintă o structură complexă, descriptivă, cu detalii istorice bogate:

***De domniia** lui Bogdan vodă și de viiața lui, ce războaie au făcut cu tată-său, cu Alixandru vodă, vă leatul 6962 (1454) avgust 22.*

***De domniia** lui Iliiaș vodă, ficiorul lui Pătru vodă Rareș, carele mai apoi s-au turcit, 7055 (1546) septevrie.*

***De domnia** lui Aron vodă cel Cumplit, care multă greotate au adus țărîi, 7099 (1591).*

În aceste titluri se consemnează date, fapte și evenimente istorice considerate ca fiind cele mai importante pentru respectiva secțiune din letopiseț. Tilurile se constituie ca secvențe discursive rezumative.

Marcatorul *de* mai este utilizat pentru introducerea unor capitole descriptive precum:

De răsipirea țărî*i dentăi.*

De *discălicatul Maramoroșului.*

De *Împărățiia Tătărască și de obicéiul lor și cît loc coprinde Țara Tătărască.*

De *împărățiia turcilor și de începutul lor și de adaosul lor, în ce chip s-au început și s-au înmulțitu și s-au lățitu la atîta mărire și cinste și tărie.*

Tot *de* este marcatorul ales de către cronicar pentru prezentarea unor aspecte problematice ale metodologiei demersului istoric pe are îl asumă. Astfel, în secțiunea cu titlul *De însemnarea anilor,* acesta justifică modul în care s-a documentat despre evenimentele istorice ale Țării Moldovei și argumentează importanța utilizării izvoarelor străine pentru o mai bună informare și o datare mai precisă a acestora.

O variantă a marcatorului discursiv *de* este *di (1),* prezent în titlul secțiunii *Di-nceputul domniilor vă leatul 6867(1359).*

Marcatorul *de (61)* este utilizat și pentru introducerea unor evenimente punctuale ca, de exemplu, sintagma *„de moartea..." (18),* sintagmă care marchează discursiv ultima secțiune dedicată domniei unui voievod. Și în cazul acestor titluri se poate observa că această sintagmă poate introduce enunțuri simple precum:

De moartea *lui Roman vodă.*

De moartea *lui Bogdan vodă cel Grozavu.*

De moartea *lui Alexandru vodă Cornea.*

Alte titluri introduse cu ajutorul sintagmei *„de moartea..."* au o structură mai dezvoltată și prezintă mai multe detalii despre conținutul secțiunii pe care o deschid:

De moartea *lui Ștefan vodă celui Bun, vă leato 7012 (1504).*

De moartea *Radului vodă și de moartea lui David mitropolitul și de domniia Mihnii vodă.*

De moartea *lui Ștefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, fratele lui Iliaș vodă, care au pierit la Țuțora, v leato 7060 (1552) septevrie.*

Nu atât de des utilizat în titlurile secțiunilor, marcatorul *pentru (8)* are aceeași finalitate descriptivă și argumentativă ca și marcatorul *de*, și prezintă o distribuție contextuală asemănătoare cu a acestuia. Astfel, în text se observă titluri ale unor capitole descriptive extinse introduse cu ajutorul marcatorului *pentru*:

Pentru *limba noastră moldovenească.*

Pentru *discălicatul țării al doilea rînd.*

Pentru Țara Ungurească de jos și Ardealul de sus vom să arătăm, fiindu-ne vecini de aproape și cum au avut și ei crăie mare ca și léșii.

Și acest marcator discursiv este utilizat pentru a introduce secțiuni în care se discută problematica izvoarelor istorice care stau la baza documentării evenimentelor din letopiseț. Este vorba despre secțiunea ***Pentru*** *izvodul amînduror cronicarilor leșăști și de tocmeala lor*, în care cronicarul face o analiză contrastivă a celor două letopisețe poloneze din care se documentează.

Marcatorul temporal *vă leato (2)* este singurul marcator care are statutul de împrumut lingvistic și chiar dacă are o distribuție substanțială în text, în titlurile secțiunilor apare în poziție inișială doar în 2 contexte:

Vă leato *7008 (1500) martie 11, cîndu au venitu oastea leșască de iznoavă în țară să prade, văzîndu stricăciunea ce le-au făcut Ștefan vodă.*

Vă leato *7019(1511) fevruarie.*

Chiar dacă este marcatorul discursiv temporal prin excelență al relatărilor istorice, cronicarul preferă să nu îl folosească în titlurile secțiunilor.

Marcatori discursivi mai puțin obișnuiți, *aicea (1), așijdirea (1) și după (1)* sunt utilizați în titlurile din letopiseț cu diferite finalități discursive. Astfel, *aicea* apare în titlul *Aicea să socotim*, într-o secțiune în care cronicarul observă o neconcordanță între izvoarele istorice din care se documentează. Este un marcator care întrerupe șirul relatării cronologice pentru o pauză de reflexie asupra faptelor istorice și pentru o scurtă analiză contrastivă a izvoarelor istorice. Astfel, după ce menționează ceea ce scrie în *„letopisețul cel leșesc”* (Ureche 1958, 89), continuă relatarea faptelor istorice conform letopisețului moldovenesc.

Marcatorul discursiv *așijdirea (1)* este un marcator discursiv punctual care face legătura între două secțiuni în care se vorbește despre două expediții de pradă ale tătarilor în Moldova care au avut loc la puțin timp una de alta: *„Nu multă vréme trecîndu, ci într-același an, de iznoavă au mai intratu tătarii cu oaste mare în țară...”* (Ureche 1958, 132). Intenția discursivă este aceea de a transmite ideea de repetiție a unui eveniment istoric într-o perioadă foarte scurtă de timp.

Marcatorul discursiv *după (1)* este utilizat o singură dată în titlurile secțiunilor din letopiseț scopul acestuia fiind să stabilească o succesiune cronologică între evenimentele relatate, în care se vorbește despre a doua urcare la tron a lui Alexandru Lăpușneanul. Astfel, ***După*** *ce s-au așezat Alixandru vodă al doilea rîndu la scaun și de moartea lui Ștefan vodă Tomșa* este titlul unei secțiuni care urmează relatării evenimentelor legate de primirea domniei din partea sultanului și de opoziția țării la urcarea în scaun a acestuia. Marcatorul discursiv are finalitatea de a organiza secvențial

evenimentele istorice, ordonând cronologic faptele relatate în cele două secțiuni aflate în succesiune.

b) Rolul numeralelor în succesiunea faptelor istorice

Un număr de 8 titluri ale secțiunilor letopisețului au în poziție inițială un numeral ordinal, cu valori începând de la *al doilea* până la *al cincilea*. Dintre toate acestea, doar numeralul ordinal *al doilea* prezintă mai multe variante ortografice: *al doilea (5) / a doa (1) / a doao (1) / a doua (1).* Finalitatea utilizării numeralelor ordinale este tot redarea progresiei relatării istorice, în situația de față prin distincția unor evenimente repetitive. Astfel, majoritatea ocurențelor numeralelor din titlu apar într-un context apropiat termenului *război*. Utilizarea numeralelor permite realizarea unei distincții clare între diferitele confruntări militare succesive și desfășurarea lor cronologică.

Astfel, se pot observa categorii de titluri ale secțiunilor introduse prin intermediul numeralelor ordinale diferite ca structură. O serie reprezentativă o formează acele titluri care au o structură simplă, în care se menționează doar faptul că a existat un conflict militar, fără menționarea unor date suplimentare cum ar fi, data calendaristică, conducătorii armatelor sau părțile aflate în conflict. Având în vedere faptul că aceste secțiuni se află într-o succesiune strânsă, cronicarul se bazează pe inferențe și consideră că datele importante se deduc din context:

***Al doilea** război.*

***Al treilea** războiu.*

***Al patrulea** războiu.*

***Al cincilea** războiu.*

O ordonare cronologică mai precisă a unei serii de conflicte militare cu ajutorul numeralelor ordinale se observă în titlurile cu o structură mai complexă, în care se menționează taberele beligerante:

***Al doilea** războiu, cîndu s-au bătut moldovenii cu leșii.*

***Al treilea** războiu al moldovenilor cu léșii.*

***Al patrulea** războiu ce au avut moldovénii cu léșii.*

Structurile cele mai complexe și care prezintă informațiile cele mai detaliate sunt titlurile secțiunilor în care figurează date istorice precum: numele voievodului, inamicii, rezultatul conflictului militar, locul în care a avut loc confruntarea și chiar data precisă a evenimentului:

***Al doilea** războiu, cîndu au bătut Ion vodă pre oastea turcească și tătărască*

***Al treilea** războiu, cîndu au bătut oastea lui Ion vodă pre o samă de oaste turcească*

Al patrulea război cîndu s-au bătut Ion vodă cu turcii la Cahul, unde i s-au prilejit moarte, și groaznică, nu ca altor creștini, 7082 (1574), iunie

Se poate observa că utilizarea numeralelor în titlurile secțiunilor cu scopul de a sistematiza organizarea cronologică a evenimentelor istorice consemnate în letopiseț se dovedește a fi un mecanism simplu dar foarte eficient. Chiar dacă nu sunt marcatori discursivi temporali, numeralele ordinale pot să asigure progresia cronologică și pentru alte evenimente repetitive. Astfel, în cadrul titlurilor secțiunilor din letopiseț numeralele marchează discursiv, cu ajutorul numeralului ordinal *a doa (2) / a doao (1),* urcarea la domnie a unor voievozi precum în exemplele:

A doa *domnie a lui Alixandru vodă Lăpușneanul, carile apoi au tăiat 47 de boieri, 7072 (1564).*

A doao *domnie a lui Pătru vodă Șchiopul, 7092 (1583) octovrie 17.*

A doa *domnie a lui Aron vodă cel Cumplit.*

Această secvențialitate asigură progresia cronologică și evită confuziile între perioade și evenimente diferite, mai ales în cazurile în care datarea cronologică foarte precisă nu este posibilă.

c) Titluri introduse prin diverși termeni

Termenii cu care se deschid unele dintre titlurile secțiunilor din letopiseț sunt și ele ilustrative pentru stabilirea și organizarea cronologică a relatării istorice. Acestea anunță tematic conținutul unei secțiuni și pun în evidență elemente ale relatării istorice în funcție de intenția autorului. Dintre toate titlurile textului, 41 sunt introduse cu ajutorul unor termeni. La fel ca și în cazul marcatorilor discursivi, și aceștia prezintă recurență. Astfel, au fost identificați în total 12 termeni, dintre care, cei care prezintă o recurență mai importantă în titluri sunt: *războiul (21), domniia (9), învățătură (3), cronicariul (2) și nacazanie (2).*

Titlurile secțiunilor introduse cu ajutorul substantivului *războiul (21) se* centrează asupra confruntării armate și marchează un eveniment punctual. În unele cazuri, aceste titluri au o structură foarte simplă pe care o putem întâlni și în prezent atât în scrierile de istorie cât și în contextul didactic al orelor de istorie, la școală:

Războiul *lui Bogdan vodă cu léșii.*

Războiul *Radului vodă cu al lui Basarab vodă.*

Războiul *lui Ion vodă cu Bogdan vodă.*

În alte situații, titlurile sunt mai complexe, cu o frază amplă, ele aportând evenimentului istoric menționat punctual diferite informații complementare precum domnitorul, locul de desfășurare a confruntării armate, inamicii și data calendaristică:

***Războiul** de la Soci, cîndu s-au bătut Ștefan vodă cu Radul vodă domnul muntenescu, 6979 (1471) martie 7 dni*

***Războiul** lui Ștefan vodă cîndu s-au bătut la Podul Înaltu cu turcii, 6983 (1475)*

***Războiul** lui Aron vodă, cîndu s-au bătut la Răut cu un domnișor, Bogdan vodă îi zicea, la anii 7100 (1592) și cînd au pierit Bucium vornicul și Bîrlădeanul logofătul și Paos vornicul*

Din formularea acestor titluri, se poate observa că războaiele sunt atribuite domnitorilor. Există și o excepție într-unul dintre titluri, în care o confruntare militară nu este condusă de voievod ci de *pîrcălabul de Soroca*, conducătorul ținutului atacat: *Războiul Pîrvului pîrcălabului de Soroca, cînd s-au bătut cu cazacii la Pierieslav, în zilile lui Pătru vodă, 7095 (1587), ghenar 8*.

Termenul *domniia (6)* constituie una dintre unitățile constitutive ale letopisețului și consemnează evenimente de durată. Prezentarea acestora se face în titluri fără a aduce prea multe date istorice, ca în exemplele:

***Domniia** feciorilor lui Ștefan vodă*

***Domniia** lui Alexandru vodă cel Bătrîn și Bun*

***Domniia** lui Roman vodă, ficiorul lui Iliaș vodă*

Un titlu repetitiv care întrerupe pe alocuri relatarea istorică pentru un moment de reflexie moralizatoare este, în text, *Învățătură și certare (3)*, cu varianta sa *Certare și învățătură (1)*. Același conținut filozofico-moralizator este introdus cu ajutorul unui împrumut slavon *nacazanie (2)*. De observat faptul că, cronicarul simte nevoia să explice cuvintele în slavonă, motiv pentru care credem că deja, în epoca sa, *nacazanie silnim* / *nacazanie* era un împrumut cult, livresc, puțin accesibil vorbitorilor de limbă română. De aceea, în cele două ocurențe ale sale, acesta este tradus în românește, titlurile în care apare având o structură bilingvă, în care în poziție inițială se află termenul slavon, urmat de textul în românește: ***Nacazanie silnim**, adecă certarea celor putérnici și **Nacazanie**, adecă învățătură și certare celor mari și puternici*. Nu este singura situație în care cronicarul traduce cuvinte străine, dar cele două ocurențe sunt singurele care apar într-un titlu. Aceste secțiuni ale letopisețului sunt momente de reflexie asupra ordinii lucrurilor în Țara Moldovei, asupra locuitorilor și chiar asupra modului în care s-ar putea guverna țara. Ca distribuție în text, aceste fragmente suspendate în timp, în care autorul reflectează filozofic asupra rosturilor lumii, sunt plasate după evenimente istorice care incită la această reflecție. Credem că nu greșim când spunem că, din aceste fragmente, transpare cel mai puternic personalitatea lui Grigore Ureche și putem vedea modul în care gândește și care este sistemul său de valori.

Un alt împrumut slavon prezent în titlurile secțiunilor letopisețului este *prédosloviia (1)* și varianta *predoslovie (1)*, *cuvînt înainte*, titlu care nu este tradus. Această secțiune este dedicată formării Țării Moldovei, este secțiunea de la care începe relatarea istorică în letopiseț. Titlul este unul complex și descriptiv, *Prédosloviia descălicării a Țării Moldovei dinceputul ei. Carea este însemnată de Uréche vornicul din létopisețul cel latinescu izvodită*, în care ni se spune că cel care a consemnat relatarea este vornicul Grigore Ureche care a folosit ca sursă un alt letopiseț scris în limba latină din care a tradus. Al doilea titlu introdus cu ajutorul termenului *predoslovie (1), o* variantă ortografică a termenului folosit de cronicar, este o interpolare atribuită lui Simion Dascălul, text aspru criticat de cărturarii vremii.

Mențiuni legate de izvoarele istorice care au stat la baza documentării letopisețului lui Grigore Ureche se regăsesc în câteva titluri, dintre care unele sunt interpolări. Un prim termen care introduce un astfel de titlul este *cronicariul (2)*, primul titlu, *Cronicariul leșesc,* introduce o secțiune atribuită lui Grigore Ureche. Al doilea titlu este mai precis deoarece menționează și numele cronicarului, *Cronicariul Martin Pașcovschii,* și constituie o interpolare a lui Simion Dascălul. Alte titluri de secțiuni menționează direct numele cronicarilor polonezi și fac trimiteri la scrierile acestora ca, de exemplu: *Bielschi și Marțin Pașcovschii amîndoi cronicarii leșăști scriu* sau, mai simplu, doar cu menționarea numelui *Martin Pașcovschii*.

Uneori relatarea faptelor istorice nu este corelată cu titlu anunțat în secțiunea respectivă. Astfel, un titlu precum *Întorsul lui Ștefan vodă cu oștile*, într-o interpolare atribuită lui Misail Călugărul și amplasat în text după relatarea desfășurării bătăliei de la Podul Înalt, ar trebui să consemneze fapte petrecute după acest episod. În loc de aceasta, în secțiune copistul se oprește asupra construirii unei biserici în Vaslui, informație menționată într-un fragment anterior de către cronicar.

Termenul *povestea (1)* introduce titlul care dă startul secțiunilor descriptive în letopiseț. Este vorba despre titlul: *Povestea și tocmala altor țări, ce suntu pinprejur, cum nu să cade să nu poménim, fiindu-ne vecini de aproape. Întăi, cumu-i Țara Leșască*. Secțiune fundamentală pentru letopiseț, în care se descriu detaliat țările importante pentru politica externă a Țării Moldovei din acea perioadă, secțiunea este ilustrativă pentru legătura pe care o face cronicarul între cronicile poloneze, care menționează și evenimente petrecute în Țării Moldovei:

> *...și cronicarii lor neavîndu alte trebi, ce numai vă leatul păziia [...] că ei cum au ințeles de descălicarea țărîi noastre și de lucrurile domnilor îndată s-au apucat de au însemnatu toate pre rîndu și ale noastre și ale lor...* (Ureche 1958, 67)

Astfel, cronicarul consideră că textul său, la fel ca și cronicile poloneze consultate, nu trebuie să se limiteze doar la relatarea istorică a evenimentelor din Țara Moldovei ci că trebuie să consemneze și evenimente de politică externă, așa cum o și face pe parcursul textului în diferite ocazii:

De moartea lui Suleiman împăratul turcescu, 7075.
De moartea lui Olbrihtu, craiul leșăscu, 7009.
De moartea lui Basarabă vodă domnul muntenescu.
Într-acelaș an, avgust 18, pristăvitu-s-au Cneajna.

O secțiune din text este introdusă prin titlul *Răspunsul altor sémne* și reunește o serie de 6 evenimente care au avut loc pe durata a 4 ani, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, însemnate pe scurt de către cronicar. De observat că, în mai multe contexte din letopiseț, cronicarul folosește cuvântul *sémne* cu sensul de *evenimente*. Această secțiune nu se constituie ca o narațiune a unor fapte istorice, conform structurii obișnuite a letopisețului. Aceasta prezintă un aspect schematic cu o construcție temporală simplă, formată din mai multe fraze scurte, fiecare frază fiind introdusă cu ajutorul marcatorilor temporali *vă leato* și într-același an, *utilizați* repetitiv. Însemnarea concisă a faptelor, fără prea multe detalii și adunarea lor în cadrul unei secțiuni reduse, care acoperă o durată care se întinde pe mai mulți ani, creează impresia unor notițe scrise în grabă. Este posibil ca cronicarul să fi adunat ca într-o secțiune dedicată categoriei *„alte evenimente"* acele fapte istorice despre care, foarte probabil, avea informații precise din sursele de documentare că au avut loc, fără însă a avea și alte detalii.

Așa cum se poate observa din analiza terminologiei și a marcatorilor discursivi specializați, în letopisețul lui Grigore Ureche construirea timpului și a duratei relatării istorice se face cu ajutorul unor termeni și a unor modalități discursive complexe. Relatarea istorică din letopiseț prezintă numeroase schimbări de ritm, trecând de la o narațiune amplă, liniștită și detaliată, în care timpul pare să se dilate pentru cronicar, la un timp care trece în ritm alert, plin de acțiune și turnuri de situație.

11.21. Alți termeni

Ocazional, în letopiseț, sunt menționați termeni izolați, care nu pot fi încadrați într-un singur domeniu specializat. Chiar dacă sunt menționați doar ocazional, aceștia sunt importanți tocmai din cauza faptului că prezența lor este neobișnuită într-o cronică istorică. În acest studiu a fost reținut un număr de 12 termeni unici. Cu o distribuție lingvistică slabă în text, atestarea lor în limba română a epocii lui Grigore Ureche

este importantă. Dintre aceștia, unii termeni desemnează îmbrăcăminte și țesături: *cămeașa (2) și* mătase (1). Aspecte ale vieții de la curte, considerate marginale sau chiar negative în letopiseț, sunt petrecerile și distracțiile desemnate cu termenii de *măscări (2)* și *glume (1)*. Prezența corupției în lumea medievală, este desemnată prin intermediul termenului *mîzdă (2)*, care desemnează *mita*. Nu este singura referință la corupție din text, o sintagmă menționată anterior (vezi 11.8) fiind *„...cu bani ungîndu-le ochii..."* (Ureche 1958, 194). Tot în contextul vieții de la curtea domnească, cronicarul menționează termenul *puhlibuitorilor (1)*, referindu-se la boierii lingușitori.

Un termen medical care desemnează o boală concretă, mențiune unică în letopisețul lui Grigore Ureche, este *podagrie (1).* În general, desemnarea bolii de care suferă un personaj istoric se face fără a preciza detalii despre respectiva boală.

Familia termenului *smoală (1)* și *a smoli (2)* este puțin obișnuit pentru o cronică istorică, termenii apărând în două contexte diferite. Prima mențiune *smoală (1),* apare în enumerarea bogățiilor țării Cataiia, adică China, iar al doilea context în care apare forma *au smolit (2)* este menționat în cadrul complotului pus la cale de Dispot vodă, în care acesta își înscenează moartea (Ureche 1958, 167).

Din domeniul mijloacelor de transport ale vremii, se poate observa utilizarea termenului *leagăn cu cai (3)* pentru a desemna o *trăsură ușoară* (Giurescu 1960, 84). Tot un mijloc de deplasare, menționat în letopiseț pentru faptul că era ceva neobișnuit este termenul *sanie de os (1),* important pentru că atestă existența cuvântului *sanie* în limba română în epoca cronicarului. Sursa informației este atribuită de către cronicar tradiției orale și este adăugată în letopiseț pentru că aduce o informație neobișnuită despre unul dintre domnitorii Moldovei: *„Acestu Iancul vodă zic cum că au fostu umblîndu vara cu* ***sanie de os****."* (Ureche 1958, 200).

Chiar dacă sunt eterogeni și aparțin unor domenii diferite, acești termeni sunt importanți deoarece atestă existența anumitor forme ortografice și a unor conținuturi semantic în epoca lui Grigore Ureche, unele dintre ele fiind folosite și în limba română actuală.

III. LETOPISEȚUL LUI GRIGORE URECHE. TERMENI SPECIFICI VS INTERPOLĂRI

12. CATEGORII, TERMENI ȘI FRECVENȚE ÎN TERMINOLOGIA SPECIFICĂ A LETOPISEȚULUI LUI GRIGORE URECHE

Analiza sistematică, cu ajutorul instrumentelor informatice a terminologiei letopisețului lui Grigore Ureche pune în evidență existența unui inventar bogat de termeni vechi românești și de forme ale acestora, destinate să transmită cunoaștere istorică generațiilor următoare. Acest inventar conturează terminologia istorică a epocii, numeroși termeni regăsindu-se în letopisețele moldovenești scrise ulterior. Dacă în capitolele anterioare demersul nostru analitic a fost orientat înspre analiza cantitativă și calitativă a unităților terminologice identificate în letopiseț, o importantă informație lingvistică poate fi furnizată de analiza acelor unități terminologice precum și a formelor acestora care sunt specifice textului lui Grigore Ureche și nu mai apar în letopisețele scrise ulterior.

Studiile de istoria limbii române, de gramatică istorică precum și bogata bibliografie lingvistică dedicată letopisețelor moldovenești pune în evidență elemente lexicale, forme gramaticale, sintagme și turnuri de frază specifice autorilor acestora, rezultat al observației directe a lingvistului în urma studierii textului. O mai mare precizie a analizei termenilor specifici unui autor și a formelor acestora se poate obține cu ajutorul instrumentelor informatice de explorare a corpusurilor textuale.

O asemenea analiză presupune un element nou, atât în studiul textelor vechi, cât și în cel al terminologiei istorice românești, deoarece, până în prezent, cercetarea letopisețelor nu s-a realizat cu ajutorul instrumentelor informatice. O astfel de abordare permite generarea și studierea listelor de termeni din aceste texte, făcând posibilă clasificarea acestora. De asemenea, această perspectivă deschide un evantai de posibilități de studiere a letopisețelor, nu doar din punctul de vedere al analizei terminologice ci și al analizei discursului prin observarea secvențelor comunicative și a tiparelor de limbaj specifice limbii române vechi.

În prezenta lucrare, demersul analitic a fost orientat înspre analiza contrastivă a listelor de termeni extrași din letopisețul lui Grigore Ureche și din din cele 3 letopisețe moldovenești:

1. *Costin, Miron, Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace, P.P. Panaitescu (ed.), București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1944.*
2. *Costin, Nicolae, Opere, vol 1, Iași, Ed. Junimea, 1976.*
3. *Neculce, Ion, Opere. Letopisețul țării Moldovei și O samă de cuvinte, Ștrempel, Gabriel (ed.), București, Ed. Minerva, 1982.*

Folosind metoda comparării automate a listelor terminologice menționate, din lista terminologică inițială a letopisețului lui Grigore Ureche au fost excluși automat toți termenii care au fost identificați și în letopisețele moldovenești scrise ulterior. Acest procedeu a permis generarea unui inventar terminologic specific textului lui Grigore Ureche. De remarcat că, datorită faptului că letopisețul nu s-a păstrat în original, ci doar în copii care au fost interpolate ulterior, nu se poate afirma că terminologia sau limba letopisețului este limba lui Grigore Ureche[2]. Ceea ce poate face cercetătorul lingvist este să se raporteze la text și să analizeze letopisețul într-una din edițiile deja publicate, asumând, în același timp, faptul că rezultatele analizei vor pune în evidență trăsăturile lingvistice ale textului așa cum îl cunoaștem astăzi și, în mai mică măsură, limba lui Grigore Ureche. În acest sens, considerăm că utilizarea ediției P.P. Panaitescu (1958) prezintă un avantaj, deoarece editorul marchează fragmentele pe care le identifică drept interpolări, ceea ce permite aprofundarea analizei textului, așa cum se va vedea în capitolul următor, cu o analiză contrastivă internă a letopisețului, în care să comparăm textele interpolărilor celor 3 copiști ai manuscrisului cu textul care îi este atribuit lui Grigore Ureche.

Doar ca observație, privind dezbaterii paternității textului și a identificării mai precise a interpolărilor din text, o analiză bazată pe metodologia lingvisticii legale *(forensics linguistics)* ar putea pune în evidență tiparele lexicale, lingvistice, frastice și textuale prezente în fragmentele deja confirmate ca fiind interpolări, lucru care ar permite, ulterior, identificarea automată a acestora în întregul letopiseț. Nefiind acesta obiectivul cercetării noastre, ne vom rezuma la analiza contrastivă a termenilor din letopiseț încercând să găsim acei termeni care nu apar decât în interpolările unui autor, lucru care ne va permite să asociem respectivul

[2] Pentru problematica limbii lui Grigore Ureche ne raportăm la studiul introductiv al lui P.P. Panaitescu (Ureche 1958, 5-54) și la studiile lui C. Giurescu (Giurescu 1993, 171-236) referitoate la partenitatea acestului letopiseț. Conform lui Giurescu (1993, 174) problema este una complexă iar *„După 50 de ani de studii şi discuţiuni la cari au participat aproape toţi istoricii şi filologii noştri de seamă, problema se găseşte încă la începutul ei."* De asemenea, în prezent, considerăm că problema paternității letopisețului este rezolvată și nu se mai pune în discuție, problema care încă nu și-a găsit răspuns fiind cea a identificării și mai detaliate, dacă este posibil, a interpolărilor punctuale din acest letopiseț.

termen cu unul dintre cei 3 copiști. De asemenea, având în vedere faptul că fragmentele interpolate sunt relativ scurte, vom pune în evidență, într-un tabel separat, și unitățile lexicale specifice acestora. De exemplu, în letopiseț, într-una dintre secțiunile dedicate domniei lui Despot Vodă, Simion Dascălul utilizează în 3 contexte diferite expresia *„...de unde s-au ijdărît..."* (Ureche 1958, 164). Această expresie nu apare în altă parte a letopisețului decât în această interpolare. Acest lucru, precum și faptul că expresia prezintă 3 ocurențe în text ne oferă un argument solid pentru a afirma că este vorba despre o trăsătură de limbaj specifică lui Simion Dascălul. Același procedeu va fi aplicat tuturor textelor interpolate, în capitolul următor al acestei lucrări, pentru a pune în evidență lexicul general și pe cel specializat al interpolatorilor lui Grigore Ureche.

Revenind la lista de termeni specifici letopisețului, după generarea acesteia și, înainte de a trece la analiza terminologică, ea a fost verificată cu textul lui Grigore Ureche, în ediția P.P.Panaitescu 1958, pentru a confirma că toți termenii și toate formele inventariate în listă există și în text. După această etapă de verificare s-a trecut la identificarea frecvenței terminologice în text. Aceasta s-a realizat cu ajutorul programelor de explorare de corpus *Sketch Engine*, *AntConc* și *SCP,* instrumentul informatic principal al analizei fiind *AntConc*, celelalte programe au fost utilizate doar pentru a avea un punct de comparație și pentru validarea rezultatelor listei generate cu *AntConc*.

Categorizarea termenilor specifici letopisețului lui Grigore Ureche concordă cu tipologia terminologică realizată în cadrul analizei calitative (vezi II.). Lista acestora prezintă următoarele informații: *nr. crt., categorie gramaticală, termen / formă terminologică, frecvență* și *tipologie*. Prin *formă terminologică* se înțelege o formă flexionară sau o variantă ortografică a unui termen specific letopisețului, în general, orice tip de variație înregistrată în cadrul unei unități terminologice. De exemplu, în ediția îngrijită de P.P. Panaintescu (Ureche 1958, 52), pentru transliterarea din slavonă în alfabet latin literei ѣ s-a folosit, în anumite situații, caracterul *„é"*, care indică un *e deschis*, nu un diftong ca, de exemplu: *véste, sinéțe, léfe, biséricii, inicéri,* lége etc. Prin urmare, acești termeni, din cauza transliterării lor, au fost considerați forme ortografice specifice letopisețului lui Grigore Ureche.

Prin *frecvența unui termen* se înțelege, în prezentul studiu, distribuția lingvistică a acestuia în text, mai precis numărul de ocurențe pe acesta care le într-un text. Analizarea frecvenței termenilor este o metodă de analiză textuală care pune în evidență, pe baza datelor empirice obținute, structura lexicală a textului. Astfel, într-un text specializat, se poate preciza domeniul căruia îi aparține textul doar din observarea frecvențelor

unităților terminologice care îl compun. La fel și în cazul letopisețului analizat, o frecvență mare a mai multor categorii de termeni ne furnizează indicii despre text. De exemplu, o mare varietate a termenilor desemnând nume de popoare / populații și utilizarea lor frecventă în text, poate explica perspectiva pe care o are cronicarul asupra istoriei și care plasează Țara Moldovei într-un context internațional în care evenimentele istorice sunt rezultatul interacțiunilor dintre popoare.

Tot în același context al analizei frecvenței unităților lexicale, dar raportat la antroponimie, faptul că din cele 402 de antroponime identificate în text, 392 sunt masculine și doar 10 sunt feminine, ne permite să argumentăm că, din perspectiva cronicarului, personajele centrale ale istoriei sunt bărbații, femeile fiind menționate, de cele mai multe ori, episodic cu ocazia unor evenimente precum căsătoria și moartea. O atitudine în acord cu mentalitatea societății din epoca cronicarului. Continuarea analizei, cu faptul că cei mai frecvenți termeni desemnând persoane fac parte din categoria rangurilor nobiliare, dintre care cel mai frecvent este termenul *vodă (1.163),* ne permite să argumentăm faptul că, în viziunea lui Grigore Ureche, istoria consemnează, de cele mai multe ori, faptele nobililor, primul dintre aceștia, și cel mai vizibil în text, fiind domnitorul țării. Numeroase alte aspecte ale letopisețului se pot ilustra și argumenta pe baza frecvenței termenilor.

Analiza încrucișată a varietății și a frecvenței terminologice într-un text deschide perspective spre reflexiuni interesante, din perspectiva mai multor domenii ale lingvisticii, în ceea ce privește letopisețul. De asemenea, aceasta permite realizarea de analize statistice ale componenței tematice și terminologice a textului.

Având în vedere toate acestea, în cele ce urmează, propunem o listă **A, de varietăți terminologice** și o listă **B, de frecvențe terminologice** specifice letopisețului lui Grigore Ureche.

A) Listă de varietăți terminologice

Categoriile care prezintă varietățile terminologice cele mai numeroase aparțin domeniului / domeniilor de specializare ale unui text. Astfel, letopisețul lui Grigore Ureche prezintă o mare varietate de termeni din categoriile: *termeni cu caracter general* (64) *militari (55), religioși (47), popoare / populații (45) și rang nobiliar (43)*. Astfel, se poate afirma că istoria, în perspectiva cronicarului, se află sub semnul conflictelor militare și al manifestărilor religioase și se concentrează asupra evenimentelor care privesc popoare / populații, în general, și clasa nobiliară, în special.

Există și termeni mai puțin obișnuiți care prezintă o varietate mică în letopiseț dar care au o distribuție lingvistică foarte mare. Este cazul

termenilor pe care, în prezent, i-am considera juridici și care prezintă un inventar de 18 termeni, cu 63 de ocurențe în text, ceea ce înseamnă că, aspecte legate de diverse *pricini și judecăți*, în contextul medieval la epocii, sunt bine reprezentate în istoria Țării Moldovei. O situație asemănătoare o prezintă categoria *rangurilor militare*. Această categorie terminologică cuprinde 5 termeni și/sau forme ale acestora, ceea ce nu este mult pentru o instituție atât de complexă precum armata. Este de remarcat faptul că acești termeni prezintă un total de 56 de ocurențe în text. Acest lucru este explicabil prin faptul că, în conflictele armate, după conducătorul țării, în centrul evenimentelor se află comandantul oștilor. Față de inventarul terminologic complet al textului, inventarul termenilor specifici ai letopisețului este mai redus, cuprinzând 442 de termeni din totalul general de 2.202.

Nr. crt.	**Categorie term.**	**Varietate term.**	**Distribuție lingv.**
1.	general	64	134
2.	militar	55	145
3.	religios	47	81
4.	populație	45	235
5.	rang nobiliar	43	57
6.	scriere	24	111
7.	membru familie	22	49
8.	drept	18	63
9.	faună	14	20
10.	relief	12	14
11.	obiecte	12	12
12.	aliment	14	17
13.	moarte	9	19
14.	limbă	9	11
15.	construcție civilă	8	19
16.	armă	8	9
17.	construcție militară	7	16
18.	profesie	6	9
19.	rang militar	5	56
20.	om de rând	5	6
21.	parte a corpului	4	7
22.	bunuri	4	11
23.	floră	2	2
24.	taxă	2	2
25.	periodizare	2	2
26	autor	1	5

Această listă a categoriilor de termeni prezintă structura tematică specifică a textului lui Grigore Ureche și oferă lingviștilor și istoricilor o situație clară ponderii câmpurilor semantice menționate în text.

B) Listă de frecvențe terminologice

Lista de frecvențe a termenilor specifici cuprinde 1.114 ocurențe din numărul total de 13.409 al ocurențelor înregistrate în letopiseț. Această listă nu se centrează asupra varietății terminologice ci asupra distribuției acestora în text și se poate observa că, din punct de vedere tematic, în letopisețul lui Grigore Ureche, unitățile terminologice cele mai prezente în text aparțin categoriilor: *populații (235), termeni militari (145), termeni cu caracter general (134)* și *scriere (111)*. Categoria *termenilor cu caracter general*, fiind o categorie eterogenă, este dificil de analizat cu precizie, considerăm că pentru a putea explora eficient această categorie este nevoie de o structurare a acesteia în mai multe subcategorii. Celelalte categorii de termeni sunt suficient de bine structurate pentru a confirma faptul că în consemnările letopisețului lui Grigore Ureche aspectele cele mai importante sunt legate de diferitele popoare și de interacțiunea dintre acestea în timp. Tipul interacțiunilor dintre populații este sugerată de recurența mare a termenilor din domeniul militar în text. Surprinzător și, în același timp, greu de observat fără instrumentele informatice și analiza datelor lingvistice, este prezența terminologiei legate de diferitele tipuri de *scrieri (111)* menționate în text cu diferite ocazii. Unele dintre acestea desemnează izvoarele documentare ale letopisețului, iar altele se referă la diferite înscrisuri și documente ale epocii menționate de-a lungul relatării istorice.

Nr. crt.	Categorie term.	Varietate term.	Distribuție lingv.
1.	populație	45	235
2.	militar	55	145
3.	general	64	134
4.	scriere	24	111
5.	religios	47	81
6.	drept	18	63
7.	rang nobiliar	43	57
8.	rang militar	5	56
9.	membru familie	22	49
10.	faună	14	20
11.	moarte	9	19
12.	construcție civilă	8	19
13.	aliment	14	17
14.	construcție militară	7	16
15.	relief	12	14
16.	obiecte	12	12
17.	limbă	9	11
18.	bunuri	4	11
19.	armă	8	9
20.	profesie	6	9

Nr. crt.	Categorie term.	Varietate term.	Distribuție lingv.
21.	parte a corpului	4	7
22.	om de rând	5	6
23.	autor	1	5
24.	floră	2	2
25.	taxă	2	2
26	periodizare	2	2

O asemenea listă de frecvențe este un instrument de lucru foarte util în cercetarea lexicologică, lexicografică, terminologică și terminografică precum și în alte domenii lingvistice.

*

Ceea ce aduce nou această metodă de analiză față de bogata literatură publicată până în prezent despre letopisețul lui Grigore Ureche, este posibilitatea de a avea o situație clară asupra prezenței lexicului specializat din text și aceea de a realiza un profil lingvistic specific al acestuia. Această delimitare precisă a bagajului lexical utilizat în letopiseț față de celelalte scrieri aparținând aceluiași gen textual, permite o mai mare apropiere de structura lingvistică a acestuia. Apropierea de text și precizia în observații pe care ne-o permite analiza asistată de instrumente informatice, fără a exagera utilitatea și importanța acestora, are ca rezultat observarea unor detalii și a unor fenomene lingvistice de existența cărora exegeții cronicilor moldovenești nu au avut cum să își dea seama. Unele dintre aceste detalii pot ajuta la găsirea răspunsurilor unor probleme care au rămas nerezolvate în timp, precum problema eventualelor interpolări punctuale în letopisețul lui Grigore Ureche.

Alte aspecte care pot fi studiate pe baza rezultatelor analizei textului cu ajutorul instrumentelor informatice de explorare de corpus și a extractoarelor de terminologie țin de domeniul analizei discursului. Astfel, analiza exhaustivă a deicticelor din text, a sintagmelor verbale și nominale, a structurilor frastice sunt doar câteva dintre aspectele care pot fi studiate cu ajutorul acestei metode de cercetare, în afara domeniului terminologiei. Chiar dacă aceste direcții de studiu nu fac obiectul cercetării noastre, considerăm că este util să le menționăm, deoarece asemenea analize lingvistice ar permite, în viitor, o cunoaștere mai aprofundată a letopisețului și a textelor medievale românești, în general.

În acest context, lista de termeni specifici letopisețului lui Grigore Ureche pe care am realizat-o folosind instrumente informatice reprezintă doar un prim pas și poate furniza o primă apropiere de cercetarea asistată de calculator a textelor vechi românești. Aceasta cuprinde un inventar

de 442 de termeni cu 1.114 ocurenţe, formând 26 de categorii tematice și prezentând următoarea distribuţie morfologică: 365 sunt substantive, 45 sunt verbe, 23 sunt adjective și 9 adverbe.

Nr. Crt.	**Cat gr.**	**Termen**	**Frecv.**	**Tipologie**
1.	s.f.	pîine	4	aliment
2.	s.f.	cofeturi	1	aliment
3.	s.f.	scoarță dulce	1	aliment
4.	s.m.	mușcatinu	1	aliment
5.	s.m.	colacii	1	aliment
6.	s.n.	grîu	1	aliment
7.	s.n.	imbir	1	aliment
8.	s.n.	marmaziului	1	aliment
9.	s.n.	mied	1	aliment
10.	s.n.	mirodeniia	1	aliment
11.	s.n.	orezu	1	aliment
12.	s.n.	piper	1	aliment
13.	s.n.	raventu	1	aliment
14.	s.n.	zahar	1	aliment
15.	a.	hușnițe	1	armă
16.	s.f.	sinéțe	2	armă
17.	s.f.	arma	1	armă
18.	s.f.	săgeate	1	armă
19.	s.f.	săneațe	1	armă
20.	s.f.	sineațe	1	armă
21.	s.n.	arcile	1	armă
22.	s.n.	gloanțile	1	armă
23.	s.	Uréche	5	autor
24.	s.f.	avérea	6	bunuri
25.	s.f.	ocinile	2	bunuri
26.	s.f.	simbriile	2	bunuri
27.	s.f.	léfe	1	bunuri
28.	s.f.	casile	8	construcție civilă
29.	s.f.	cășcioara	1	construcție civilă
30.	s.f.	cuhnele	1	construcție civilă
31.	s.f.	curți	1	construcție civilă
32.	s.n.	orașile	3	construcție civilă
33.	s.n.	orașu	3	construcție civilă
34.	s.n.	beciurile	1	construcție civilă
35.	s.n.	saraiului	1	construcție civilă
36.	s.f.	cetaatea	7	construcție militară
37.	s.f.	citatea	4	construcție militară
38.	s.f.	cetaate	1	construcție militară
39.	s.f.	cităților	1	construcție militară
40.	s.f.	steție	1	construcție militară
41.	s.m.	temnițile	1	construcție militară

Nr. Crt.	Cat gr.	Termen	Frecv.	Tipologie
42.	s.n.	foișor	1	construcție militară
43.	s.f.	gloatile	4	corp de oaste
44.	s.f.	armile	3	corp de oaste
45.	s.f.	horde	1	corp de oaste
46.	s.f.	oastei	1	corp de oaste
47.	s.m.	pedestrașilor	2	corp de oaste
48.	s.m.	cauzilieri	1	corp de oaste
49.	s.m.	ciutaci	1	corp de oaste
50.	s.m.	dorobanilor	1	corp de oaste
51.	s.m.	dorobanților	1	corp de oaste
52.	s.m.	inicéri	1	corp de oaste
53.	s.m.	inicérii	1	corp de oaste
54.	s.m.	olofani	1	corp de oaste
55.	s.m.	pedestrașii	1	corp de oaste
56.	s.m.	pedéstrimea	1	corp de oaste
57.	s.m.	spahiioglani	1	corp de oaste
58.	s.f.	légea	24	drept
59.	s.f.	lége	17	drept
60.	s.m.	giudecătoriu	4	drept
61.	s.m.	giudecătoriul	1	drept
62.	s.m.	judecători	1	drept
63.	s.m.	judecătorii	1	drept
64.	s.m.	judecătorilor	1	drept
65.	s.m.	judecatoriu	1	drept
66.	s.m.	procuratorii	1	drept
67.	s.n.	județu	3	drept
68.	s.n.	scaunile	2	drept
69.	s.n.	giudéțe	1	drept
70.	s.n.	județe	1	drept
71.	s.n.	judéțile	1	drept
72.	s.n.	judéților	1	drept
73.	s.n.	tribunal	1	drept
74.	v.	giudecați	1	drept
75.	v.	judecatu	1	drept
76.	s.f.	heri	2	faună
77.	s.f.	albina	1	faună
78.	s.f.	cățeaoa	1	faună
79.	s.f.	cățélii	1	faună
80.	s.f.	cracatiță	1	faună
81.	s.f.	fiara	1	faună
82.	s.f.	matca	1	faună
83.	s.m.	péște	2	faună
84.	s.m.	dzimbru	1	faună
85.	s.m.	dzimbrul	1	faună
86.	s.m.	pohodnic	1	faună

Nr. Crt.	Cat gr.	Termen	Frecv.	Tipologie
87.	s.m.	povodnicii	1	faună
88.	s.m.	povodnicilor	1	faună
89.	s.n.	dobitoacile	5	faună
90.	s.m.	copaciu	1	floră
91.	s.m.	pomii	1	floră
92.	a.	învățatu	6	general
93.	a.	crăiești	4	general
94.	a.	crăiescu	3	general
95.	a.	discălicată	1	general
96.	a.	domnesc	1	general
97.	a.	flămîndu	1	general
98.	a.	izvodită	1	general
99.	a.	izvorît	1	general
100.	av.	domnéște	1	general
101.	s.m.	iamoglani	1	general
102.	s.f.	avuțiia	14	general
103.	s.f.	pribégii	8	general
104.	s.f.	țările	5	general
105.	s.f.	obicină	2	general
106.	s.f.	pecétea	2	general
107.	s.f.	țărîlor	2	general
108.	s.f.	cometha	1	general
109.	s.f.	descălicarea	1	general
110.	s.f.	descălicării	1	general
111.	s.f.	discălicarea	1	general
112.	s.f.	flămînziciune	1	general
113.	s.f.	flămînziciunii	1	general
114.	s.f.	giuruință	1	general
115.	s.f.	izvodirea	1	general
116.	s.f.	potcoavele	1	general
117.	s.f.	șerbiie	1	general
118.	s.f.	țărîle	1	general
119.	s.f.	voievozia	1	general
120.	s.m.	agemoglani	1	general
121.	s.m.	curténi	1	general
122.	s.m.	domnișori	1	general
123.	s.m.	domnișoru	1	general
124.	s.m.	domnu-	1	general
125.	s.m.	ospeți	1	general
126.	s.m.	tîrgoveț	1	general
127.	s.m.	ținuturilor	1	general
128.	s.n.	obicéiul	10	general
129.	s.n.	obicéiu	6	general
130.	s.n.	discălicat	5	general
131.	s.n.	ospéțe	3	general

Nr. Crt.	Cat gr.	Termen	Frecv.	Tipologie
132.	s.n.	discălicatu	2	general
133.	s.n.	discălicatul	2	general
134.	s.n.	obicéele	2	general
135.	s.n.	obicéi	2	general
136.	s.n.	țănuturile	2	general
137.	s.n.	tîrgșoru	1	general
138.	s.n.	tîrgu	1	general
139.	s.n.	tîrgușor	1	general
140.	s.n.	țenchiul	1	general
141.	s.n.	ténchiul	1	general
142.	v.	pribégi	5	general
143.	v.	jurară	3	general
144.	v.	jure	3	general
145.	v.	boierise	1	general
146.	v.	cevluiescu	1	general
147.	v.	discălicîndu	1	general
148.	v.	discălicase	1	general
149.	v.	flămînzescu	1	general
150.	v.	flămînzitu	1	general
151.	v.	împărățiie	1	general
152.	v.	împărățindu	1	general
153.	v.	izvodiia	1	general
154.	v.	ospătatu	1	general
155.	v.	potcovască	1	general
156.	a.	latinescu	1	limbă
157.	av.	leșaște	2	limbă
158.	av.	unguréște	2	limbă
159.	av.	frîncéște	1	limbă
160.	av.	grecéște	1	limbă
161.	av.	latinéște	1	limbă
162.	av.	nemțéște	1	limbă
163.	av.	ruséște	1	limbă
164.	s.f.	latină	1	limbă
165.	s.f.	soru-	4	membru familie
166.	s.f.	jupînésile	2	membru familie
167.	s.f.	muierea	2	membru familie
168.	s.f.	fămée	1	membru familie
169.	s.f.	faméia	1	membru familie
170.	s.f.	fétii	1	membru familie
171.	s.f.	fétile	1	membru familie
172.	s.f.	jupîneasa	1	membru familie
173.	s.f.	jupînesile	1	membru familie
174.	s.f.	mama	1	membru familie
175.	s.f.	muieria	1	membru familie
176.	s.f.	muierii	1	membru familie

Nr. Crt.	Cat gr.	Termen	Frecv.	Tipologie
177.	s.f.	țîncă	1	membru familie
178.	s.m.	frati-	11	membru familie
179.	s.m.	fratile	8	membru familie
180.	s.m.	moșilor	3	membru familie
181.	s.m.	fraților	2	membru familie
182.	s.m.	nepotului	2	membru familie
183.	s.m.	tătîne-	2	membru familie
184.	s.m.	nepoților	1	membru familie
185.	s.m.	nepotu-	1	membru familie
186.	s.m.	țînci	1	membru familie
187.	a.	armatu	2	militar
188.	a.	bulucitu	2	militar
189.	a.	prădătoriu	2	militar
190.	a.	călărășască	1	militar
191.	a.	iscoditori	1	militar
192.	s.f.	véste	62	militar
193.	s.f.	căpitănie	1	militar
194.	s.f.	cneadzia	1	militar
195.	s.f.	răzmiriţe	1	militar
196.	s.f.	vămășie	1	militar
197.	s.m.	vrăjmașu	5	militar
198.	s.m.	ienicéri	4	militar
199.	s.m.	vitéji	2	militar
200.	s.m.	vitéjii	2	militar
201.	s.m.	cazîlbași	1	militar
202.	s.m.	oșténi	1	militar
203.	s.m.	oșténii	1	militar
204.	s.m.	paici	1	militar
205.	s.m.	pedestriți	1	militar
206.	s.m.	strejii	1	militar
207.	s.n.	jafuri	4	militar
208.	s.n.	beleagul	1	militar
209.	s.n.	rîzboiu	1	militar
210.	v.	ieși	8	militar
211.	v.	săgita	2	militar
212.	v.	armînd	1	militar
213.	v.	armîndu	1	militar
214.	v.	armeaze	1	militar
215.	v.	bulucească	1	militar
216.	v.	împresură	1	militar
217.	v.	încălăratu	1	militar
218.	v.	încălicatu	1	militar
219.	v.	iscodindu	1	militar
220.	v.	jăfuit	1	militar
221.	v.	jecuind	1	militar

Nr. Crt.	Cat gr.	Termen	Frecv.	Tipologie
222.	v.	jefuia	1	militar
223.	v.	jefuiască	1	militar
224.	v.	săgetîndu	1	militar
225.	v.	săgetatu	1	militar
226.	v.	străjuiește	1	militar
227.	s.f.	pierire	8	moarte
228.	s.f.	muncitu	1	moarte
229.	v.	uciseră	3	moarte
230.	v.	omorîră	2	moarte
231.	v.	înéce	1	moarte
232.	v.	îngropă	1	moarte
233.	v.	înnecatu	1	moarte
234.	v.	înéce	1	moarte
235.	v.	spînzurîndu	1	moarte
236.	s.f.	cămăși	1	obiecte
237.	s.f.	cămeașa	1	obiecte
238.	s.f.	cămeașa	1	obiecte
239.	s.f.	coasile	1	obiecte
240.	s.f.	mătase	1	obiecte
241.	s.f.	șăici	1	obiecte
242.	s.f.	smoală	1	obiecte
243.	s.f.	tipsiile	1	obiecte
244.	s.m.	bucinilor	1	obiecte
245.	s.n.	buciune	1	obiecte
246.	s.n.	buciunelor	1	obiecte
247.	s.n.	veșmintele	1	obiecte
248.	s.m.	olăcarii	2	om de rând
249.	s.m.	argații	1	om de rând
250.	s.m.	mutaferachi	1	om de rând
251.	s.m.	olăcariul	1	om de rând
252.	s.m.	șerbi	1	om de rând
253.	s.n.	picioarile	3	parte a corpului
254.	s.n.	mădulări	2	parte a corpului
255.	s.n.	capetilor	1	parte a corpului
256.	s.n.	capitile	1	parte a corpului
257.	s.m.	léato	1	periodizare
258.	s.m.	leatu	1	periodizare
259.	s.m.	ianovedzi	1	populație
260.	s.f.	turcoaie	2	populație
261.	s.m.	știtii	2	populație
262.	s.m.	brașovénii	1	populație
263.	s.m.	caraimani	1	populație
264.	s.m.	léșii	49	populație
265.	s.m.	moldovénii	33	populație
266.	s.m.	léși	30	populație

Nr. Crt.	Cat gr.	Termen	Frecv.	Tipologie
267.	s.m.	némții	20	populație
268.	s.m.	moldovéni	19	populație
269.	s.m.	munténii	12	populație
270.	s.m.	léșilor	10	populație
271.	s.m.	némți	8	populație
272.	s.m.	moldovénilor	5	populație
273.	s.m.	munténi	5	populație
274.	s.m.	ardéleni	2	populație
275.	s.m.	bistricénii	2	populație
276.	s.m.	leași	2	populație
277.	s.m.	munténilor	2	populație
278.	s.m.	neamțul	2	populație
279.	s.m.	némților	2	populație
280.	s.m.	podolénii	2	populație
281.	s.m.	armean	1	populație
282.	s.m.	armeanul	1	populație
283.	s.m.	arméni	1	populație
284.	s.m.	cazacul	1	populație
285.	s.m.	cosahiianii	1	populație
286.	s.m.	dobrogéni	1	populație
287.	s.m.	ilirii	1	populație
288.	s.m.	jidov	1	populație
289.	s.m.	lipoveți	1	populație
290.	s.m.	livoni	1	populație
291.	s.m.	mazurii	1	populație
292.	s.m.	molgomozorii	1	populație
293.	s.m.	neamțu	1	populație
294.	s.m.	osmanidu	1	populație
295.	s.m.	podoléni	1	populație
296.	s.m.	rușii	1	populație
297.	s.m.	săcuii	1	populație
298.	s.m.	sîrbu	1	populație
299.	s.m.	sorocénii	1	populație
300.	s.m.	șpanioli	1	populație
301.	s.m.	tartar	1	populație
302.	s.m.	venețienii	1	populație
303.	s.m.	vinețiienilor	1	populație
304.	s.m.	tălhari	3	profesie
305.	s.m.	niguțătorii	2	profesie
306.	s.m.	doftori	1	profesie
307.	s.m.	prisecariul	1	profesie
308.	s.m.	ucenicul	1	profesie
309.	s.m.	vameș	1	profesie
310.	s.f.	armaș	1	rang militar
311.	s.m.	hatmanul	52	rang militar

Nr. Crt.	Cat gr.	Termen	Frecv.	Tipologie
312.	s.m.	clucer	1	rang militar
313.	s.m.	cnézii	1	rang militar
314.	s.m.	sangeagii	1	rang militar
315.	a.	boierești	1	rang nobiliar
316.	s.f.	țarină	1	rang nobiliar
317.	s.m.	postélnicul	4	rang nobiliar
318.	s.m.	sfétnicii	4	rang nobiliar
319.	s.m.	sfétnici	3	rang nobiliar
320.	s.m.	begler	2	rang nobiliar
321.	s.m.	porușnicul	2	rang nobiliar
322.	s.m.	svétnicilor	2	rang nobiliar
323.	s.m.	vistearnicul	2	rang nobiliar
324.	s.m.	voievodului	2	rang nobiliar
325.	s.m.	beiului	1	rang nobiliar
326.	s.m.	capigii	1	rang nobiliar
327.	s.m.	caștaleani	1	rang nobiliar
328.	s.m.	caștelanul	1	rang nobiliar
329.	s.m.	ceauș	1	rang nobiliar
330.	s.m.	ceaușu	1	rang nobiliar
331.	s.m.	chielariul	1	rang nobiliar
332.	s.m.	jicniceriu	1	rang nobiliar
333.	s.m.	medelnicériu	1	rang nobiliar
334.	s.m.	paharnic	1	rang nobiliar
335.	s.m.	păharnicului	1	rang nobiliar
336.	s.m.	pîrcălabu	1	rang nobiliar
337.	s.m.	porușnici	1	rang nobiliar
338.	s.m.	postélnic	1	rang nobiliar
339.	s.m.	potcomori	1	rang nobiliar
340.	s.m.	șafariul	1	rang nobiliar
341.	s.m.	samodîrjețul	1	rang nobiliar
342.	s.m.	șetrar	1	rang nobiliar
343.	s.m.	sleahtici	1	rang nobiliar
344.	s.m.	șleahtici	1	rang nobiliar
345.	s.m.	starostei	1	rang nobiliar
346.	s.m.	starostile	1	rang nobiliar
347.	s.m.	stolnicu	1	rang nobiliar
348.	s.m.	sulger	1	rang nobiliar
349.	s.m.	țar	1	rang nobiliar
350.	s.m.	țariu	1	rang nobiliar
351.	s.m.	țaru	1	rang nobiliar
352.	s.m.	vistérnic	1	rang nobiliar
353.	s.m.	voievod	1	rang nobiliar
354.	s.m.	voievozi	1	rang nobiliar
355.	s.m.	voievozii	1	rang nobiliar
356.	s.m.	homélnicu	1	rang nobiliar

Nr. Crt.	Cat gr.	Termen	Frecv.	Tipologie
357.	s.n.	giudeț	2	rang nobiliar
358.	s.	samos	2	relief
359.	s.	ionicum	1	relief
360.	s.	movili	1	relief
361.	s.f.	cîmpie	1	relief
362.	s.f.	poiana	1	relief
363.	s.n.	țermurile	2	relief
364.	s.n.	cîmpului	1	relief
365.	s.n.	iezerul	1	relief
366.	s.n.	ochiianu	1	relief
367.	s.n.	plaiuri	1	relief
368.	s.n.	rîu	1	relief
369.	s.n.	șesul	1	relief
370.	a.	credinciosul	3	religios
371.	a.	creștinescu	1	religios
372.	a.	creștinéști	1	religios
373.	a.	cucérnic	1	religios
374.	a.	evangheliți	1	religios
375.	a.	miruit	1	religios
376.	a.	necredincioși	1	religios
377.	av.	creștinéște	1	religios
378.	s.f.	bisérica	9	religios
379.	s.f.	bisérică	7	religios
380.	s.f.	bisériciі	5	religios
381.	s.f.	biséricile	3	religios
382.	s.f.	bisérici	2	religios
383.	s.f.	preacistii	2	religios
384.	s.f.	svîntă	2	religios
385.	s.f.	beséreca	1	religios
386.	s.f.	besérecii	1	religios
387.	s.f.	biséreca	1	religios
388.	s.f.	biséricilor	1	religios
389.	s.f.	bogoiavlenie	1	religios
390.	s.f.	crédință	1	religios
391.	s.f.	cuminicătura	1	religios
392.	s.f.	fecioarii	1	religios
393.	s.f.	ficioara	1	religios
394.	s.f.	ficioarii	1	religios
395.	s.f.	icoane	1	religios
396.	s.f.	moaștile	1	religios
397.	s.f.	patrierșie	1	religios
398.	s.f.	patrierșii	1	religios
399.	s.f.	satana	1	religios
400.	s.m.	mucenicu	4	religios
401.	s.m.	sveti	3	religios

Nr. Crt.	Cat gr.	Termen	Frecv.	Tipologie
402.	s.m.	diiaconi	2	religios
403.	s.m.	sfinților	2	religios
404.	s.m.	calvini	1	religios
405.	s.m.	ciudotvoreț	1	religios
406.	s.m.	creștinu	1	religios
407.	s.m.	ereticul	1	religios
408.	s.m.	eriticii	1	religios
409.	s.m.	eriticul	1	religios
410.	s.m.	igumen	1	religios
411.	s.m.	igumenul	1	religios
412.	s.m.	patriarșii	1	religios
413.	s.n.	jirtăvnic	1	religios
414.	s.n.	sicreiu	1	religios
415.	v.	mărturisiți	3	religios
416.	s.m.	mitropoliți	1	religos
417.	s.n.	létopisețu	3	scriere
418.	s.f.	povéste	19	scriere
419.	s.f.	povești	6	scriere
420.	s.f.	poveștile	4	scriere
421.	s.f.	nacazanie	2	scriere
422.	s.f.	povéstea	2	scriere
423.	s.f.	prédosloviia	2	scriere
424.	s.f.	cărții	1	scriere
425.	s.n.	létopisețul	43	scriere
426.	s.n.	létopiseț	5	scriere
427.	s.n.	létopisățul	4	scriere
428.	s.n.	hochim	3	scriere
429.	s.n.	cronicul	2	scriere
430.	s.n.	hochimurile	2	scriere
431.	s.n.	létopisețului	2	scriere
432.	s.n.	sicriiu	2	scriere
433.	s.n.	zapisile	2	scriere
434.	s.n.	catastif	1	scriere
435.	s.n.	létopisețe	1	scriere
436.	s.n.	létopisețile	1	scriere
437.	v.	citind	1	scriere
438.	v.	povestim	1	scriere
439.	v.	povestit	1	scriere
440.	v.	povestitu	1	scriere
441.	s.f.	dabilile	1	taxă
442.	s.f.	darea	1	taxă

Această listă structurată ce conține termenii care nu apar și în celelalte letopisețe moldovenești constituie un instrument lingvistic care poate fi utilizat de cercetători în diferite domenii precum: studii de gramatică

istorică, studii de terminologie și/sau lexicologie, lingvistică comparată, analiza discursului, utilizarea deicticelor în text, marcatori discursivi, lingvistica legală *(forensic linguistics)* etc.

Acum, după stabilirea și organizarea tematică și distribuțională a terminologiei specifice letopisețului, se poate trece la următoarea etapă a analizei terminologice. Această etapă permite aprofundarea studiului terminologic al letopisețului și se bazează pe analiza internă a acestuia, care constă din analiza contrastivă a terminologiei și a lexicologiei prezente în interpolările semnalate în letopiseț în ediția P.P. Panaitescu (1958) cu cea a restului textului.

13. STRUCTURI LEXICALE ȘI TERMINOLOGICE ÎN INTERPOLĂRILE LETOPISEȚULUI LUI GRIGORE URECHE

Analiza terminologică și lexicologică internă a letopisețului are ca finalitate sublinierea inventarului lexical specific al textelor atribuite copiștilor acestuia. Pentru aceasta, s-a realizat o separare a textelor semnalate în ediția P.P. Panaitescu (1958) ca aparținând celor trei copiști Simion Dascălul, Misail Călugărul și Axinte Uricariul, iar textele interpolărilor au fost transformate automat în liste lexicale, rezultând 3 liste. Fiecare dintre acestea a fost comparată automat cu lista terminologică existentă deja a letopisețului, rezultând o listă din care a fost exclusă terminologia comună, rămânând doar terminologia și lexicul specific unuia dintre copiști. Inventarul lexical astfel obținut a fost, la rândul său reanalizat, în această etapă analitică făcându-se distincția între inventarul terminologic și inventarul lexical pentru textele aparținând fiecărui interpolator. La finalul analizei interne, s-a obținut inventarul terminologic și inventarul lexical specific fiecăruia dintre cei trei copiști. De asemenea, s-a realizat și o analiză încrucișată pentru a vedea dacă există lexic sau terminologie comună utilizată doar în textele interpolate și care sunt acestea. După o verificare a faptului că terminologia rezultată se regăsește doar în fragmentele interpolate și că acestea corespund copistului avut în vedere, rezultatele au fost validate. În cele ce urmează vom prezenta rezultatele acestei analize.

Datele rezultate din analiza cantitativă a interpolărilor în textul lui Grigore Ureche sunt următoarele: dintr-un total de 53.168 de cuvinte care formează textul letopisețului, 7.937 sunt atribuite copiștilor ulteriori ai textului, care copiind textul au interpolat și texte scrise de ei. Contribuțiile celor trei copiști sunt inegale, cea mai importantă contribuție aparținând lui Simion Dascălul cu 5.168 cuvinte. Acesta este urmat de Misail Călugărul care, la rândul său, a intervenit în text, având o contribuție de 2.316 cuvinte. Axinte Uricariul are contribuția cea mai modestă, cu doar 453 cuvinte.

În ceea ce privește lexicul și terminologia specifică fiecăruia dintre copiști, situația este următoarea:

Nr.crt.	Copist	Nr. termeni	Nr. lexic
1.	Simion Dascălul	53	127
2.	Misail Călugărul	110	159
3.	Axinte Uricariul	29	22

Se poate observa astfel că, chiar dacă Misail Călugărul are doar 2.316 cuvinte în textul interpolărilor sale, utilizează un lexic și o terminologie care îi sunt caracteristice și care pot fi ușor observate. În opoziție cu acesta, Simion Dascălul, cu o contribuție de 5.168 de cuvinte în text, prezintă o densitate terminologică mult mai redusă. Chiar dacă are un număr limitat de interpolări în text, Axinte Uricariul este caracterizat prin trăsături specifice de limbaj și prin terminologie proprie.

De observat că există câteva unități terminologice și elemente lexicale comune interpolărilor copiștilor, care au fost puse în evidență de analiza încrucișată a acestora. Este vorba despre un număr de 8 termeni și de unități lexicale utilizate în textele interpolărilor după cum urmează:

Nr. crt.	Copiști	Categorie	Termen
1.	Simion Dascălul + Misail Călugărul	termen	olăcari
2.	Simion Dascălul + Misail Călugărul	termen	moldoveni
3.	Simion Dascălul + Misail Călugărul	lexic	cheltuiala
4.	Simion Dascălul + Misail Călugărul	lexic	cîteva
5.	Simion Dascălul + Misail Călugărul	lexic	dați
6.	Simion Dascălul + Misail Călugărul	lexic	credincios
7.	Simion Dascălul + Axinte Uricariul	lexic	créde
8.	Simion Dascălul + Axinte Uricariul	lexic	crezut

Dacă între textul letopisețului și interpolări nu există unități lexicale comune, se poate observa că, între textele celor 3 copiști există lexic și terminologie utilizată în comun. Astfel Simion Dascălul și Misail Călugărul au cele mai multe elemente comune, doar 2 unități lexicale fiind comune în interpolările lui Simion Dascălul și Axinte Uricariul. De observat că nu există elemente comune din lexicul sau terminologia specifice interpolărilor între textele atribuite lui Simion Dascălul și Axinte Uricariul.

Aceste elemente comune nu pot fi considerate ca lexic sau terminologie specifică unuia sau altuia dintre copiști. Pe de altă parte, este foarte important să fie cunoscut faptul că ele există și fac parte din inventarul lexical sau terminologic specific interpolărilor din textul lui Grigore Ureche.

13.1. Terminologia specifică lui Simion Dascălul

Cele mai multe interpolări în textul letopisețului sunt revendicate de către Simion Dascălul, singurul copist al cărui nume este direct menționat în text chiar de el însuși în 3 ocazii: *„După acéia și eu care sînt între cei păcătoși, Simeon Dascal apucatu-m-am și eu pre urma a tuturora a scrie acéste povești..."* (Ureche 1958, 58). Intervențiile sale sunt atât de mari în text încât au adus în discuție, în trecut, problema paternității letopisețului. Astfel, C. Giurescu (1908) consideră că autorul letopisețului este Simion Dascălul și chiar publică două dintre edițiile critice ale letopisețului (Giurescu 1916 și Giurescu 1939) menționându-l ca autor pe acesta. În prezent, problema a fost tranșată, toți specialiștii fiind de acord că autorul letopisețului este Grigore Ureche. Acest lucru însă nu rezolvă problema interpolărilor din text.

Ceea ce se poate afirma pe baza analizei terminologice și lexicologice a interpolărilor atribuite lui Simion Dascălul este faptul că densitatea terminologică a acestora este foarte mică. Doar 1,37% din textul interpolat de Simion Dascălul este format din termeni specifici divizați în 21 de categorii diferite la care s-au inclus și câteva nume proprii specifice textului. Inventarul de termeni specifici este unul eterogen, dintre care iese în evidență categoria de termeni care desemnează *scrieri (8)*. Celelalte categorii de termeni au o distribuție comparabilă, fără ca vreunul să iasă în evidență.

Inventarul terminologic specific lui Simion Dascălul este următorul:

Nr. crt.	**Cat. Gr.**	**Termen**	**Frecv.**	**Categorie**
1.	s.f.	hranița	4	administrativ-teritorial
2.	a.	smolit	1	alți termeni
3.	s.n.	gloanțile	1	armă
4.	s.f.	sineațe	1	armă
5.	s.m.	cronicarilor	2	autor
6.	s.	Dascalul	2	autor
7.	s.f.	ocinile	2	bunuri
8.	s.f.	simbriile	2	bunuri
9.	s.f.	simbrii	1	bunuri
10.	s.n.	podului	1	construcție civilă
11.	s.m.	pedestrașii	1	corp de oaste
12.	v.	citească	1	cultură
13.	s.m.	judecători	1	drept
14.	s.m.	judecătorii	1	drept
15.	s.m.	judecătorilor	1	drept
16.	s.m.	tovaroșii	2	general
17.	v.	povestitu	1	general

Nr. crt.	Cat. Gr.	Termen	Frecv.	Categorie
18.	s.m.	tovarășii	1	general
19.	s.n.	seim	1	instituție
20.	s.n.	sicriiu	2	moarte
21.	s.f.	îngroparea	1	moarte
22.	s.n.	sicriiul	1	moarte
23.	s.f.	coase	1	obiecte
24.	s.m.	olăcari	2	om de rând
25.	s.f.	slugile	2	om de rând
26.	s.n.	capului	2	parte a corpului
27.	s.	Vasilic	2	personaj istoric
28.	s.	Gvagnin	1	personaj istoric
29.	s.	Pașcovschie	1	personaj istoric
30.	s.	Pisatceschii	1	personaj istoric
31.	s.m.	moldoveni	2	populație
32.	s.m.	grecu	1	populație
33.	s.m.	neamțu	1	populație
34.	s.m.	doftor	1	profesie
35.	s.m.	doftori	1	profesie
36.	s.m.	porușnicii	4	rang militar
37.	s.m.	porușnici	1	rang militar
38.	s.m.	porușnicul	2	rang nobiliar
39.	s.m.	chesariul	1	rang nobiliar
40.	s.m.	hatmanul	1	rang nobiliar
41.	s.n.	țermurile	2	relief
42.	s.n.	ostrov	1	relief
43.	v.	mărturisiți	3	religios
44.	s.n.	sicreiu	1	religios
45.	s.n.	cronicul	2	scriere
46.	s.n.	dirésile	2	scriere
47.	s.f.	izvoadile	2	scriere
48.	s.n.	izvodul	2	scriere
49.	s.f.	poveste	2	scriere
50.	s.n.	zapisile	2	scriere
51.	s.n.	catastișile	1	scriere
52.	s.f.	hîrtii	1	scriere
53.	a.	moldovenești	1	țară

Acest inventar terminologic cuprinde termenii în forma în care apar în context, nu în forma lexicografică a acestora. Aceste forme, prin unicitatea lor și prin faptul că sunt caracteristice lui Simion Dascălul ne pot permite ulterior să observăm sintagmele, structurile frastice din care fac parte și care, la rândul lor pot fi secvențe discursive specifice ale acestuia.

13.2. Lexicul specific interpolărilor lui Simion Dascălul

Chiar dacă lexicul general nu se analizează în studiile de terminologie, având în vedere bogăția inventarului lexical specific lui Simion Dascălul, considerăm că ar fi greșit din partea noastră să nu îl menționăm. Din aceleași considerente enunțate mai sus vom prezenta și această listă. Astfel, dacă interpolările lui Simion Dascălul prezintă o densitate terminologică specifică mică, situația este diferită în cazul lexicului care, în afară de varietatea lexicală, mai prezintă și o mulțime forme morfologice specifice copistului, ceea ce ar permite un studiu mult mai aprofundat în ceea ce privește tiparele discursive ale acestuia.

Inventarul lexical specific al lui Simion Dascălul prezintă 8 părți de vorbire care prezintă următoarea distribuție: *adjectiv (18), adverb (6), conjuncție (3), numeral (2), prepoziție (2), pronume (2), substantiv (16), verbe și forme verbale (81)*. Doar analizând datele cantitative despre structura lexicului specific lui Simion Dascălul se poate afirma că în structura discursului acestuia predomină verbul, ceea ce ne poate duce către un anumit tip de structură a frazei, construcții verbale etc.

Nr. Crt.	cat. gr.	Element lexical
1.	s.f.	adeverința
2.	v.	alergat
3.	v.	alergatu
4.	num.	amînduror
5.	a.	apropiiatu
6.	v.	ascultați
7.	a.	ascunsă
8.	v.	așizatu
9.	v.	așteaptă
10.	v.	așteapte
11.	s.f.	asupréle
12.	v.	avură
13.	av.	ba
14.	v.	bucurîndu
15.	v.	căuta
16.	s.n.	ceputul
17.	v.	cheltui
18.	s.f.	cheltuiala
19.	s.f.	cheltuială
20.	v.	chieltuit
21.	v.	chizmitu
22.	a.	cîtăva
23.	a.	cîteva
24.	v.	citit

Nr. Crt.	cat. gr.	Element lexical
25.	v.	crează
26.	v.	créde
27.	v.	crezut
28.	v.	cruțîndu
29.	v.	cumpărat
30.	v.	cutezat
31.	conj.	dac-
32.	conj.	dar
33.	v.	dați
34.	conj.	decii
35.	v.	dezbrăcat
36.	av.	dincătro
37.	prep,	dinspre
38.	v.	faceți
39.	a.	frîntu
40.	v.	gătează
41.	v.	gîndiră
42.	v.	giuruindu-
43.	v.	ijdărît
44.	s.n.	îmblăcie
45.	v.	împărți
46.	v.	împrieteni
47.	v.	împuțineze
48.	v.	încredințîndu
49.	av.	îndelungu
50.	v.	înfîrtățit
51.	v.	înșale
52.	v.	înșelat
53.	v.	înșira
54.	s.f.	înțelepciune
55.	av.	întracéia
56.	v.	întrîndu
57.	prep.	întrînsul
58.	a.	istețu
59.	a	jalnic
60.	a.	jalnicu
61.	v.	lăcuind
62.	v.	lăsîndu-le
63.	s.f.	laturile
64.	v.	luați
65.	v.	mărturisi
66.	v.	mărturisindu
67.	pron.	mea
68.	v.	meșterșuguindu
69.	pron.	mi

Nr. Crt.	**cat. gr.**	**Element lexical**
70.	av.	mîine
71.	v.	moare
72.	v.	mutîndu
73.	a.	necunoscut
74.	v.	nesăvîrșindu
75.	a.	oarece
76.	a.	oarecîndu
77.	a	oricît
78.	v.	pare
79.	v.	păți
80.	v.	petrecuse
81.	v.	pica
82.	a.	pierită
83.	v.	pîrîți
84.	v.	plătescu
85.	v.	plecase
86.	s.f.	ploaia
87.	v.	pociu
88.	s.f.	pogrebanie
89.	v.	pohtească
90.	v.	pohtesc
91.	v.	pojivăi
92.	v.	poruncitu
93.	a.	posomorît
94.	v.	potrivesc
95.	v.	prepuindu
96.	a.	priceput
97.	v.	priimiți
98.	v.	primenească
99.	av.	princet
100.	v.	putură
101.	s.f.	rămășița
102.	v.	rămîindu
103.	a.	rășchirat
104.	v.	răsipască
105.	v.	războlit
106.	v.	scoale
107.	v.	silitu
108.	v.	slujindu
109.	s.m	socotitorii
110.	v.	soséște
111.	v.	sosise
112.	s.f.	spaimă
113.	s.n.	stăpîn
114.	v.	știu

Nr. Crt.	cat. gr.	Element lexical
115.	v.	stricat
116.	v.	tocmesc
117.	v.	trebuie
118.	a.	tristu
119.	v.	umblăm
120.	s.	Verbiia
121.	s.m.	vestitorul
122.	v.	zăbovească
123.	v.	zălojindu
124.	v.	zălojise
125.	num.	zeci
126.	v.	zise
127.	a.	credincios

Lista elementelor lexicale specifice interpolărilor lui Simion Dascălul și structura particulară a acesteia poate fi folosită ca instrument de lucru în cercetarea lingvistică în domenii precum analiza discursului deoarece prezintă elementele esențiale pentru identificarea tiparelor discursive specifice. De asemenea, inventarul lexical specific poate fi util în studiul lingvisticii diacronice, al lexicologiei etc.

13.3. Terminologia specifică lui Misail Călugărul

Misail Călugărul este un interpolator invizibil în text, despre existența căruia știm pentru că a fost menționat de Miron și de Nicolae Costin (Ureche 1958, 46) pentru intervențiile sale în textul lui Grigore Ureche, ulterioare celor ale lui Simion Dascălul. Interpolările acestuia în text sunt mai reduse, ele putând fi identificate datorită faptului că există un manuscris al letopisețului lui Grigore Ureche care cuprinde doar interpolările lui Simion Dascălul, fără cele ale lui Misail Călugărul (Cardaș 1970, 567-586), fapt menționat și de Giurescu (1933, 33-34).

Din punct de vedere terminologic, faptul că, în interpolările sale, Misail Călugărul realizează o descriere detaliată a dregătoriilor Țării Moldovei și a rolului fiecărui dregător de la curtea domnească, implică un discurs caracterizat printr-o mare varietate și o frecvență terminologică specifică. Astfel, chiar dacă volumul de text pe care l-a interpolat în letopisețul lui Grigore Ureche este mult mai mic decât cel al lui Simion Dascălul, acesta prezintă o densitate terminologică specifică mai mare *(109 termeni)*. Și din punct de vedere tematic, terminologia lui Misail Călugărul este mult mai bine organizată, domeniile cele mai reprezentative fiind: *ranguri nobiliare (15)* și *termeni religioși (12)*. De remarcat marea

varietate tematică a terminologiei, cuprinzând termeni din domenii mai puțin obișnuite precum: *alimentația (4), construcții militare (4), drept (4)* și *faună (5)*.

Tot în text au fost identificate și nume proprii specifice interpolărilor lui Misail Călugărul, cum ar fi nume proprii de *cetăți (2)*, de *orașe (7)* și de *personaje istorice (7)*. Și acestea au fost păstrate în lista terminologică specifică interpolatorului.

Inventarul terminologic specific interpolărilor lui Misail Călugărul cu toate categoriile de termeni poate fi consultat în tabelul următor:

Nr. crt.	**Cat.Gr.**	**Termen**	**Frecv.**	**Categorie**
1.	s.	cofeturi	1	aliment
2.	s.m.	colacii	1	aliment
3.	s.m.	unt	1	aliment
4.	s.f.	dulceți	1	aliment
5.	s.m.	spata	1	armă
6.	s.f.	léfe	1	bunuri
7.	s.f.	pocloanele	1	bunuri
8.	s.n.	Renii	1	cetate
9.	s.m.	Tutovii	1	cetate
10.	s.m.	cuhnele	1	construcție civilă
11.	s.n.	orașe	1	construcție civilă
12.	s.f.	cetaatea	7	construcție militară
13.	s.f.	cetaate	1	construcție militară
14.	s.	temniță	1	construcție militară
15.	s.	închisoarea	1	construcție militară
16.	s.f.	biséreca	1	religios
17.	s.n.	slujitorilor	1	corp de oaste
18.	s.f.	tălmaci	1	cultură
19.	s.m.	giudecătoriu	4	drept
20.	s.m.	giudecați	1	drept
21.	s.m.	giudecătoriul	1	drept
22.	s.f.	giudéțe	1	drept
23.	s.	dzimbru	1	faună
24.	s.	dzimbrul	1	faună
25.	s.m.	povodnici	1	faună
26.	s.f.	povodnicii	1	faună
27.	s.n.	povodnicilor	1	faună
28.	s.f.	viilor	1	floră
29.	s.n.	țănuturile	2	general
30.	s.	dvorbitoriu	6	general
31.	s.f.	pecétea	2	general
32.	s.n.	curténi	1	general
33.	s.f.	ospeți	1	general
34.	s.m.	scaunele	1	instituție

Nr. crt.	Cat.Gr.	Termen	Frecv.	Categorie
35.	s.m.	curții	4	instituție
36.	s.m.	svat	1	instituție
37.	s.m.	cumnatul	1	membru familie
38.	a.	maică	1	membru familie
39.	s.	căpitănie	1	militar
40.	s.n.	ostași	1	militar
41.	s.m.	ostașii	1	militar
42.	s.n.	vămășie	1	militar
43.	s.	corturile	1	obiecte
44.	s.m.	tipsiile	1	obiecte
45.	s.	veșminte	1	obiecte
46.	s.f.	olăcari	2	om de rând
47.	s.	Suceavă	2	oraș
48.	s.	Ahrida	1	oraș
49.	v.	Chilii	1	oraș
50.	v.	Cérnăuți	1	oraș
51.	s.	Dolhăști	1	oraș
52.	v.	Dorohoiului	1	oraș
53.	s.n.	Tecuciului	1	oraș
54.	s.	miercurea	1	periodizare
55.	s.m.	Nalivaico	2	personaj istoric
56.	s.	Șendrea	2	personaj istoric
57.	av.	Necolai	1	personaj istoric
58.	s.m.	Traian	1	personaj istoric
59.	s.m.	Troian	1	personaj istoric
60.	s.m.	Șendre	1	personaj istoric
61.	a.	Șendrii	1	personaj istoric
62.	s.m.	moldoveni	2	populație
63.	s.m.	ianovedzi	1	populație
64.	a.	neguțători	1	profesie
65.	s.n.	vameș	1	profesie
66.	s.f.	armaș	1	rang militar
67.	s.	clucer	1	rang militar
68.	s.f.	polcovnic	1	rang militar
69.	s.m.	ispravnic	12	rang nobiliar
70.	s.	giudeț	2	rang nobiliar
71.	s.	postelnic	2	rang nobiliar
72.	s.m.	spătariu	2	rang nobiliar
73.	s.m.	boieriu	1	rang nobiliar
74.	s.f.	jicniceriu	1	rang nobiliar
75.	s.m.	medelnicériu	1	rang nobiliar
76.	s.f.	paharnic	1	rang nobiliar
77.	s.m.	postelnici	1	rang nobiliar
78.	s.	păharnicului	1	rang nobiliar
79.	s.n.	staroste	1	rang nobiliar

Nr. crt.	Cat.Gr.	Termen	Frecv.	Categorie
80.	s.m.	sulger	1	rang nobiliar
81.	av.	visternic	1	rang nobiliar
82.	s.	împăraților	1	rang nobiliar
83.	s.m.	șetrar	1	rang nobiliar
84.	s.	epitrop	1	rang religios
85.	s.f.	mitropolii	1	rang religios
86.	v.	patrierșii	1	rang religios
87.	s.	preuții	1	rang religios
88.	s.n.	Seretiul	3	râu
89.	s.	Milcovul	2	râu
90.	s.f.	Buorenii	1	râu
91.	s.m.	Trotușului	1	râu
92.	s.m.	credincios	3	religios
93.	v.	eparhiia	3	religios
94.	s.m.	blagoslovit	2	religios
95.	s.n.	beséreca	1	religios
96.	s.f.	besérecii	1	religios
97.	s.m.	ciudotvoreț	1	religios
98.	v.	patrierșie	1	religios
99.	s.f.	sfinte	1	religios
100.	s.n.	sfintele	1	religios
101.	s.	sfinții	1	religios
102.	s.m.	svinte	1	religios
103.	s.m.	catastijile	1	scriere
104.	a.	istorii	1	scriere
105.	s.	românească	2	țară
106.	s.	căzăcești	1	țară
107.	s.	Cotnariu	2	zonă
108.	s.m.	maramurăș	2	zonă
109.	s.	Grumădzești	1	zonă
110.	s.m.	Ionășăști	1	zonă

Cel mai mare aport al interpolărilor lui Misail Călugărul sunt chiar elementele terminologice specifice *rangurilor boierești* pe care le descrie. Descrierea acestora se face prin utilizarea unor termeni care sunt legați de aspecte ale vieții cotidiene și, de obicei, nu se găsesc într-o cronică istorică: *alimente, construcții civile, forme de relief și grade de rudenie* etc.

Această listă terminologică este completată de o listă care inventariază lexicul specific al lui Misail Călugărul.

13.4. Lexicul specific interpolărilor lui Misail Călugărul

Lexicul specific lui Misail Călugărul este și el foarte bogat și cuprinde 159 de unități lexicale. Acesta este format din următoarele categorii morfologice: *adjective (20), adverbe (8), numeral (1), prepoziții (5), pronume (7), substantiv (63)* și *verb (55)*. Prezența în număr atât de mare a formelor verbale și a celor substantivale specifice subliniază faptul că informația pe care o aduce în letopiseț este una nouă, care nu repetă conținuturi deja existente în text. De asemenea, prezența în număr mare a unor forme flexionare specifice ale diferitelor categorii gramaticale sugerează faptul că Misail Călugărul are într-un stil caracteristic de scriitură ușor de remarcat.

Lexicul specific al acestuia este important deoarece menționează cuvinte care, în lipsa interpolărilor, nu ar fi fost atestate în letopiseț, din acest punct de vedere, cronica fiind o colecție importantă de elemente lexicale românești, dintre care, pe unele le utilizăm și în prezent în aceeași formă.

Nr. crt.	**cat. gr.**	**Lexic**
1.	a.	căzăcesc
2.	a.	domnesc
3.	a.	frumos
4.	a.	hotărîtoriu
5.	a.	înalt
6.	a.	înfrumusățată
7.	a.	luător
8.	a.	luminat
9.	a.	milostivul
10.	a.	năsîlnice
11.	a.	noaă
12.	a.	păgînă
13.	a.	putérnicului
14.	a.	romînești
15.	a.	sălbatece
16.	a.	scumpă
17.	a.	slăvitului
18.	a.	svînta
19.	a.	svîntă
20.	a.	vitejéște
21.	av.	amînă
22.	av.	așea
23.	av.	demult
24.	av.	denadreapta
25.	av.	înlontru
26.	av.	mainte

Nr. crt.	cat. gr.	Lexic
27.	av.	sîrg
28.	av.	totdeauna
29.	num.	întăie
30.	prep	prin pregiur
31.	prep.	ntr
32.	prep.	pren
33.	prep.	pren pregiur
34.	prep.	purcede
35.	pron	neşte
36.	pron.	acéște
37.	pron.	amîndouă
38.	pron.	atîția
39.	pron.	cîteva
40.	pron.	orice
41.	pron.	carie
42.	s.	Ceremiș
43.	s.	Coste
44.	s.	Iugăi
45.	s.	Jora
46.	s.	Jorăi
47.	s.	Odobești
48.	s.	preditice
49.	s.	Răutu
50.	s.	Siretiului
51.	s.	Smilii
52.	s.	Vidov
53.	s.f.	aședzări
54.	s.f.	băutură
55.	s.f.	bucatelor
56.	s.f.	cheltuiala
57.	s.f.	chivernisala
58.	s.f.	dvorba
59.	s.f.	ferirea
60.	s.f.	fripturile
61.	s.f.	grije
62.	s.f.	haină
63.	s.f.	începătură
64.	s.f.	îndreptări
65.	s.f.	moștii
66.	s.f.	moștiile
67.	s.f.	peciate
68.	s.f.	pîne
69.	s.f.	podoabe
70.	s.f.	podoabele
71.	s.f.	polata

Nr. crt.	**cat. gr.**	**Lexic**
72.	s.f.	scălile
73.	s.f.	șigubini
74.	s.f.	șugubini
75.	s.f.	socotéle
76.	s.f.	tainele
77.	s.f.	țărîle
78.	s.f.	țîncă
79.	s.f.	țînci
80.	s.f.	tocméle
81.	s.f.	veselii
82.	s.m.	alesătoriu
83.	s.m.	cărtulari
84.	s.m.	dumnedzău
85.	s.m.	globnic
86.	s.m.	nepriieteni
87.	s.m.	oaspeți
88.	s.m.	pedepsitoriu
89.	s.m.	pîrcălab
90.	s.m.	tîlmaciu
91.	s.m.	ușer
92.	s.n.	hăleștie
93.	s.n.	întorsul
94.	s.n.	năroc
95.	s.n.	obroacele
96.	s.n.	ocoale
97.	s.n.	odoare
98.	s.n.	păhar
99.	s.n.	răspunsurile
100.	s.n.	sémnele
101.	s.n.	spatele
102.	s.n.	sufletului
103.	s.n.	tîrg
104.	s.n.	tunurilor
105.	v.	aducînd
106.	v.	alege
107.	v.	ascultat
108.	v.	biruitor
109.	v.	cad
110.	v.	cădzut
111.	v.	căli
112.	v.	căutîndu
113.	v.	cunosc
114.	v.	dărui
115.	v.	dați
116.	v.	deprindzindu

Nr. crt.	cat. gr.	Lexic
117.	v.	derege
118.	v.	derége
119.	v.	desparte
120.	v.	despărțit
121.	v.	dînd
122.	v.	dreagă
123.	v.	dvoréște
124.	v.	dzac
125.	v.	dzic
126.	v.	dzice
127.	v.	gonind
128.	v.	grijind
129.	v.	hire
130.	v.	împodobind
131.	v.	încinsu
132.	v.	încununat
133.	v.	îndemnîndu
134.	v.	îndzăstrat
135.	v.	întréce
136.	v.	întristîndu
137.	v.	lăsarea
138.	v.	mărgînd
139.	v.	mărgu
140.	v.	neputînd
141.	v.	odihnind
142.	v.	plăcîndu
143.	v.	poroncéște
144.	v.	prădînd
145.	v.	pusără
146.	v.	răpedzit
147.	v.	repedzi
148.	v.	slăvéște
149.	v.	țîne
150.	v.	trăgînd
151.	v.	trecînd
152.	v.	vădzindu
153.	v.	vădzu
154.	v.	vînîndu
155.	v.	vinit
156.	v.	zăbăvind
157.	v.	zvorește
158.	v.	veri cerca
159.	v.	rîvnind

Din text nu au fost eliminate numele proprii, antroponimele și toponimele specifice interpolărilor, deoarece, la fel ca elementele lexicale generale, acestea contribuie la crearea profilului contribuției lingvistice specifice a lui Misail Călugărul.

Chiar dacă a fost aspru criticat de către cronicarii posteriori pentru lipsa de pertinență a contribuțiilor sale din punct de vedere istoric, sub aspect lingvistic, interpolările lui Misail Călugărul sunt importante tocmai din cauza lexicului specific pe care îl utilizează.

13.5. Terminologia specifică lui Axinte Uricariul

Al treilea interpolator al letopisețului lui Grigore Ureche intervine foarte puțin în text fără a-și menționa numele. Copist de cancelarie cu multă conștiinciozitate (Ureche 1958, 50), care realizează cea mai fidelă copie a letopisețului lui Grigore Ureche (Ureche 1958, 47), are doar interpolări scurte în letopiseț, cu completări de date bazate pe uricele cancelariei domnești și pe alte două letopisețe, unul în limba slavonă și altul în limba greacă (Ureche 1958, 47).

Acesta își începe activitatea de copist în 1702 la cancelaria domnească de la Iași unde scrie hrisoave și tălmăcește din rusă și sârbă în limba română (Petre 1944, 28). Începând cu 1710 primește sarcina de a copia cronicile manuscrise românești, din care se păstrează, până în prezent, trei manuscrise. După moartea lui Nicolae Costin, primește de la domnitorul Nicolae Mavrocordat misiunea de a scrie cronica ce consemnează faptele și evenimentele celei de-a doua domnii a acestuia.

Analizând interpolările sale din text, se poate observa că acesta intervine doar acolo unde poate aduce o completare sau o corectare a informațiilor consemnate, pe care le susține întotdeauna cu argumente din documentele consultate. Scrierea sa este concisă și obiectivă.

Lista de termeni specifici lui Axinte Uricariul prezintă un inventar de doar 25 de termeni, aparținând a 11 categorii tematice, dintre care cea mai reprezentativă este *scrierea (6)*. Termeni deosebiți în interpolări sunt, de exemplu, forma de viitor verbului *a citi*, scris ca *veri citi* și forma în vocativ a cuvântului *cititor*, în adresarea directă *cetitoriule*.

Inventarul de termeni specifici lui Axinte Uricariul este următorul:

Nr. crt.	**Cat. Gr.**	**Termen**	**Frecv.**	**Categorie**
1.	v.	luptat	1	acțiune militară
2.	v.	oștit	1	acțiune militară
3.	s.	Azarie	2	autor

Nr. crt.	Cat. Gr.	Termen	Frecv.	Categorie
4.	s.m.	cetitoriule	1	cultură
5.	v.	citi	1	cultură
6.	s.	Barnovschii	1	personaj istoric
7.	s.m.	bogdani	1	populație
8.	s.m.	cazîlbași	1	populație
9.	s.m.	haldei	1	populație
10.	s.m.	samodîrjețul	1	rang nobiliar
11.	s.m.	stăpînitoriu	1	rang nobiliar
12.	s.m.	arhiepiscopul	2	rang religios
13.	s.n.	plaiuri	1	relief
14.	v.	hirotonit	1	religios
15.	a.	preaosfințitul	1	religios
16.	s.n.	săborul	1	religios
17.	s.n.	létopisețu	2	scriere
18.	s.n.	hronograf	1	scriere
19.	s.n.	hronograful	1	scriere
20.	s.n.	uric	1	scriere
21.	s.n.	uricile	1	scriere
22.	s.n.	uricul	1	scriere
23.	s.f.	dajde	1	taxă
24.	s.	Dubău	2	autor
25.	s.	Evghenie	1	personaj istoric
26.	s.	Nicodim	1	personaj istoric
27.	s.	Ohrida	2	oraș
28.	s.	Trestiiana	1	loc
29.	s.	Vavilonului	1	oraș

În această listă au fost introduse și câteva substantive proprii specifice interpolatorului. Astfel, Axinte Uricariul este singurul care consultă și menționează letopisețul lui *Azarie (2)* în text, iar menționarea numelui acestui autor este importantă ca sursă de documentare care a contribuit la structurarea letopisețului în etape succesive așa cum îl cunoaștem astăzi.

13.6. Lexicul specific interpolărilor lui Axinte Uricariul

Lista unităților lexicale specifice lui Axinte Uricariul din textul letopisețului lui Grigore Ureche completează lista terminologică de mai sus. Spre deosebire de ceea ce s-a observat în cazul interpolărilor lui Simon Dascălul și Misail Călugărul, în cazul interpolărilor lui Axinte Uricariul, terminologia (28) este mai numeroasă decât inventarul lexical (22).

Inventarul lexical specific lui Axinte Uricariul în letopiseț este următorul:

Nr. crt.	Cat. Gr.	Lexic
1.	s.m.	chir
2.	s.n.	clopot
3.	v.	créde
4.	s.m.	credinciosului
5.	v.	crezi
6.	v.	crezut
7.	conj.	dar
8.	s.f.	dovadă
9.	v.	greșit
10.	v.	isprăvit
11.	v.	înseamnează
12.	s.f.	întunérice
13.	v.	mărturiséște
14.	v.	numit
15.	v.	obîrșit
16.	a.	sirbască
17.	a.	sîrbăscu
18.	a.	sîrbescu
19.	v.	știi
20.	s.f.	ușii
21.	a.	vechiu
22.	a.	vîrtoase

Chiar dacă textele interpolate sunt scurte, se poate observa din contribuțiile acestuia că este singurul copist care se adresează direct cititorului. De asemenea, informațiile pe care le prezintă sunt concise, precise și se bazează pe surse de documentare. Lexicul specific, chiar dacă limitat, este important pentru că atestă utilizarea în limba română a epocii a unor cuvinte care, fără contribuția copistului nu ar fi fost atestate în text.

*

Considerăm că analiza terminologiei și a lexicului specific letopisețului precum și analiza internă a contribuțiilor fiecăruia dintre interpolatori sunt etapele finale ale analizei informatice cu mijloacele puse la dispoziție de lingvistica de corpus și de terminologie. Aceasta ne permite să observăm nucleele terminologice și lexicale specifice textului și să obținem o situație de ansamblu a prezenței și a ponderii terminologiei în textul analizat. Datele lingvistice sistematizate prin acest procedeu pot fi utilizate în diferite domenii precum: lexicologia, morfologia și sintaxa limbii române vechi, studii de gramatică istorică, studii de terminologie etc.

În contextul explorării și a analizării textului cu ajutorul instrumentelor informatice există posibilitatea ca, din diferite motive, cum ar fi

metodologia de cercetare, în explorarea textului să se genereze așa-numitul zgomot *(noise)*. Prin urmare, este posibil ca unii termeni să nu fi fost detectați și să nu figureze în prezentul studiu. Este un risc pe care fiecare lingvist trebuie să-l prevadă și să-l semnaleze atunci când analizează date lingvistice extrase automat din texte de mari dimensiuni. Astfel, nici noi nu vom avea pretenția de exhaustivitate în analiza noastră terminologică și ne vom asuma faptul că ne-am apropiat cât de mult posibil de un inventar terminologic complet al textului.

În fața acestei posibilități, nu ne rămâne decât să urmăm exemplul cronicarului Grigore Ureche care, dovedind un spirit științific modern, spune în letopisețul său:

> *...nu numai létopisețul nostru, ce și cărți striine am cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dreptate, [...], carile de pre în multe locuri de nu să va fi nemerit, gîndescu că cela ce va fi înțeleptu nu va vinui, că de, nu poate de multe ori omul să spuie așa pre cale tot pre rîndu, cela ce véde cu ochii săi și multe smintéște, de au spune mai mult, au mai puțin, dară lucruri vechi și de demult, de s-au răsuflat atîta vréme de ani? Ci eu, pe cum am aflat, așa am arătat.* (Ureche 1958, 58)

14. CONCLUZII

Cercetarea lingvistică a textelor medievale românești prezintă o bibliografie amplă, iar interesul pentru primele noastre texte românești s-a menținut constant de la descoperirea și publicarea acestora până în prezent. Ceea ce a evoluat de-a lungul timpului, au fost perspectivele de studiu și cadrele teoretice aplicate analizei acestor texte, ceea ce a avut ca rezultat progresul cunoașterii acestora. Chiar și urmărind numai diferitele ediții ale cronicilor moldovenești se poate observa cum cadrul teoretic devine tot mai precis și cum problematica cercetării devine tot mai complexă. Sperăm ca prezentul volum să se încadreze în această linie evolutivă a studiilor textelor istorice românești și să contribuie la aprofundarea cunoașterii acestora. Ceea ce aducem nou, în privința cercetării letopisețului lui Grigore Ureche, ca prim pas al unei cercetări ce se dorește să fie extinsă în viitor cu cercetarea terminologică sistematică a celorlalte letopisețe moldovenești, este aplicarea cadrului teoretic al *TCT* (Cabré 1993) la studiul acestui text istoric românesc privit și studiat ca text specializat.

Un alt aspect inovator pe care îl propunem în prezentul volum este utilizarea instrumentelor informatice în analiza, delimitarea domeniului specializat, identificarea, delimitarea și extragerea termenilor din text. Această metodologie de cercetare presupune aplicarea principiilor și utilizarea aplicațiilor specifice lingvisticii de corpus (Sinclair 2024, McEnery&Hardie 2001, McEnery&Hardie 2012), o inovație în cercetarea textelor medievale românești.

Cercetarea letopisețului lui Grigore Ureche cu ajutorul instrumentelor informatice ne-a permis să avem o perspectivă diferită, mai complexă și mai bine sistematizată asupra lexicului specializat din acest text. Acest lucru este important pentru cunoașterea mai precisă a bagajului lexical specializat care este prezent atestat în limbă prin intermediul acestui text.

Un prim pas în cercetarea teoretică pe care am întreprins-o în prezentul volum o reprezintă observarea naturii textului studiat. Considerăm că, înainte de a trece la cercetarea terminologică a letopisețului lui Grigore Ureche, am reușit să demonstrăm cu argumente lingvistice și textuale faptul că, letopisețul este un text polivalent. Astfel, la valențele deja cunoscute ale acestuia, faptul că nu este doar o cronică istorică importantă

pentru istoria României ci și un text care cuprinde, *in nuce*, fragmente literare cu tipologie variată (*descriere, portret, narațiune* etc.), credem că putem adăuga acum și faptul că este vorba despre un text specializat în care se folosește un inventar terminologic complex.

De asemenea, credem că este prima abordare terminologică sistematizată a studiului letopisețelor moldovene scrise în limba română și explorate cu ajutorul aplicațiilor informatice ale lingvisticii de corpus. În același cadru teoretic și aplicativ menționăm realizarea sistemului conceptual al sub-domeniilor specializate identificate în letopisețul lui Grigore Ureche (vezi cap. 9). Tot ca aport important la mai buna cunoaștere a letopisețului lui Grigore Ureche considerăm a fi parametrii cantitativi ai acestuia. Astfel, faptul că textul letopisețului cuprinde 53.168 de cuvinte, dintre care 2.202 sunt termeni care prezintă o distribuție de 13.409 de ocurențe în text și o densitate terminologică de 25,22%, sunt argumente care susțin, în primul rînd, faptul că acesta este un text specializat.

Aspectele pentru care, în urma explorării textului cu mijloace informatice, putem aporta răspunsuri, clarificări și un plus de cunoaștere sunt legate de:

a) ponderea cantitativă a interpolărilor în text, conform identificării acestora de către P.P. Panaitescu (Ureche 1958) (vezi cap. 10);
b) identificarea termenilor și a numelor proprii cu cea mai mare distribuție în text și care, prin urmare, au cea mai mare vizibilitate (vezi cap. 10);
c) punerea în evidență a raportului de gen între numele proprii din textul letopisețului prin raportarea numărului de antroponime feminine și masculine din text (vezi cap. 10);
d) sistematizarea categoriilor tematice cărora le aparține terminologia identificată în letopiseț conform sistemului conceptual (vezi cap. 9)
e) punerea în evidență a existenței unui inventar terminologic specific letopisețului, prin compararea cu textului lui Grigore Ureche cu un corpus format din alte 3 letopisețe moldovenești (vezi cap. 12);
f) raportarea lexicului specific al letopisețului, prin analiză internă, la interpolările ulterior realizate de către cei trei copiști ai textului (Simion Dascălul, Misail Călugărul și Axinte Uricariul) și obținerea inventarului terminologic și lexical specific al fiecărui copist în parte (vezi cap. 13).
g) observarea, prin intermediul analizei încrucișate a listelor terminologice și lexicale specifice copiștilor, a lexicului și

terminologiei comune pe care o folosesc cei 3 interpolatori (vezi cap. 13).

h) considerații generale asupra terminologiei și a lexicului specific fiecăruia dintre cei trei copiști (vezi cap. 13).

Aceste răspunsuri obținute grație tehnologiei informatice și a metodelor de cercetare implementate în lingvistica de corpus ne permit să confirmăm faptul că interpolările în textul lui Grigore Ureche sunt reduse și că există un inventar terminologic și lexical specific acestuia. De asemenea, din punct de vedere terminologic și lexical, există trăsături caracteristice fiecărui copist care a intervenit în text, ceea ce ne permite să intuim că analiza structurilor comunicative supraordonate cuvântului vor pune, la rândul lor, în evidență tipare comunicative specifice pentru fiecare dintre aceștia.

Un alt rezultat surprinzător al prezentei cercetări este observarea varietății și bogăției terminologice a reperelor temporale din text (vezi 11.20.1), precum și prezența unor mărci discursive (vezi 11.20.2) care ajută la construirea progresiei discursive în diacronie.

Alte aspecte terminologice interesante sunt: observarea bogăției de termeni legați de domeniul culturii prin aspecte legate de *citire* și *scriere*, într-o epocă în care, așa cum ilustrează chiar letopisețul, preocupările principale ale întregii societăți erau legate de acțiuni militare. Tot din domeniul științelor și al culturii, faptul că Grigore Ureche aduce în cronica sa o dimensiune universală, subliniind necesitatea faptului de a trece dincolo de granițele Țării Moldovei, de a cunoaște istoria țărilor vecine pentru a înțelege propria istorie în context, indică o atitudine foarte modernă față de știință și față de cunoaștere a marelui cronicar. Făcând aceasta, el construiește discursiv și terminologic în limba română o istorie și o geografie în care termenii deja obișnuiți în limba română se întâlnesc cu termeni neologici, aparținând unor culturi îndepărtate, pe care cronicarul crede că trebuie să îi includă în textul său pentru ca istoria locală pe care o relatează să se înțeleagă mai bine. Practic consideră că istoria Țării Moldovei nu se poate explica decât în context universal, așa cum o fac și cronicarii polonezi, al căror exemplu îl urmează. Letopisețul lui Grigore Ureche este important pentru faptul că aduce în cultura română cunoștințe noi, de circulație europeană și, odată cu aceste cunoștințe specializate îmbogățește limba română cu termeni specializați și cu denumiri științifice.

Tot în contextul comunicării științifice, se poate observa în letopiseț, prezența unor termeni științifici neobișnuiți, cel mai probabil atestați pentru prima dată în limba română într-un context autentic, precum: *cometha, cutremur, mătase, podagrie, leagăn cu cai, mîzdă, smoală*, care face din

letopisețul lui Grigore Ureche un text specializat, păstrător al primelor neologisme terminologice din domenii ale cunoașterii științifice ale acelei epoci, în limba română.

Cercetarea terminologică cu ajutorul instrumentelor informatice își atinge limitele odată cu stabilirea inventarului lexical și terminologic al fiecărui copist în parte și diferențierea acestuia de inventarul specific al letopisețului. Putându-se aplica doar la nivelul termenului sau al sintagmei, metoda nu poate transcende într-un alt nivel al limbii. Cu toate acestea, după evaluarea nucleelor lexicale specializate din textul lui Grigore Ureche, analiza internă a textului poate fi continuată, folosindu-se cadrul teoretic al analizei discursului, acesta fiind operativ la nivelul sintagmei, al frazei și la nivelul discursului.

Pentru a aprofunda și a duce mai departe cercetarea începută cu acest volum, credem că studierea unor aspecte discursive precum utilizarea deicticelor, a marcatorilor discursivi, a construcției sintagmelor și a secvențelor discursive celor mai recurente în text ar putea să permită crearea unui profil discursiv specific fiecărui copist și să ne permită, prin utilizarea acelor fragmente despre care se știe că sunt cu siguranță scrise de Grigore Ureche, să stabilim un profil discursiv precis al acestuia.

O altă linie de continuare a studiului terminologiei în textele românești medievale îl constituie extinderea analizei terminologice și la alte letopisețe medievale românești precum letopisețele scrise de Miron Costin, de Nicolae Costin și de Ion Neculce, fără însă a ne limita doar la acestea, mai ales că, în ultimii ani, numeroase ediții vechi ale unor letopisețe scrise în limba română, mai puțin cunoscute precum *Cronica paralelă a Țării Romînești și a Moldovei* (Șrempel 1994), *Cronica anonimă a Moldovei. 1661-1729 (Pseudo-Amiras)* sau *Letopisețul Țării Moldovei de la Istratie Dabija pînă la domnia a doua a lui Antioh Cantemir*, atribuit lui Nicolae Muste de unii istoriografi, au fost digitalizate și sunt accesibile în spațiul virtual.

15. BIBLIOGRAFIE

1. Academia Română. 2016. *DEX - Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Univers Enciclopedic.
2. Academia Română. 2021. *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*, Ediția a III-a revăzută și adăugită, 2022.
3. Academia Română. 2021. *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*. URL: https://doom.lingv.ro/ (accesat în 05.09.2024).
4. Bach C, Martí J. 2007. ″Revisió crítica de les característiques del discurs especialitzat: el pes de la llei del mercat.″ în: Lorente M, Estopà R, Freixa J, martí J, Tebé C, editors. *Estudis de lingüística i de lingüística aplicada en honor de M. Teresa Cabré Castellví.* Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada (IULA), pp. 179-195.
5. Biber, Douglas, Randi Reppen, and Eric Friginal. 2010. ″Research in Corpus Linguistics″, în Robert B. Kaplan (ed.), *The Oxford Handbook of Applied Linguistics*, ediția a II-a, Oxford Handbooks, https://doi.org/10.1093/oxfordhb/978019 5384253.013.0038 (ultimul acces 4.09.2024).
6. Cabré, Maria Teresa, da Cunha, Iria. 2022. ″El papel de los corpus en la terminología Una mirada específica a la terminología del español″ în *Lingüística de corpus en español / The Routledge Handbook of Spanish Corpus Linguistics*, 1st Edition, 2022, London, Routledge.
7. Cabré, Maria Teresa. 1993. *La terminología: teoría, metodología, aplicaciones*. Barcelona, Antártida/Empúries.
8. Cabré, Maria Teresa. 2002. ″Textos especializados y unidades de conocimiento: metodología y tipologización″. în García Palacios, Joaquín; Fuentes, M. Teresa (eds). *Texto, terminología y traducción*. Salamanca: Ediciones Almar, p. 15-36. ISBN: 84-7455-079-3.
9. Cardaş, Gheorghe. 1970. „Odiseea celui mai vechi manuscris inedit al Cronicii lui Grigore Ureche″, în *Mitropolia Olteniei*, Nr. 5-8, Craiova, pp. 567-586.
10. Ciobanu, Georgeta, Kilyeni, Annamaria. 2007. *Bază de date terminologice din domeniile arhitectură-urbanism în limbile engleză şi română, (CD-ROM)*, Timişoara, Editura Orizonturi Universitare, ISBN 978-973-638-346-5.
11. Ciobanu, Georgeta. 1997. *Introduction to Terminology*, Timişoara: Universitatea Politehnica din Timişoara.
12. Ciobanu, Georgeta. 1998. *Elemente de terminologie*, Timişoara: Editura Mirton.
13. Costin, Miron. 1944. *Letopisețul Țării Moldovei dela Aron Vodă încoace*, P.P. Panaitescu (ed.), București, Fundația regală pentru literatură și artă.
14. Costin, Nicolae. 1976. *Opere*, vol 1, Iași, Ed. Junimea.

15. Coteanu, Ion et al. 2010. *Micul dicționar academic*, ediția a II-a Academia Română, Institutul de Lingvistică Editura Univers Enciclopedic, București.

16. Gabriel Șrempel. 1994. Axinte Uricariul. *Cronica paralelă a Țării romînești și a Moldovei*, București, Editura Minerva.

17. Giurescu , Constantin. 1908. *Noi contribuțiuni la studiul cronicilor moldovene. Letopisețul lui Eustratie și Letopisețul latinesc. Cronicile lui Grigore Ureche, Simion Dascălul și Misail Călugărul*, în Studii de istorie, Editura Eminescu, București, 1993.

18. Giurescu , Constantin. 1939. *Letopisetul Tarii Moldovei, întocmit după Grigorie Ureche Vornicul, Istratie Logofătul și alții*, Ediție comentată de Constantin C. Giurescu, colecția Clasicii Romani Comentați, București, Ed. Scrisul Românesc.

19. Giurescu, Constantin. 1913. *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir*, 1661-1705. Bucureşti, 1913.

20. Giurescu, Constantin. 1916. *Letopiseţul ţării Moldovei pînă la Aron Vodă: (1359-1595), întocmit de Simion dascălul după Grigorie Ureche vornicul, Istratie logofătul şi alţii*, Bucureşti, Socec & Company.

21. Giurescu, Constantin. 1960. „Grigore Ureche, Letopisețul Țării Moldovei, Ediția îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu, ediția a doua, revăzută, București, Editura de Stat pentru literatură și artă, 1958, 263 p. în 8°”, în *Limba română*, București, an IX, nr 4, 1960, pp 76-87.

22. Giurescu, Constantin. 1993. *Studii de istorie*, București, Editura Eminescu.

23. Gläser, R. 1981. „The Problem of Style Classification in LSP”, in J. Hoedt et al (eds.), *Proceedings of the 3rd European Symposium on LSP: „Pragmatics and LSP”, (Copenhagen, August, 1981)*, Copenhagen: LSP Centre, UNESCO ALSEDLSP Network and Newsletter, Copenhagen School of Economics, 1982, pp. 69-82.

24. Hoffmann, Lotar. 1979. „Towards a theory of LSP. Elements of a methodology of LSP Analysis”, in *Fachsprache* 1, 1-2, pp. 12-17.

25. Hoffmann, Lotar. 1998. *Els llenguatges d'especialitat: selecció de textos*, Barcelona, Institut Universitari de Lingüística Aplicada. Universitat Pompeu Fabra.

26. ISO. 2000. *ISO704: Terminology work*, URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/312607/mod_resource/content/1/ISO%20704.pdf (accesat în 24.09.2024);

27. ISO. 2009. *ISO704: Terminology work* URL: https://ddialliance.org/sites/default/files/shared/2012/DDI%20Moving%20Forward/ISO/ISO704_2009.pdf (accesat în 24.09.2024);

28. ISO. 2022. *ISO704: Terminology work* URL: https://www.iso.org/obp/ui/es/#iso:std:iso:704:ed-4:v1:en (accesat în 24.09.2024);

29. Jakobson, Roman. 1963. *Essais de linguistique générale*, París, Éditions du Minuit.

30. Kocourek, Rostislav. 1982. *La langue française de la technique et de la science*, Wiesbaden, Oscar Brandstetter Verlag, p. 19.

31. Kogălniceanu, Mihail. 1852. *Letopiseţele ţării Moldovei*, tom 1, Grigore Ureche, la Cantora Foiei Sătești și Institutul Albinei Romanesti, Iași, 1852.

32. Kogălniceanu, Mihail. 1872. *Cronicile României*, Bucuresci, tomu I, Imprimeria națională, C.N. Rădulescu, Strada Academiei, 24.

33. Lerat, Pierre. 1995. *Les langues spécialisées*, PUF, collection Linguistique nouvelle, 1995 p.20.

34. Levshina, Natalia. 2021. ”Corpus-based typology: Applications, challenges and some solutions”, in *Linguistic Typology*, 26 (1). DOI: https://doi.org/10.1515/lingty-2020-0118.

35. McEnery, Tony, Hardie, Andrew. 2001. *Corpus Linguistics: An Introduction*, Edinburgh, Edinburgh University Press.

36. McEnery, Tony, Hardie, Andrew. 2012. *Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice*, Cambridge, Cambridge University Press. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511981395.

37. Neculce, Ion. 1982. *Opere. Letopisețul țării Moldovei și O samă de cuvinte*, Ștrempel, Gabriel (ed.), București, Ed. Minerva.

38. Petre, Ioan Șt. 1944. *Axinte Uricariul. Studiu și text*, București, Casa școalelor.

39. Picht, Heribert, Jennifer Draskau. 1985. *Terminology : An Introduction.* Guildford: University of Surrey.

40. Platon, Elena (coord.). 2020. *Discurs polifonic în Româna ca limbă străină (RLS)*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană.

41. Popovici, I. N. 1911. *Chronique de Gligorie Ureache*, Bucarest, Imprimérie Coopérative “Poporul”.

42. Rey, Alain. 1982. *Encyclopédies et dictionnaires,* Que sais’je? Paris, PUF.

43. RONDEAU, G.1983. *Introduction a la terminologie.* Chicoutimi, Quebec: Gaétan Morin.

44. Sager, J.C.; Dungworth, D; McDonald, P.F. 1980. ”English Special Languages: Principies and Practice”, in *Science and Technology*, Wiesbaden, Oscar Brandstetter Verlag.

45. Scriban, August. 1939. *Dicționaru limbii românești. Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme*, Iași, Institutu de Arte Grafice „Presa Bună”, Institutu de Arte Grafice „Presa Bună”.

46. Silvia Pavel et Diane Nolet. 2021. *Précis de terminologie/The Handbook of Terminology*. Ottawa, Translation Bureau, Terminologie and Standardization Directorate.

47. Simonescu, Dan. 1975. *Cronica anonimă a Moldovei. 1661-1729 (Pseudo-Amiras)*. Studiu şi ediție critică de Dan Simonescu, Bucureşti, Editura Academiei.

48. Sinclair, John. 2004. *„Corpus and Text: Basic Principles”*, în Wynne, Martin (ed.) *Developing Linguistic Corpora: a Guide to Good Practice*, URL: https://users.ox.ac.uk/~martinw/dlc/index.htm, ISSN 1463 5194 (ultima consultare 04.09.2024).

49. Panaitescu, P.P (ed.). 1958. *Grigore Ureche. Letopisețul Țărîi Moldovei*, Ediția îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu,

ediția a doua, revăzută, București, Editura de Stat pentru Literatura și Artă.

50. Varga, Cristina. 2011. *Knowledge Transmission in Cyberspace: Discourse Analysis of Professional Web Forums as Internet Subgenre*, Saarbruken, Lambert Academic Publishing.

Webografie aplicații terminologice:

1. SCP - https://www.textworld.com/scp/ (accesat în 05.09.2024);
2. SketchEngine - https://www. sketchengine.eu/ (accesat în 05.09.2024);
3. AntConc - https://www.laurenceanthony.net/software/antconc/ (accesat în 05.09.2024);
4. TextFixer - https://www.textfixer.com/tools/online-word-counter.php#newText2 (accesat în 05.09.2024);
5. Word Frequency Analyser - https://wordfrequency.org/ (accesat în 05.09.2024);
6. CompareTwoLists - https:// vovsoft.com/software/compare-two-lists/) (accesat în 05.09.2024);
7. Multiple List Comparator - https://molbiotools. com/listcompare.php (accesat în 05.09.2024);
8. MindMeister - www.mindmeister.com (accesat în 05.09.2024);
9. MindMup - https://www. mindmup.com/ (accesat în 05.09.2024);
10. TermExtract - http:// termextract.fivefilters.org/(accesat în 05.09.2024);
11. OneClickTerms - https:// terms.sketchengine.eu/ (accesat în 05.09.2024);
12. Proyecto Biblia Medieval – https://corpus.bibliamedieval.es/ (accesat în 24.09.2024);
13. Corpus textos medievales – https://parnaseo.uv.es/AulaMedieval/AulaMedieval.php? valor= txtcorpus& le (accesat în 05.09.2024);
14. Biblioteca Digital de Textos del Español Antiguo https://www.hispanicseminary.org/textconc-es.htm (accesat în 24.09.2024);
15. Corpus Hispánico y Americano en la Red: Textos Antiguos. – http://www.corpuscharta.es (accesat în 24.09.2024);
16. Corpus de la littérature médiévale – https://classiques-garnier.com/corpus-de-la-litterature-medievale.html, (accesat în 24.09.2024);
17. Historical Corpora – https://www.clarin.eu/resource-families/historical-corpora, (accesat în 24.09.2024);
18. Corpus Informatizado do Português Medieval - CIPM – https://cipm.fcsh.unl.pt/ (accesat în 24.09.2024);
19. Archivio digitale veneto: biblioteca online dei testi veneti dalle origini al XVIII sec. – https://www.ilpavano.it/public/ (accesat în 24.09.2024);
20. Archivio Datini – http://spweb.ovi.cnr.it/ (accesat în 24.09.2024).

Lucrarea se distinge printr-un cert caracter științific, întrucât autoarea utilizează conceptele și metodele de investigație specifice cercetării terminologice în general, lucru pe care îl precizează în secțiunea de introducere. Contribuția științifică este remarcabilă, inedită, aducând rezultate noi în ce privește lexicul general și terminologia specifică unui gen istoric (letopiseț) de la începuturile scrierilor românești de acest fel. Rezultatele, riguros clasificate pe categorii, surprind cititorul de rând, dar mai ales reprezintă o posibilă sursă de investigații ulterioare pentru alte studii specializate, terminologice, asupra textelor vechi din literatura română, istorică ori de alt gen. Este, în mod evident, o analiză inovatoare pentru domeniul terminologiei.

Prof. univ. dr. **Liana Pop**, Universitatea Babeș-Bolyai

Cristina VARGA este lector universitar doctor la Departamentul de limbi moderne aplicate din cadrul Facultății de Litere a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, unde predă *Informatică pentru traducători, Traducere asistată de calculator, Terminologie și Traduceri audiovizuale*.

Autoarea a obținut titlul de doctor din partea Universității Babeș-Bolyai și a Universitat Pompeu Fabra în 2011, cu teza: *Knowledge transmission in cyberespace. Discourse Analysis of Professional Web Forums as Internet Subgenre*.

Cristina Varga are o vastă experiență de predare în străinătate (Franța, Spania și Belgia), fiind autoarea a peste 80 de articole publicate la nivel național și internațional în domenii precum: analiza discursului, lingvistica de corpus, crearea, gestionarea și exploatarea corpusurilor multilingve, traducerea automată, traducerea asistată de calculator, terminologia, traducerea audiovizuală și localizarea de software.

Între anii 2018 și 2022 a fost atât Maître de conférences la Faculté des Humanités de l'Université Catholique de l'Ouest (Angers), unde a susținut cursuri de *Traducere asistată de calculator, Localizare de software și Corpus pentru traducători*, cât și profesor invitat la Université d'Angers și la Université du Mans (Le Mans). În perioada 2010 – 2018, a lucrat ca profesor invitat la Barcelona School of Management – Universitat Pompeu Fabra, unde a predat cursul de *Traducere audiovizuală* în cadrul Masteratului de traducere literară și audiovizuală.

ISBN: 978-606-37-2387-2